

**T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KUR'AN'DA GEÇEN YUSUF VE MUSA
KISSALARININ BENZER VE FARKLI YÖNLERİ**

**MURAT KARAÇİZMELİ
160111006**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ali BULUT**

İSTANBUL 2018

**T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KUR'AN'DA GEÇEN YUSUF VE MUSA
KISSALARININ BENZER VE FARKLI YÖNLERİ**

**MURAT KARAÇİZMELİ
160111006**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ali BULUT**

İSTANBUL 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri yüksek lisans programı **160111006** numaralı öğrencisi Murat KARACİZMELİ'nin ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Kur'an'da Geçen Yusuf ve Musa Kıssalarının Benzer ve Farklı Yönleri**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **18.06.2018** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali BULUT

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Doç. Dr. Ömer İSHAKOĞLU

(Jüri Üyesi)

İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz ÖZDEMİR

(Jüri Üyesi)

Marmara Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Murat KARAÇİZMELİ

KUR'AN'DA GEÇEN YUSUF VE MUSA KISSALARININ BENZER VE FARKLI YÖNLERİ

ÖZET

Bu çalışmamızda Kur'an'da geçen Hz. Yûsuf ve Hz. Mûsâ kıssalarını benzeyen ve ayrışan yönleri ile ele aldık. Yûsuf Kıssası Kur'an'da tek seferde anlatılan en uzun kıssa iken, Mûsâ Kıssa'sı en çok tekrarlanan kıssadır. Kahramanları farklı olan ve aralarında birkaç asırlık zaman dilimi bulunan her iki kıssa Mısır'da gerçekleşmiştir. Yûsuf (as) ve Musa (as) dışında kıssaya girip çıkan olumlu ve olumsuz karakterlere ek olarak, meydana gelen olaylar ve değişen ortamlar, farklı sahnelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kadar yoğun hareketlilik her iki kıssayı ilgi odağı haline getirmiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; kıssa kelimesi sözlük ve terim anlamı açısından ele alınıp, Kur'an kıssaları ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde; Yûsuf (as) ve Musa peygamberin hayatı ele alınmış, Kur'an ve Kitâb-ı Mukaddes'te geçen Yûsuf Kıssası'nın karşılaştırması yapılmış ve Mûsâ Kıssası'nın hangi surelerde geçtiği tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde ise kişiler, olaylar, tavırlar ve yerler açısından Yûsuf ve Mûsâ kıssalarında benzeyen ve ayrışan noktalar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yûsuf Kıssası, Mûsâ Kıssası, Yakûb, İsrailoğulları.

SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN THE STORIES OF MOSES AND JOSEPH AS MENTIONED IN THE QOR'AN

ABSTRACT

In this work, we examined stories of Joseph and Moses in the Qur'an with their similar and different aspects. While Joseph's tale is the longest tale that is told at a sitting in Qur'an, Moses's tale is the mostly repeated one. Both stories, which have different heroes and there are several centuries of time between them, took place in Egypt. In addition to positive and negative characters entering and exiting these stories except Moses and Joseph, and Moses, the events and changing environments have caused different scenes to emerge. This intense mobility has made both tales become under the spotlight.

Our study consists of three parts. In the first chapter; the the term "tale" is examined in terms of its lexical meaning and meaning of the term, and then general information about the Qur'an is given. In the second chapter; The lives of the Prophet Joseph and Moses was taken as a reference, and the comparison of the both tales of Joseph in Qur'an and Holy Bible was made, and it was determined, in which suras the Moses's tale is told. In the third chapter, the similarities and differences between Joseph's and Moses's tales in terms of persons, events, attitudes and places were discussed.

Key Words: Joseph's Tale, Moses's Tale, Jacop, Israelites.

ÖNSÖZ

Kur'an, içindeki her şeyi ile hakikatler bütünüdür. O âlemlerin Rabbine ait bir sözdür. Bu yönü ile asli hedefleri olan bir kitaptır. O, bu hedeflerini gerçekleştirmede dile ait çeşitli sanatları kullanır. Bunlardan birisi de kıssalardır. Kıssalar Kur'an'da önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Kıssalar sadece dil sanatlarının icra edildiği bir alan olmadığı gibi, onları boş vakitlerin değerlendirileceği bir alan olarak görmek de yanlıştır. Bilindiği gibi Kur'an öncelikle dine davet kitabıdır. Bu davet onun her suresinde ve her ayetinde kendisini hissettirmektedir.

Kur'an, kendisine inanan muhataplarını en doğruya ve en güzele yönlendirir. Ancak bu yönlendirme rastgele, hazırlıksız ve altyapısız değildir. Öncelikle geçmişte yaşanmış birtakım hata ve yanlışlıkların tekrarlanmaması, ağır bedeller ödenerek elde edilmiş kazanımların zayi olmaması için örnek alınacak veya kendisinden şiddetle kaçınılması gereken kişi, toplum ve davranışlardan bahseder. Çeşitli sahnelerden oluşan kıssalar bizzat geçmişte yaşanmış veya kesin olarak ahirette yaşanacak gelişmeleri konu edinmektedir. Kıssalar bu yönü ile insanlığın kadim sorunu olan ve ahirette başına iş açacak meseleler üzerinde yoğunlaşır. Allah'a, kitaba, ahirete ve peygambere iman, hakka, adalete ve tevhide davet veya bunlara karşı çıkma gibi önemli meseleler kıssaların en çok öne çıkardığı konulardır.

Kur'an kıssalarının ortak noktası iman esaslarını yerleştirmektir. Ancak her kıssanın ele aldığı kendisine özgü en az bir ve daha fazla sorun vardır. Sorunlar kişiden kişiye, toplumdaki topluma değiştiği için kıssaların içerik olarak değişmesi normaldir. Kimisi tartıda, kimisi inkârda, kimisi puta tapmada ve kimisi adalette sapma yaşadığı için kendilerine gönderilen peygamberler tevhit haricinde hep bu sorunlar üzerine yoğunlaşmışlardır. Yusuf ve Musa peygamberin kıssaları da çeşitli bireysel ve toplumsal sorunların öne çıktığı kıssalardandır.

Hız. Yusuf aile içi ayrımcılığın kurbanı olmuş bir peygamberdir. Bu mağduriyeti henüz çocuk yaşta iken öz kardeşleri eli ile yaşamıştır. Bu süre zarfında iç içe geçmiş halkalar gibi, birinden kurtulup diğerine yakalandığı ağır imtihanlarla yüz yüze gelmiştir. Yaklaşık yirmi yıl süren bu mağduriyetten sonra Mısır'ın en yetkili ikinci

kişisi olmuştur. En yakını olan kardeşleri tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılması, bir ticari eşya gibi köle pazarında satılması, ev sahibesi tarafından zorla kendisi ile ahlak dışı işler yapmaya zorlanması, zindan hayatı ve bir devletin başında en yetkili ikinci kişi olması herkesin sabredip kaldıracağı bir şey değildir. İmtihanın ağırlığı insanı bunalıma sürükleyeceği gibi makamın yüksekliği de onu şımarta bilir. Ancak ne düşüşler ne de yükselmeler Yusuf peygamberi ahlaki ve insani açıdan değiştirmemişti. Hem kuyunun içinde olduğu esnada hem de Mısır'da tahta oturduğunda aynı güzel ahlak ve aynı erdemli karaktere sahipti.

Buna mukabil İsrailoğulları devlet eli ile baskı ve ayrımcılığa maruz kalmışlardı. Öyle ki devletin resmi politikasından dolayı yöneticiler değişse bile her gelen yönetici aynı haksızlığı devam ettiriyordu. Yusuf'un mağduriyeti yirmi yıl sonra bitmişti fakat İsrailoğulları'nın en az bir asırdan fazla sürmüştü.

Bu çalışmada amacımız Kur'an'ın bu iki kıssada vermiş olduğu bireysel ve toplumsal mesajlarını doğru tespit edip konu ile ilgili satır aralarına gizlenmiş hakikatleri açığa çıkarmaktır. Genel bir hedeften ziyade sadece Yusuf ve Musa kıssalarının benzeyen ve ayrışan yönlerini tespit etmeye çalıştık. Ancak bu görüldüğü gibi kolay bir hadise değildir. Çünkü Kur'an, kıssada geçen şahsiyetleri ve olayları özetleyerek verip, arada boşluklar bırakmıştır. Bu boşlukları uygun bir şekilde doldurmak büyük bir bilgi birikimine ek olarak tefekkür ve tedebbür yetisini kullanmayı gerektirmektedir.

Konu ile ilgili yazılmış tefsirler ve müstakil çalışmalar ana hatları ile kıssaları anlamaya yardımcı olmaktadır. Ancak Musa kıssasının Kur'an'ın surelerinin yarısına yakınına serpiştirilerek anlatılması araştırmacıyı epeyce zorlamaktadır. Yusuf peygamberin kıssasını uzun bir sinema filmine benzetirsek Musa kıssası onlarca bölümden oluşan bir diziye benzer. Dizinin başından, ortasından ve sonundan haberi olmayanlar, tek bir bölümü izlemekle fotoğrafın tamamını anlayamazlar. Evet, her iki kıssanın yoğun mesajlar içerdiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Ancak Musa kıssası Yusuf kıssasına göre daha fazla bireysel ve daha fazla toplumsal mesajlar içermektedir. Çünkü Yusuf kıssası tek bir surede anlatılırken Musa kıssası onlarca farklı sureye dağıtılarak anlatılmıştır. Yine her iki surede birbirinden farklı çok sayıda iyi ve kötü karakter geçmektedir. Bu karakterler doğal olarak farklı sahnelerin oluşmasına neden olmaktadır. Bütün bunların Musa kıssasında daha fazla olduğu gözlerden kaçmamaktadır.

Tezimiz giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Girişte konunun önemi, amaçlanan hedef, yöntem ve kaynaklar ele alındı. Birinci bölümde Kur'an kıssaları ile ilgili genel bilgiler verildi. Kıssa kelimesinin sözlük anlamı, Kur'an kıssalarının kaynağı, verdiği mesajlar, bu mesajların çeşidi ve kimlere verildiği hususu ele alındı. İkinci bölümde müsteşriklerin iddialarını çürütmek için Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'te geçtiği şekli ile Yusuf Kıssası karşılaştırmaya tabi tutuldu. Yine birçok sureye serpiştirilmiş olan Musa kıssasını surelere göre dağılımı yapıp, anlatılan konu özetlendi. Üçüncü bölümde Musa ve Yusuf kıssalarının birbirine benzeyen ve birbirinden ayrılan yönleri ele alındı. Bu bölüm aynı zamanda tezimizin asıl konusudur.

Konunun tespiti, hazırlanması ve diğer aşamalarında vaktini, yardım ve önerilerini esirgemeyen kıymetli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Ali BULUT'a, tavsiyeleri ile bizlere yardımcı olup yön gösteren Prof. Dr. Ahmet Turan ARSLAN'a ve eşim Mülkesun hanıma şükranlarımı sunarım.

Murat KARAÇİZMELİ

İstanbul, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
KISSA KAVRAMI VE GENEL OLARAK KUR'AN KISSALARI	5
1.1. KISSA	5
1.2. SÖZLÜK ANLAMI	5
1.3. MAHİYET AÇISINDAN KUR'AN KISSALARI	7
1.3.1. Tarihi Kıssalar	7
1.3.2. Kur'an'ın Nüzülü Sürecinde Meydana Gelen Bazı Olaylar	7
1.3.3. Gaybi Kıssalar	8
1.3.4. Hacimlerine Göre Kıssalar	8
1.4. KISSA İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	9
1.4.1. Nebe'	9
1.4.2. Hadis.....	10
1.4.3. Haber	10
1.4.4. Hikâye	10
1.4.5. Mesel	11
1.5. KUR'AN KISSALARININ TARİHSEL GERÇEKLİĞİ	14
1.6. KUR'AN KISSALARININ KAYNAĞI İLE İLGİLİ İDDİALAR	16
1.6.1. Kitab-ı Mukaddes Kaynaklı Olduğu İddiası	17
1.6.2. Mitoloji (Esatir- Efsane) Kaynaklı Olduğu İddiası.....	17
1.6.3. İsrailiyat Kaynaklı Olduğu İddiası.....	19
1.7. KISSALARDA TEKRAR.....	20
1.8. KUR'AN KISSALARININ GAYESİ	21
1.8.1. Peygamberi Teselli Etmek ve Yol Göstermek	22
1.8.2. Müminlerin İmanını ve Teslimiyetini Artırmak	25

İKİNCİ BÖLÜM	29
HZ. YUSUF VE MUSA’NIN HAYATI	29
2.1. HZ. YÛSUF’UN HAYATI	29
2.1.1. Kıssaya Giriş	30
2.1.2. Yûsuf (a.s) Mısır’da	36
2.1.3. Yûsuf (a.s) Aziz’in Evinde	38
2.1.4. Yûsuf (a.s) Zindanda	41
2.1.5. Yûsuf (a.s)’un Hayatında En Ağır İkinci İmtihan	42
2.1.6. Kralın Rüyası	45
2.1.7. Yûsuf (a.s) Sarayda	47
2.1.8. Komisyon (Kral) Tanıkları Dinliyor	48
2.1.9. Yûsuf Kardeşine Kavuşuyor	56
2.2. HZ. MUSA’NIN HAYATI	63
2.2.1 Genel Olarak Kur’an’da Musa	63
2.2.2. Bebeklik ve Çocukluğu	64
2.2.3. Gençliği ve Medyen’e Kaçışı	67
2.2.4. Peygamberliğin verilişi	68
2.2.5. Musa Mısır’da	69
2.2.6. Mısır’dan Çıkış ve Sonrası	71
2.3. MUSA KISSASININ GEÇTİĞİ SURELER	73
2.3.1. Araf Sûresi	73
2.3.2. Taha Sûresi	74
2.3.3. Şuara Sûresi	74
2.3.4. Naml Sûresi	75
2.3.5. Kasas Sûresi	75
2.3.6. Yunus Sûresi	76
2.3.7. Saffat Sûresi	76
2.3.8. Ğafir/Mümin Sûresi	77
2.3.9. Zuhuf Sûresi	78
2.3.10. Duhan Sûresi	79
2.3.11. Kehf Sûresi	79
2.3.12. İbrahim Sûresi	79
2.3.13. Naziat Sûresi	79
2.3.14. Bakara Sûresi	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	81
KUR'AN'DA GEÇEN YUSUF VE MUSA KISSALARININ	
BENZER VE FARKLI YÖNLERİ	81
3.1. AİLEVİ AÇIDAN BENZER VE FARKLI YÖNLER	81
3.1.1. Anne Baba Açısından Benzer ve Farklı Yönler	81
3.1.2. Kardeşler Açısından Benzer ve Farklı Yönler	83
3.1.3. Peygamberlik Öncesi Açısından Benzer ve Farklı Yönler	85
3.1.3.1. Kadınla İmtihan Açısından Benzer ve Farklı Yönler	87
3.1.3.2. Peygamberlik ve Sonrası Açısından Benzeyen ve Farklı Yönler	89
3.1.3.3. Mûcizeler Açısından Benzeyen ve Ayrışan Yönler	89
3.1.3.4. Dua ve Beddua Açısından Benzeyen ve Ayrışan Yönleri	91
3.1. YUSUF VE MUSA KISSALARINDA GEÇEN ŞAHSİYETLER.....	94
3.2.1. Yûsuf Kıssasında Olumlu Şahsiyetler	94
3.2.1.1. Hz. Yakub	95
3.2.1.2. Aziz	97
3.2.1.3. Kral	99
3.2.2. Yûsuf Kıssasında Olumsuz Şahsiyetler	100
3.2.2.1. Kardeşler	100
3.2.2.2. Kafile	101
3.2.2.3. Ev Sahibesi	102
3.2.3. Musa Kıssasında Geçen Olumlu Şahsiyetler	104
3.2.3.1. Musa Kıssasında Kadınlar	105
3.2.3.2. Hârûn	106
3.2.3.3. Medyendeki Adam	109
3.2.3.4. Hızır	114
3.2.4. Musa Kıssasında Geçen Olumsuz Şahsiyetler	116
3.2.4.1. Firavun	116
3.2.4.2. Mûsâ Firavun'u Uyarıyor	120
3.2.4.3. Mele Takımı	121
3.2.4.4. Kârûn	123
3.2.4.5. Hâmân	125
SONUÇ	128
KAYNAKÇA	131

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
as.	: Aleyhi Selam
b.	: Bin, İbn (ođul)
b.t.	: Baskı tarihi
b.y.	: Baskı yeri yok
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhu
çev.	: Çeviren
D.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
m.	: Miladi
nr.	: Numara
r.a.	: Radıyallahu anh
s.a.v	: Sallallahu aleyhi ve sellem
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkik yapan
vb	: Ve benzeri
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu ve Gayesi

Kur'an'da geçen Hz. Yusuf ve Hz. Musa kıssaları, üzerinde en çok konuşulan ve en fazla yazı yazılan kıssalardandır. İsrailoğulları'na çok sayıda peygamber gelmiştir. Ancak onların bahsi geçtiğinde ilk akla gelecekler arasında Hz. Yusuf ve Hz. Musa peygamber vardır. Hz. Yusuf Kur'an'da geçen ve tek seferde anlatılan en uzun kıssadır. Musa Kıssa'sı Kur'an'da en çok tekrarlanan kıssa olmanın yanında doğumu ve bebekliği anlatılan tek peygamberdir. Bir diğer farklı özelliği ise Allah ile doğrudan konuşmasıdır. Her iki peygamber mücadelelerini Mısır'da vermişlerdir. Her ikisi rabbani bir koruma ile saraya girmişlerdir. Birisi İsrailoğulları'nın Mısır'a girmesine öncülük etmiş, diğeri onları Mısır'dan çıkartmıştır. Ancak onları Mısır'a girdirmek te oradan çıkartmakta kolay olmamıştır. Bunun için kendileri ve aileleri çok ağır bedeller ödemişlerdir.

Kur'an, istifade edip ders çıkarsınlar diye bu süreçte yaşanan olayları; hikmet, fayda, tecrübe, ahlak ve doğruluk süzgeçlerinden geçirerek muhataplarının önüne koymuştur. Aynı kıssalar Kitab-ı Mukaddes'te de geçmektedir. Ancak O, bu kıssaları anlatırken bahsini yaptığımız süzgeçlerden hiç birisini kullanmamıştır. Bir tarih kitabı gibi her şeyi anlatmıştır. Bazen kıssanın kahramanı olan peygamberlere sıradan insanların yapamayacağı şeyleri nispet etmişlerdir. Bu durum Kitab-ı Mukaddes'in kendisinden değil, aksine daha sonraki dönemlerde farklı kesimlerin ona müdahale etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu, Kitab-ı Mukaddes araştırmacılarının da kabul ettiği bir gerçektir.

Çalışmamızın konusu bahsini yaptığımız iki peygamberin Kur'an'daki kıssalarıdır. Ancak gerek müsteşriklerin ve gerekse maksatlı başka çevrelerin; Muhammed bu kıssaları Kitab-ı Mukaddes'ten almıştır iddiası, bizi Kitab-ı Mukaddes kıssalarına bakmaya zorladı. Kur'an kıssalarının Kitab-ı Mukaddes'ten alınmadığını ispatlamak için Kur'an'da geçen Yusuf Kıssası ile Tekvin'de geçen Yusuf Kıssası'nı farklı yönlerden inceledik. Çıkan sonuç bu konudaki iddiaları kökünden yalanlıyor, kesinlikle Kur'an'ın Kitab-ı Mukaddes kıssalarından alıntı yapmadığını gösteriyordu.

Evet, Kitab-ı Mukkaddes'teki kıssalarla Kur'an'daki kıssalar arasında benzerlik vardır ve kimse bunu inkâr edemez. Ancak her iki kitap inanç, değerler, verdikleri mesajlar, yönlendirdikleri hedefler açısından çok bariz bir şekilde birbirinden ayrılmaktadırlar. Ayrıca İslam inancına göre Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelmiş bütün peygamberler aynı zincirin halkalarıdır. Kur'an ve aslı itibarı ile Tevrat, Allah tarafından vahiyle gelmiş iki ilahi kitaptır. Bu açıdan aynı kıssanın ikisinde de olması normaldir. İddia edildiği gibi işin içinde kopyalama veya çalma diye bir durum söz konusu değildir.

Bu çalışmamızda önemine binaen Kur'an'da geçen Hz. Yusuf ve Hz. Musa kıssalarını, benzerlik ve farklılıkları yönünden ele aldık. Öncelikle birbirinden bağımsız olarak bu iki kıssa hakkında yüzlerce kitap, makale, yüksek lisans ve doktora çalışması yapıldığına şahit olduk. Kıssaların ihtiva ettiği hakikatler, verdiği mesajlar ve ortaya çıkan sosyal ihtiyaçlar, konu ile ilgili çalışmaların devam edeceğini, ileriki dönemlerde konu ile ilgili yüzlerce belki de binlerce yeni ama birbirinden farklı çalışmaların yapılacağını göstermektedir.

Son dönemlerde Kur'an kıssaları üzerine yapılan çalışmaların tür ve sayısında dikkat çeken artışlar olmuştur. Eskiden tefsir kitaplarında sadece yeri veya sırası geldiği için açıklandığına şahit olduğumuz ve büyük oranda İsrailiyatın karıştığı kıssa anlayışı vardı. Ayrıca meseleye tarihi bir olaymış gibi bakılıyordu. Ancak günümüzde hayatın her alanında yaşanan baş döndürücü gelişmeler, sosyal olaylar, ekonomik krizler, savaş ve terör gibi etkenler kıssaların farklı bakış açısı ile ele alınmasını gerekli kıldı. Akademisyen kimliği olsun veya olmasın birçok yazar Kur'an kıssaları üzerine kitap, tez ve makaleler yazdı.

Söylediğimiz bu durum sadece ilahiyat alanındaki akademik çalışmalara ait bir gelişme değildir. Eğitim, edebiyat, sosyoloji, psikoloji, mühendislik, tarım, ekonomi, siyaset, liderlik ve daha birçok farklı alanda çalışma yapan akademisyen veya farklı kimseler Kur'an kıssaları üzerine müstakil eserler yazmışlardır. Bütün bunlar Kur'an kıssalarının sadece kuru bir hikâyeden ibaret olmadığını aksine, insana yeni bir ufuk vermek, krizlerden çıkmasında ona yardımcı olup yol göstermek, dostunu düşmanını tanımasında ona fikir vermek ve istikbalde kendisini bekleyen tehlikeler hususunda uyarıcı mesajlar ihtiva ettiğini göstermektedir.

2. Çalışmanın Yöntemi

Öncelikle Yusuf ve Musa kıssalarını tefsir kitapları üzerinden inceledik. Çok güzel tefsir ve açıklamaların yanında İsrailiyatın tefsirlere sızdığına şahit olduk. Kıssalarda geçen kelime, cümle paragraf ve sahneler arasındaki boşlukları doldurmada tefsir kitaplarından epeyce yararlandık. Sonra bu konuda müstakil olarak yazılmış eserlerden istifade ettik. Bu tür eserlerde İsrailiyatın izine rastlamadık. Çünkü bu eserlerin yazarları İsrailiyat konusunda eski müelliflere göre daha hassas davranmışlardı.

3. Kaynaklar

Kaynaklarda önceliği tefsir kitaplarına verdik. Tefsir kitaplarında Taberi'nin Camiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l- Kur'an'ı, Kurtubi'nin el-Câmi' liâhkâmi'l-Kur'an'ı, Zemahşeri'nin el-Keşşaf'ı, İbn Kesir'in, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm'i, en başta gelenler arasındadır. Kıssalar üzerine müstakil yazılan eserlerden Ahmet Nevfel'in Suretu Yusuf'u ve Tefsir Suretu'l-Kasas'ı, Ahmed Abdullah Sabit'in Kıssatı Yusuf isimli eseri bunlardan bir kaçıdır. Bununla birlikte kıssalarla ilgili Türkçe yazılan veya tercüme edilmiş eserler de kaynaklarımız arasında epeyce vardır. Mahmut Ay'ın, Kur'an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak, Ali Sayı'nın, Firavun, Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz. Mûsa, Şehmus Demir'in, Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik, Muhammed Abay'ın, Kur'an Kıssaları, Muhammed Ahmed Halefullah'ın Türkçeye tercüme edilen Kur'an'da Anlatım sanatı bunlardan sadece birkaç tanesidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KISSA KAVRAMI VE GENEL OLARAK KUR'AN KISSALARI

Bütün peygamberlere kitap ve yeni bir şariat verilmediği için doğal olarak kitapların sayısı, Peygamber sayısından azdır. Kitap verilsin veya verilmesin kesinlikle her peygamberin davet konusunda muhatapları ile yaşamış olduğu deneyimleri vardır. Her peygamberin, ümmeti ile yaşadığı sorunların Kur'an'da geçmemesi böyle bir şeyin yaşanmadığı anlamına gelmez. Bir hikmete binaen Kur'an, yaşanmış her tecrübeyi anlatmak yerine seçici davranarak sadece belli kıssaları anlatmıştır.¹ Ayrıca Kur'an'da geçen kıssalar sadece peygamberlerle sınırlı değildir. Zulkarneyn, Ashabu'l-Kehf, Hızır, Uzeyir, Lokman, Meryem gibi peygamber olmayan onlarca şahsiyetin kıssaları da Kur'an'da geçmektedir.

Özellikle Mekke döneminde inen surelere baktığımızda bunların yaklaşık yarısına yakının bazen detaylı bazen de özet olarak kıssalara değindiğini görürüz.² Konu ile ilgili detaylara girmeden önce altyapı oluşturmak adına kıssalarla ilgili bazı ön bilgilerin verilmesini uygun gördük. İlk önce kıssa kavramının sözlük ve ıstılah (terim) anlamı ile işe başlayacağız. Ayrıca, haber, hikâye, mesel, nebe ve mitoloji gibi kavramları ele alıp kıssa ile ortak ve farklı yönlerine değineceğiz.

1.1. KISSA

1.2. SÖZLÜK ANLAM

Kıssa kelimesinin lügatte birden fazla anlamı olsa da bunlardan üç tanesi temel anlam olarak karşımıza çıkmaktadır.

1- Birini veya bir şeyi takip edip izini sürmek.³

1 Bkz. Mü'min, (40), 78.

2 Bkz. Fadl Hasan Abbas, Kasasu'l-Kur'ani'l-Kerim , Daru'n-Nefais, Ürdün, 2007, s. 83.

3 Fîrûzâbâdî, el-Kamusü'l-Muhît, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1987, s. 809. Rağîb el-İsfehani, Mu'cemu Müfredat Elfazi'l-Kur'an, thk. Nedim Maraşlı, Daru'l-Fiker, Beyrut, t.y. s.419. Bkz., İdris Şengül, DİA., "Kıssa". C, XXV, s. 498, Ankara, 2002.

“Musa (a.s), “İşte aradığımız bu idi” dedi. Hemen geldikleri izi takip ederek geri döndüler.”⁴ “Annesi, Mûsâ (a.s) ’nın kız kardeşine, “Onu takip et” dedi. O da Mûsâ (a.s) ’yı, onlar farkına varmadan uzaktan gözledi.”⁵

2- Bir şeyi birine sözlü olarak anlatmak, nakletmek ve açıklamak.⁶

Kelime Kur’an’da en çok bu anlamı ile karşımıza çıkmaktadır. “Sana bu Kur’an’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki önceden senin bunlardan haberin yoktu.”⁷ “Şimdi sen onlara bu kıssayı anlat; belki düşünürler.”⁸ “Mûsâ (a.s), onun (yaşlı adamın) yanına gelip başından geçenleri anlatınca O, “Korkma, o zalim kavimden kurtuldun” dedi.”⁹

3- Bir şeyi kesmek, kırmak/kırpmak, saçı veya tırnağı makasla kesmek¹⁰ Kur’an’da “kıssa” kelimesi geçmemektedir. Bunun yerine hem mastar (*hikâye etmek*) hem de isim olan “kasas” (*hikâye*) ve bundan türetilmiş bazı kelimeler geçmektedir.¹¹ Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942), Yûsuf Sûresini tefsir ederken bu kelime ile ilgili şunları söylemiştir: “Kafın fethiyle Kasas, esasen masdardır. Ve aslı lügatte manası bir şeyin izini ta’kip ederek arkasına düşmektedir... Saniyen, bundan ma’huz olarak ta’kibe şayan bir haber nakl-ü hikâye etmek manasına gelir ki, Türkçe ayıtmak ve bazı lehçelerde ayırtmak tabir olunur. Salisen, o anlatılan haber veya hikâyede masdar bi mana mef’ul, yani maksus manasına kısas yahud kıssa denilir ki, “kaf” ın kesriyle kısas bunun cem’idir.”¹²

4 Kehf, 18/64; Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmülî et- Taberi el-Bağdâdî; Camiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l- Kur’an, nşr. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü’r-Risale, , 2000, XVIII, s. 61, 62.

5 Kasas, 28/11; Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mesu’d, el-Ferra el-Beğavi, Mea’limu’t-Tenzil, Daru’l-Kutubu’l- İlmiyye, Beyrut, 2010, C. III, s. 375.

6 Fîrûzâbâdî, a.g.e., 809

7 Yûsuf, 12/3.

8 Araf, 7/176

9 Kasas, 28/25

10 Fîyruz Abadi, a.g.e., 809

11 Şengül, “Kıssa”, D İA, C. XXV, s. 498, Ankara, 2002.

12 Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, YENDA (Yenidoğan yayın dağıtım), İstanbul, t.y. , V, 65. Bkz. Cârullah Ebü’l-Kasım Mahmûd b. ‘Omer b. Ahmed ez-Zemahşerî, el-Keşşâf ‘an Hakaaiķi Ğavâmidi’t-Tenzil ve Uyunu’l-Akavil Fi Vucuhi’t-Te’vil, Mektebetü’l-A’bikan Riyad, 2002, III, s. 250.

1.3. MAHİYET AÇISINDAN KUR’AN KISSALARI

Kur’an’da tek tip kıssadan söz etmek mümkün değildir. Bunları kendi arasında üç farklı başlık altında tasnif etmek mümkündür.

1.3.1. Tarihi Kıssalar

Bu tür kıssalar, Kur’an’ın nüzulünden önce gerçekleşmiş kıssalardır. “Tarihi kıssa” ifadesi bize ait olan bir tespittir. Çünkü Kur’anda geçen kıssaların çoğunda tarih, yer, kişi ve memleket ismi genel olarak geçmemektedir. Kitab-ı Mukaddes bu konularda epeyce detaya girmiş olsa da, ibret üzerinde yoğunlaşan Kur’an bu yönde bilgiler vermez. Kur’an’ın bu tür kıssaları anlatmasındaki maksadını; tevhid akidesine davet, güzel ahlakı yaymak, tecrübe paylaşımı, sabır vermek, teselli etmek, dost ve düşman ayrımı yapmak, tehdit etmek, akla ve sağduyuya çağırarak, iyilerle kötülerin akıbetini göstermek şeklinde özetlemek mümkündür. Kur’an’da geçen bu tür kıssalar da kendi arasında ikiye ayrılır.

a- Peygamberler Ve Ümmetleri Arasında Yaşanan Gelişmeleri Anlatan Kıssalar.

Kur’an’da geçen kıssaların geneli bu türdendir.

b- Bazı Önemli Şahsiyetler Veya Büyük Olaylara Dair Kıssalar.

Bu tür kıssalar genel olarak peygamber olmayan şahsiyetlerin yaşamlarından belli kesitler anlatırlar. Lokman,¹³ Zülkarneyn¹⁴, Harap olmuş şehre uğrayan Adamın Kıssası,¹⁵ Ashabu’l-Fil Kıssası, Karun Kıssası, Ashabu’l-Uhdud Kıssası vb. kıssalardır.

1.3.2. Kur’an’ın Nüzulü Sürecinde Meydana Gelen Bazı Olaylar

Kur’an yaklaşık yirmi üç yıllık bir süre zarfında indi. Bu süreçte insanlık tarihi çok büyük gelişmeler yaşadı ve köklü değişimlere tanık oldu. Kur’an bunların bir kısmına hafiften değinirken bir kısmına genişçe yer ayırdı. Büyük savaşlar, tarihi anlaşmalar ve büyük göç (hicret) bunlardan sadece bir kaçıdır. Yine İsrâ olayı, Bedir

13 Bkz. Lokman, 31/ 12-22

14 Bkz. Kehf, 18/ 83-98

15 Bazıları bu üçünü peygamber olarak görmektedir.

Savaşı, Uhud Savaşı, Ahzap (Hendek) Savaşı, Huneyin Savaşı, Tebük Seferi, Rıdvan Biati, Hudeybiye Barış Anlaşması, Mekke ve Hayber'in fethi gibi önemli tarihi olaylar ve gelişmeler Kur'an'ın değindiği konulardan bazılarıdır.

1.3.3. Gaybi Kıssalar

Âdem'in yaratılışı, henüz gerçekleşmemiş olan fakat ileride cennet veya cehennemde geçecek olan ve Kur'an'ın kıssa formatında mazi kalıbı ile anlattığı kıssalar bu gruba girmektedir. *“(Kıyamet gününde) hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak ve zayıflar o büyüklük taslayanlara diyecekler ki: “Biz sizin tâbilerinizdik. Şimdi siz, Allah'ın azabından herhangi bir şeyi bizden savabilir misiniz?” Onlar da diyecekler ki: “(Ne yapalım) Allah bizi hidayete erdirseydi biz de sizi doğru yolailetirdik. Şimdi sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü bizim için sığınacak bir yer yoktur.”*¹⁶ *(Hesapları görülüp) iş bitirilince, şeytan diyecek ki: “Şüphesiz Allah size gerçek olanı vâdetti, ben de size vâdettim ama, size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi (inkâra) çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Kuşkusuz daha önce ben, beni (Allah'a) ortak koşmanızı reddettim.” Şüphesiz zalimler için elem verici bir azap vardır.”*¹⁷

1.3.4. Hacimlerine Göre Kıssalar

Kur'an bazı kıssalara geniş yer verirken, bazılarına da çok kısaca değinmiştir. Buradaki genişlik ve azlık Kur'an'daki kıssaların birbirine oranı ile ilgili bir durumdur. Bu açıdan Kur'an'ın bir sûresinde tek seferde anlatılan en uzun kıssası olan Yûsuf kıssası beşeri anlatımların hâkim olduğu hikâyelere oranla çok kısa kalmaktadır. Yûsuf kıssasına ek olarak Nuh, Hud, İbrahim, Musa ve İsa peygamberlere ait kıssalar da uzun kıssalar sınıfına girmektedir. Kısa olanlar ise başka bir surede genişçe anlatıldıkları için özlü olarak anlatılan kıssalardır. Örneğin Musa kıssası farklı surelerde genişçe anlatıldığı için Naziât Sûresinde aynı kıssaya çok kısa bir şekilde değinilmiştir.¹⁸ Yine farklı zamanlarda yaşamış değişik ümmetler belli bir konu nedeni ile peş peşe anlatılmaları durumunda, Kur'an detaya girmeden durumlarını özet olarak anlatır.¹⁹

16 İbrahim, 14/21

17 İbrahim, 14/22

18 Bkz. Naziât, 79/15-26

19 Bkz. Kamer, 54/9-20

Yine nüzul dönemine yakın bir tarihte gerçekleştiği için herkesin bildiği bazı olayları Kur'an kısa bir şekilde anlatmıştır. Fil Vakası²⁰ ve Ashabu'l-Uhdud²¹ kıssası bunlara örnek verilebilir.²²

1.4. KISSA İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Sözlük ve terim anlamını incelediğimizde kıssa kelimesinin birden çok anlama geldiğini ve bunların genel olarak birbirine yakın olduğuna şahit olmaktayız. Yine kıssa kelimesi ile aynı veya yakın anlama gelen başka terimlerin de olduğunu görmekteyiz. Bunlara kısaca değineceğiz.

1.4.1. Nebe'

Sözlükte önemli haber anlamına gelen nebe' kelimesi, Kur'an'da sıradan haberler için kullanılmaz. *“Ey iman edenler, fasık birisi önemli bir konuda size haber getirirse (doğru olup olmadığını) araştırın.”*²³ Nebe' kelimesi ile verilen malumatın kesin ilim veya en azından zannı-ı galip seviyesinde bir bilgi ifade etmesi gerekir.²⁴ Aynı zamanda bu haberin büyük ve faydalı olması gerekir. Bu üç özelliği taşımayan haberler için nebe' kelimesi kullanılmaz.²⁵ Nebe' kelimesi Arap dilinde hep önemli meseleler için kullanılmıştır. Bu yüzden kıssa ve diğer önemli olayları ifade etmede Kur'an bu kelimeyi sıklıkla kullanmıştır. *“Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz: Kesinlikle onlar Rablerine inanmış birkaç yiğit gençti. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık.”*²⁶ Musa (a.s) ve firavunu anlatırken şöyle demiştir: *“İman eden bir kavm için Mûsâ (a.s) ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçek olarak anlatacağız.”*²⁷ *“Çok geçmeden (Hüdühüd) gelip: Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim.”*²⁸ Kur'an bu kelimeyi bazen müfret (nebe') bazen de çoğul (enba) kalıbında kullanmıştır. Genelde tarihte yaşanmış fakat unutulmuş, üzeri tozlanmış veya içerisine yabancı unsurların ka-

20 Bkz. Fil, 105/ 1-5

21 Bkz. Buruc, 85/ 4-10

22 Bkz. Şengül, a.g.e., s. 82, 83

23 Hucurat, 49/ 6

24 Bkz., Sad, 38/ 67, Nebe,78/ 1, Teğabun, 64/ 5

25 Bkz. Rağib el-İsfehani, a.g.e, s. 500, bkz. Feyruz el-Abadi, a.g.e., s. 66

26 Kehf, 18/13

27 Kasas: 28/3

28 Neml, 27/22

rıstırıldığı önemli olayları anlatırken Kur'an'ın kullandığı kelimelerden birisi de nebe' olmuştur. Her kıssa için nebe' demek mümkün ama her nebe' için kıssa denilmez.

1.4.2. Hadis

Sözlükte söz, yeni söz, olay ve hadise anlamına gelen hadis kelimesi, Kur'an'da "kıssa, olay, haber" anlamlarında kullanılmıştır.²⁹ Hz. İbrahim'in misafirleri, Musa kıssası, Firavun ve Semud kavminin orduları ve kıyametin haberi için hadis kelimesi kullanılmıştır.³⁰ Kur'an söz anlamına gelen hadis kelimesini en çok kendi ayetleri için kullanılmıştır. "*Yahut "bu Kur'an'ı kendisi uydurdu!" mu diyorlar? Hayır, onlar iman etmezler. Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz getirsinler.*"³¹ Kıssa ve hadis kavramları arasında umum-husus vardır. Bu durumda bütün kıssalar hadis, fakat bütün hadisler kıssa değildir.

1.4.3. Haber

Sözlükte, bir şeyi tanımak bilmek ve iç yüzünden haberdar olmak için yoklamak ve incelemek anlamına gelen "hubr" kökünden türemiş bir isimdir.³² "Sözlü ve yazılı olarak ifade edilen, doğru ve yalan ihtimali bulunan bilgiye haber denir."³³ Kelimenin anlamında yalan ihtimali olması nedeni ile Kur'an, kıssalar için haber kelimesini kullanmamıştır. Ancak bizler Türkçeye çevirdiğimiz zaman kıssa veya nebe' kelimelerini haber şeklinde ifade etmemiz kendi dilimiz ile ilgili bir durumdur. Bunun Arapça, dolayısı ile Kur'an'la herhangi bir ilgisi yoktur. Haber genel olarak yakın tarihte gerçekleşmiş olaylar için kullanılır.

1.4.4. Hikâye

Hem mastar hem de isim olan hikâye; anlatmak, nakletmek, aktarmak, benzetmek ve taklit etmek gibi anlamlara gelmektedir. Bu anlamlardan bazıları kıssa kelimesinde de mevcuttur. Kelimenin aslı Arapçadır ve tam karşılımasa bile Türkçeye öykü kelimesi ile çevrilir. Ancak kelime Türkçeleştiği için öykü yerine hikâye kelime-

29 Bknz. El-İsfehâni, **a.g.e.**, s. 109

30 Bkz. Zariyat, 51/24, Tâhâ, 20/ 9, Naziat, 79/ 15, Buruc, 85/17

31 Tur, 52/ 33,34. Ayrıca bkz., Necm, 53/59; Vakıa, 56/ 81; Kalem, 68/ 44

32 İsfehani, **a.g.e.**, s. 380. Bkz. Kehf,18/ 68,91

33 Bkz. El-Mu'cemu'l-Vasit, Mektebetu's-Şuruk ed-Devliye, Kahire, 5. Baskı, 2011, s. 222

sini kullanmak daha yaygınlık kazanmıştır. Hikâye ile kıssa arasındaki en temel fark, anlatılan veya yazılan şeylerin gerçek olup olmaması ile ilgilidir. Kıssada geçenler kesinlikle gerçek, hikâyede geçenler ise hem gerçek hem de yalan ihtimali taşırlar.³⁴ Halk arasında hikâye ile kıssa bazen birbirinin yerine kullanılırlar. Ancak Kur'an kendi terimlerinde seçici davranır ve naklettiği kıssalar için kesinlikle hikâyeye tabiri kullanmaz. Onun kıssalar için hikâyeye tabirini kullanmaması bu yönü ile çok büyük bir anlam ifade etmektedir. Aslında kıssalarla ilgili birtakım şüphelerin ortaya çıkması kıssanın kendisinden kaynaklanan bir durum değildir. Bunun nedeni kıssa kelimesinin daha sonraki dönemlerde anlam değiştirip hikâyeye kelimesi ile eş anlamlı kullanılmasından kaynaklanmaktadır.³⁵

1.4.5. Mesel

Sıfat olarak kullanılan ve Türkçede benzetmek anlamına gelen mesel kelimesinin kökeni ile ilgili farklı şeyler söylenmiştir. Bunlar; “benzetmek” ve “benzeri” olmak anlamına gelen müsül, “örnek” anlamına gelen misal veya “dikilmek” anlamına gelen müsül veya “benzeşmek” anlamına gelen temasülden olduğu söylenmiştir. Mesel, misl ve mesil aynı anlama gelen kelimelerdir. Kelimenin çoğulu “emsal”dir. Meselin aslı teşbihtir.³⁶ Tam ifade etmese bile meselin Türkçe karşılığı “atasözü”, “deyim” veya “yaygın söz” olarak tercüme edilir. “Mesel, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini değişmez kalıp ve klişeleşmiş özlü sözlerle öğüt ve hüküm içerecek biçimde yansıtan, lafzı ve anlamı beğenilerek nesilden nesile aktarılan, çoğunlukla asli durumuna benzeyen halleri açıklamak ve örneklemek amacı ile kullanılan anonim mahiyetteki özdeyiştir.”³⁷ Mesel Kur'an'da “sıfat, söz, ibret, benzeme, kıssa, durum³⁸” anlamında da kullanılır.

Meydana gelip gelmeme şartı aranmaksızın gerçek veya hayali bir şeyi anlatılmaya istilâhta mesel denir. Burada dini-ahlaki bir öğretiyi örnek bir olay üzerinden anlatmak amaçlanır. Tefsir usulü ilminde “emsâlu'l-Kur'an” olarak isimlendirilen bu ilmi bilmek, İmam Şafî'ye göre müçtehitlerde bulunması gereken şartlardan birisi-

34 İsmail Durmuş, “Hikaye”. D.İ.A., C. XVII, İstanbul, S.479-485

35 Bkz. İdris Şengül, Kur'an Kıssaları Üzerine, Işık Yayınları, İzmir, 1994,s.48

36 Bkz. İsmail Durmuş, D.İ.A., Mesel, C. XXIX, 293-297, Rağib el-Isfehani, a.g.e., s. 481-483

37 İsmail Durmuş, a.g.e., C. XXIX, 293-297

38 Bkz. Kasas, 28/ 41, Bakara, 2/17.

dir.³⁹ Kur'an'da anlatılan mesellerin bazıları tarihte yaşanmış gerçek olaylardır. Âdem ve İsa'nın yaratılışı ile ilgili meseller,⁴⁰ Yine Nuh, Lut⁴¹ ve Firavun'un⁴² eşlerinin meselleri söylediğimiz türden gerçek hayatta yaşanmış şeylerdir. Kur'an mesel yolu ile bir şeyi hatırlatmayı, teşvik etmeyi⁴³ veya korkutup tiksindirmeyi,⁴⁴ amaçlar. Örneğin kulları şirkten korkutmak için örümcek meseleni kullanarak şöyle der: *“Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Örümcek bir yuva edinir; hâlbuki yuvaların en çürüğü kesinlikle örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi!”*⁴⁵ Görüldüğü gibi burada kulları şirkten uzaklaştırmak için mesel metodu kullanılmıştır.

Kur'an, hakikatleri anlatmada “kıssa” ve “meselleri” sıklıkla kullanmıştır. Eğer anlatacağı hakikatle ilgili geçmişte yaşanmış bir örnek veya tecrübe varsa önceliği yaşanmış olana vererek bunu kıssa formatında muhataplarına aktarır. Musa, Yûsuf, Ad, Semud, Nuh ve İbrahim'in kıssaları bunlardan bazılarıdır. Bazen bu hakikati mesel formatında anlatır. Bazen kıssa formatında anlatmakla yetinmeyip ayrıca mesel ile takviye eder. Örneğin puta tapmanın veya başka bir şeyi Allah'a ortak koşmanın ne kadar çirkin olduğunu ifade etmek için Kur'an, İbrahim peygamber kıssasını anlatır. Bu kıssada babası ve kavmi ile olan mücadelesini ele alır.⁴⁶ Ancak Kur'an şirk gibi çok tehlikeli bir hastalıktan vazgeçirmek için sadece kıssalarla yetinmez, ek olarak meseller üzerinden mesaj verir. Mesel sanatını kullanarak bazen örümcek bazen sinek bazen de başka varlıklar üzerinden Allah'a ortak koşulan şeylerin zayıf, aciz, güçsüz ve beceriksiz olduğunu vurgular. Her insanın kabul ettiği bazı hakikatler vardır. Zihin ve kalp, alışık oldukları hakikatlere kapılarını açmaktan tereddüt etmezler. Kur'an kabul ettikleri hakikatlerin yanına mesel yolu ile başka hakikatleri de ekleyerek zihinlere ve kalplere girmeye ve onları ikna etmeye çalışır.

Bir ayetinde mesel yolu ile şöyle der: *“Ey insanlar! (Size) bir misal verildi; şimdi onu dinleyin: Allah'ı bırakıp da yalvardıklarınız (taptıklarınız) bir araya gel-*

39 Bkz. Celalettin es-Suyuti, “el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an”, el-Kutubu's-Sakafiyye, Beyrut, 1996, II, S., 343.

40 Bkz. Ali İmran, 3/59

41 Bkz. Tahrim, 66/10,

42 Bkz. Tahrim, 66/11

43 Bkz. Muhammed, 47/15

44 Bkz. Araf, 7/176, Cuma, 62/5

45 Ankebut, 29/41

46 Bkz. Meryem, 19/ 41-50

*seler yine de bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan geri de alamazlar. İsteyen de âciz, kendinden istenen de!”*⁴⁷ Burada herkesin kabul ettiği bir gerçek vardır. Bu gerçek sineğin küçük, basit ve zayıf oluşudur. Kur’an zihinlerin kabul ettiği bu gerçeği kullanarak başka bir gerçeği kabullenmelerini ister. Önemsediğiniz, dua edip önünde kurbanlar kestiğiniz, kendinizle Allah arasında aracı kabul ettiğiniz bu putlar veya putlaştırdığınız insan veya başka varlıklar bir sinek yaratmak için bir araya gelseler bunu başaramazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan geri alamazlar. Öyle ise bunlar kendilerine dua ve ibadet edilmeye layık değildirler. Çünkü en aciz hayvan olan sineğe bile güç yettiremeyenler asla ilah olamazlar.

Bir başka ayette herkesin zihin ve kalbini açarak kabullendiği bir gerçeği mesel malzemesi yaparak şöyle der: *“Allah’tan başka dostlar edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Örümcek bir yuva edinir; hâlbuki yuvaların en çürüğü şüphesiz örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi!”*⁴⁸ Burada örümcek yuvasının zayıf ve çürük olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Kur’an bu kabul üzerinden muhataplarının zihin ve kalplerine girerek Allah dışında tutulan dost ve ilahların da bunun gibi zayıf, çürük güven duyulamayacak şeyler olduğunu söyler.

Tevrat’tan sorumlu tutulan fakat onunla amel etmeyenlerin çirkin durumunu gözler önüne sermek için Mesel sanatını kullanan Kur’an bir başka ayetinde şöyle der: *“Tevrat’la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah’ın âyetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.”*⁴⁹

Mesel ile kıssa arasında en belirgin fark şudur: Kur’an’da geçen meselerde genel olarak “mesel” kökü ile ilişkili bir sözcük kullanılır. Ancak kıssalarda kasas kökünden türemiş bir kelimenin geçmesi şart değildir. Bunun yerine netlu, nebe’ gibi kelimeler kullanılır. Ayrıca meselerde anlatılan şeylerin vaki olup olmama şartı yoktur. Ancak Kur’an’da geçen kıssalar kesinlikle gerçek hayatta yaşanmış kesitlerdir.⁵⁰

Gayeleri bir olsa da yukarıdaki tanım ve açıklamalar, Kur’an’da geçen meseller ile kıssaların birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Buna rağmen bazı müsteş-

47 Hac, 22/73.

48 Ankebut, 29/ 41.

49 Cuma, 62/5.

50 Bkz.Mehmet Okuyan, Hz. Nuh, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 14, 15.

rikler, onlardan etkilenenler veya bazı yenilikçi Müslüman araştırmacılar kıssalarla meselleri aynı şey olarak görmekte-dirler. Böylece gerçeklik şartı aranmayan meseller üzerinden hareketle kıssalarda da gerçeklik şartı olmadığını söylemek istiyorlar.⁵¹

1.5. KUR'AN KISSALARININ TARİHSEL GERÇEKLİĞİ

Kur'an'dan ayrı bir parça olmadığı için kıssaları savunmak Kur'an'ı savunmak, kıssa hakkında şüphe oluşturmak Kur'an hakkında şüphe oluşturmak anlamına gelmektedir. Bu yönü ile Kur'an'ı görmezden gelerek sadece "Kur'an Kıssaları" hakkında konuşmak, onları savunmak veya tartışmak mümkün olmamaktadır. Çünkü bütüne ait bir parça hakkında konuşuluyorsa, bütünü göz ardı ederek sadece parça hakkında bir şeyler söylemek isabetli olmaz. Bu noktadan hareketle ve meselenin köklerine inmek adına nazil olduğu günden bu yana Kur'an'a yapılan itirazlara değinmek gerektiği kanaatindeyiz. Bu itirazları açıkladıktan sonra yakın tarihte başlayan, görüntü itibarı ile kıssaları hedef alan ama gerçekte Kur'an'ın bütünü hakkında olumsuz hava oluşturma girişimlerine değinmek gerekmektedir.⁵²

Bir bütün olarak Kur'an'a itirazlar ilk nazil olduğu günden beri yapılmaktadır.⁵³ Vahyin nazil olduğu dönemde yapılan itirazlar bazen Kur'an'ın kendisine yönelik olurken bazen de peygamberin şahsına yönelik olmuştur. Bu itirazlar bazen açıktan dillendirildiği gibi bazen de özel meclislerde gizli konuşmalar şeklinde tertipleniyordu. Öncelikle Kur'an'ın Allah kelamı değil beşer sözü olduğu söyleniyordu.⁵⁴ Sonra bir ekip yardımı ile Muhammed'in (s.a.v.) bunu uydurduğu iddia ediliyordu.⁵⁵ Sonra, Kur'an'ın öncekilere ait masallardan kopya çekilip ve birilerine yazdırılmak sureti oluşturuldu iddia edildi.⁵⁶ Yapılan itirazlardan birisi de Allah'ın yüce olduğu, dolayısı ile insan gibi düşük seviyeli birisini muhatap almayacağı iddiasıydı.⁵⁷ Sonra, madem doğru

51 Bkz. İdris Şengül, a.g.e, s. 56.

52 Bkz. Okuyan, a.g.e., s. 15.

53 Kur'an'ın bütünlüğünden kastımız itiraz ve inkar anındaki bütünlüktür. Çünkü ilk dönem itirazlar yirmi üç yılda nazil olan ve şu an son şekli ile elimizdeki kitabın tamamına yapılmıyordu. O günkü itirazlar genel olarak Kur'an'ın haber verdiği bazı hakikatleri inkar şeklinde kendini gösteriyordu. Tevhit, Peygamberlik, yeniden dirilme, hesap, cennet ve cehennem gibi hakikatleri inkar şeklinde tezahür ediyordu.

54 Bkz. Müddessir, 74/24, 25

55 Bkz. Furkan, 25/4

56 Bkz. Furkan, 25/5

57 Bkz. Mülk, 67/9; Şuara, 26/ 154, 18; Yasin, 36/15

söylüyorsunuz neden Allah haklı olduğunuzu söyleyecek bir meleği sizinle birlikte göndermedi dediler.⁵⁸ Sonra neden bir başkası değil de Allah seni seçti dediler.⁵⁹ Sonra, Kur'an'a imanda hayır ve güzellik olsaydı ona inamda kimse bizi geçemez demeye başladılar.⁶⁰ Bu itirazların aynısı ve daha fazlası günümüz itibarı ile devam etmektedir. Özellikle son iki üç asırdır dünyada edebiyat alanında büyük gelişmeler yaşandı. Yine Tevrat ve İncil üzerine araştırmalar yapıldı. Bu gelişmelerden bazı Müslümanlar da etkilenererek Kur'an hakkında geçmiş dönemde hiçbir Müslümanın söylemediği şeyleri söylemeye başladılar. Aslında onların dillendirdikleri şeyler daha önceki dönemlerde Müslüman olmayanların (müsteşriklerin) Kur'an hakkında söyledikleri bazı iddia ve şüphelerle tıpatıp aynıydı. Klasik dönemde rastlamadığımız bu tür meselelerden birisi de Kur'an kıssalarının tarihsel gerçekliğinin olup olmamasıydı. İslam âleminde Bu konuyu ilk defa Muhammed Ahmed Halefullah, "*el-Fennu'l-Kasasi fi'l-Kur'an*" (Kahire 1947) isimli doktora tezinde gündeme getirmiştir. Kur'an Kıssalarına sadece edebi açıdan bakan yazar, bu kıssaların gerçekte vaki olup olmamasının göz önünde bulundurulmadığını iddia etmiştir.⁶¹ Halefullah'a göre müşrikler Kur'anla ilgili çeşitli iddia ve itirazlarda bulunuyorlardı. Bunlardan birisi Kur'an'ın evvelkilerin masalı- *esatiru'l-evvelin*- olduğu iddiasıydı. Bir diğer iddiaları ise Kur'an'ın başkaları tarafından Muhammed'e yazdırıldığı meselesiydi. Ona göre Kur'an, başkalarının yazdırması iddiasını reddederken, evvelkilerin hikâyesi iddiasına ses çıkarmıyordu. Tam bu noktadan hareket eden Halefullah, şunu söyler: "*İşte yukarıdan belirttiğimiz gerekçelerden ötürü; Kur'an'da mitoloji bulunmasını sakıncalı görmüyoruz. Çünkü biz burada Kur'an naslarından herhangi birine zıt bir şey söylemiyoruz.*"⁶²

Aslında Kur'an, Halefullah'ın iddiasının tam tersine, müşriklerin, "evvelkilerin masalları" olarak dile getirdikleri iddialarını kabul etmemektedir. Bu yönü ile Halefullah'ın kendisine delil kabul ettiği ayet, gerçekte kendi iddialarını çürüten delil

58 Bkz. Furkan, 25/4

59 Bkz. Sad, 38/8; Zuhruf, 43/ 31

60 Bkz. 46/ 11

61 Bkz. İdris Şengül, D.İ.A., "**Kıssa**", c. XXV, S. 501, Ayrıca bkz. M. Sait Şimşek, "**Kur'an Kıssalarına Giriş**", Kitap Dünyası, Konya, 2013, s. 46

62 Bkz. Muhammed Ahmed Halefullah, Kur'an'da Analtım Sanatı, el- Fennu'l-Kasasi (Çev. Şaban Karataş), Ankara Okulu yayınları, Ankara, 2012, s., 235; M. Sait Şimşek, **a.g.e.**, s. 46; Fadl Hasan Abbas, Kasasu'l-Kur'anel-Kerim , Daru'n-Nefais, Ürdün, 2007, s. 54-64.

olmaktadır.⁶³ Ayet, önce müşriklerin iddiasını nakleder ve sonra onlara cevap verir: *“İnkâr edenler: Bu (Kur’an), olsa olsa onun (Muhammed’in) uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir, dediler. Böylece onlar hiç şüphesiz haksızlığa ve iftiraya başvurmuşlardır. Yine onlar dediler ki: (Bu âyetler), onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah-akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır. (Resûlüm!) De ki: Onu göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi. Şüphesiz O, çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.”*⁶⁴ Bir başka yerde müşriklerin aynı tür iddialarını yalanlayarak şöyle der: *“Onlara: Rabbiniz ne indirdi? denildiği zaman, “Öncekilerin masallarını” derler. Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için (öyle derler). Bak ki yüklenecekleri şey ne kötüdür!”*⁶⁵

1.6. KUR’AN KISSALARININ KAYNAĞI İLE İLGİLİ İDDİALAR

Nazil olduğu ilk günden beri Kur’an’ın kendisi belli kesimlerin hedefi olmuştur. Daha sonraki dönemlerde bu maksatlı çevreler Kur’an kıssaları ile ilgili olumsuz bir hava oluşturma gayretine girmişlerdir. Özellikle alıntı olduğu üzerinde durup kaynağının Kitab-ı Mukaddes, mitoloji veya İsrailiyat olduğunu iddia etmişlerdir. Aslında Kur’an kıssalarının kaynağı ile ilgili iddia edilen şeyler aynı zamanda Kur’an’ın tamamının kaynağı ile ilgili bir husustur.⁶⁶ Çünkü kıssalar Kur’an’ın bir parçasıdır. Meseleye bu açıdan yaklaşanlar Kur’an’ı Allah kelamı olarak değil de Hz. Muhammed (s.a.v)’in eseri olarak görmektedirler. Kur’an bu mesnetsiz iddiayı yalanlar ve şöyle der. *“De ki: “Eğer Allah dileseydi, ben size onu okumazdım, Allah da size onu bildirmezdi. Ben sizin aranızda bundan (Kur’an’ın inişinden) önce (kırk yıllık) bir ömür yaşadım. Hiç düşünmüyor musunuz?”*⁶⁷ Bu iddiaları çürütülünce Muhammed (s.a.v)’in böyle bir eser yapamayacağını anladılar. Bu sefer başka bir yerlerden bunu almıştır iftirasını atarak ona kaynak bulma çabası içine girdiler. Bu kaynak meselesi ile ilgili birbiri ile çelişen farklı seçenekler ortaya attılar.⁶⁸

63 Bkz.Şengül, a.g.e., s. 133

64 Furkan, 25/ 4-6

65 Nahl, 16/ 24-25

66 Bkz. M. Sait Şimşek a.g.e., s. 9.

67 Yunus, 10/ 16.

68 Bkz. Mahmut Ay, Kur’an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak, (Hz. Musa Kıssası Örneği), 2. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017, s. 79,80.

1.6.1. Kitab-ı Mukaddes Kaynaklı Olduğu İddiası

Kıssaların vahiy eseri değil de Muhammed (s.a.v)'in eseri olduğunu söyleyenler Kur'andaki bazı kıssaların Kitabı Mukaddes'te de geçtiğini dolayısı ile kendisinin bunları oradan aldığını iddia etmişlerdir.⁶⁹ Bu mesele günümüzde müsteşriklerin dillendirdiği bir iddia olmakla birlikte, kökleri Kur'an'ın nazil olduğu döneme kadar gitmektedir.⁷⁰ İlk kez bu iddiaları o zamanın müşrik Arapları gündeme getirmişlerdir. *“Şüphesiz biz onların: “Kur'an'ı ona ancak bir insan öğretiyor” dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Hâlbuki bu (Kur'an) apaçık bir Arapçadır.”*⁷¹ Bu tür iddiaları bizzat kendisi haber veren Kur'an, aynı zamanda bütün bunlar asılsız birer iftiradan ibaret olduğunu söylemiştir. *“İnkâr edenler, “Bu Kur'an, Muhammed'in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Başka bir topluluk da bu konuda ona yardım etmiştir” dediler. Böylece onlar haksız ve asılsız bir söz uydurdular. Yine, (Bu Kur'an, başkalarından) yazıp aldığı öncekilere ait efsanelerdir. Bunlar ona sabah akşam okunmaktadır” dediler.”*⁷² İkinci bölümde Hz. Yûsuf (a.s)'u anlatırken Kur'an'da geçen hayatı ile Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan hayatını karşılaştıracğıız. Yûsuf Sûresinde geçen bu kıssanın kesinlikle Kitab-ı Mukaddes'ten alınmadığı daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

1.6.2. Mitoloji (Esatir- Efsane) Kaynaklı Olduğu İddiası

Köken olarak eski Yunancadan türeyen “mit”; söylenen veya duyulan sözdür. Masal, hikâye ve efsane anlamına gelen “mythos”tan türemiştir. Mit, olağanüstü kahramanlıklar ve doğaüstü güçleri anlatan hayal ürünü sözdür. Mitoloji ise, mitlerin tarihi ve onları yorumlayan bilimin adıdır. Daha çok ilk dönemlerde yaşamış olan insan ve toplumların dini tecrübesinin bir ifadesi olan mitoloji; dramatik, çağrıştırmacı ve çarpıcı hikâye olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar gerçekliğin algılanmasını, dini ve metafizik fikirlerin aktarılmasını hayali ve tasviri hikâye kalıpları içinde sunan anlatım şekilleridir. Kaynak itibariyle bilgi öncesi dönem ürünleri olduklarından kadim dönem insanının kendini çevreleyen dünya, tabiat ve evreni anlama, açıklama ve egemen

69 İkinci bölümde Hz. Yûsuf (a.s)'un hayatını anlatırken, hem Kur'an hem de Kitab-ı Mukaddes'in Tekvin bölümünde geçen Yûsuf kıssasını karşılaştırmalı olarak ele alacağız. Okuyucu bu kıyaslama neticesinde Kur'an kıssalarının kesinlikle Tekvin'den alınmadığını göreceklerdir.

70 Bkz. Şimşek, a.g.e., s.9.

71 Nahl, 16/103.

72 Furkan, 25/ 4,5

olma arayışının ürünüdür. Arapça “usture-esatir”, Türkçede “efsane” kelimesi aşağı yukarı aynı anlama gelmektedir.⁷³

Özellikle 18. yy’dan itibaren Kitab-ı Mukkades’e metin tenkidi açısından yaklaşan ve bu yönde çalışmalar yapan araştırmacılar Ahd-i Atik’in ilk beş kitabı olarak bilinen Torah metinlerinin içinde; Yahvist, Elohist, Tesniye ve Ruhban olmak üzere dört temel geleneğin birbirine karışarak kaynaşmış olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı şekilde Kitab-ı Mukkades hikâyeleri ile mitolojik hikâyelerin kökenleri arasında bir benzerlik tespit etmişlerdir.⁷⁴ Yahudiler gibi Hıristiyanların kitabı da dışarıdan müdahalelere açık olduğu için gerçek şekli ile korunamamıştır. Bazı müsteşrikler kendi kitaplarında var olan bu sorunun Kur’an hakkında da geçerli olduğunu iddia etmiştir. Bu noktadan hareketle mitolojilerin Kur’an kıssalarına kaynak olduğunu iddia etmişlerdir. Yahudiler gibi Hıristiyanların kitabı da gerçek şekli ile muhafaza edilememiştir. Bu her iki kitap Allah tarafından indirildiği şekli ile korunsaydı Yahudilik ve Hıristiyanlık bu günkü kadar değişik olmayacaktı.⁷⁵ Ayrıca Tevrat ve İncil’i korumak Yahudi ve Hıristiyan âlimlere bırakılmıştı.⁷⁶ Fakat onlar bu kitapları koruyamadıkları gibi, bazen bizzat kendileri kitaplarının içine yabancı unsurların girmesine önyak olmuşlardır. Ancak Kur’an, ilk kaynağından çıkışı dâhil muhataplarına ulaşıncaya kadar kesinlikle korunmuş bir kitaptır. “*Bu Kitab’ın, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olduğunda asla şüphe yoktur.*”⁷⁷ Yine nüzul esnasında kesinlikle art niyetli yabancı bir el ona müdahil olmamıştır: “*Kesinlikle bu, değerli bir Kur’an’dır. Korunmuş bir kitaptır. Ona ancak temiz olanlar dokunabilir. O, âlemlerin rabbinden indirilmiştir.*”⁷⁸ Kur’an’ın korunmuşluğu sadece vahiy anı ile sınırlı değildir. İlahi irade vahiyden sonra kıyamete kadar onu korumayı üzerine almıştır. “*Kur’an’ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.*”⁷⁹ Bütün bunlar Mitolojinin Kur’an’a girmediğini ve giremeyeceğini göstermektedir.

73 Bkz. Hatice K. Arpaguş, “**Mitoloji ve Geleneksel Kültür Kaynaklarımız**”, Türkiye I. Dini Yayınlar Kongresi, DİB. Yayınları, 31 EKİM - 02 KASIM 2003, ANKARA, s. 191-193

74 Bkz. Mustafa Ünver, “Yûsuf kıssası Açısından Ahd-i Atik ve Kur’an-ı Kerim’e Karşılaştırmalı Bir Bakış”, Diyanet İlmî dergisi, Cilt, 37, sayı: 2 Nisan-Mayıs- Haziran 2001, s. 74

75 Bkz. Ebu’Âlâ el-Mevdûdi, *Tarihi Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, çev. Ahmet Asrar, Pınar yayınları, İstanbul, 2017, S., 517

76 Bakınız, Maide, 5/ 44

77 Secde, 32/2

78 Vakıa, 56/ 77-80

79 Hicr, 15/ 9

1.6.3. İsrailiyat Kaynaklı Olduğu İddiası

Kur'an'ın naklettiği kıssaların çoğu Tevrat'ta da geçmektedir. Kur'an anlattığı kıssalarda ibret ağırlıklı hareket ettiği için; isim, soy, yaş, yer ve zaman gibi detaylara girmez. Tevrat ise anlattığı kıssalarda detaylara girer ve gereksiz bilgilerle okuyucunun kafasını meşgul eder. Bu durum muhatabın kıssalardan ibret almasını engeller. İslam tarihinde başta halk tabakası olmak üzere bazı kesimler Tevrat'taki detayı Kur'an kıssalarında bulamayınca ehl-i kitaba müracaat ettiler. Aslında ilk dönem ehli kitap mensubu Yahudilerden birçoğu kendi kitapları hakkında yeterli bilgiye sahip değildi.⁸⁰ Bundan dolayı kendisinden bilgi almak isteyen Müslümana, eksik ve yanlış bildiği Kitab-ı Mukaddes'e ait malumatlar veriyordu. Bunu yaparken araya kitapla ilgisi olmayan gelenek, görenek ve dini yaşayışını katıyordu. İsrailiyatın İslam kültürüne karışmasının nedenlerinden birisi de ehl-i kitaptan bazı âlimlerin İslam dinine girmiş olmalarıdır. Soru sorulduğu için veya kendiliklerinden anlattıkları şeyler İsrailiyatın Müslümanlar arasında yayılmasına neden olmuştur.

Anlattığımız bu gelişmeler Allah Resulü vefat edip vahiy kesildikten sonraki dönemlerde meydana gelmiş olaylardır. Dolayısıyla İsrailiyat, başta “nüzul” dönemi olmak üzere kesinlikle Kur'an'ın ana metni içine girmemiştir. İsrailiyatın daha sonraki dönemlerde tefsire girmesi inkar edilemeze bir gerçektir. Büyük ihtimalle Kur'an kıssalarının İsrailiyat kaynaklı olduğunu söyleyenlerden bazılarının aldandığı nokta burasıdır. Onlar Kur'an ve tefsir ayrımı yapmadıkları için veya tefsiri Kur'an zannettikleri için Kur'an'da İsrailiyat var demişlerdir. Ancak Kur'an ve tefsirin birbirinden ayrı şeyler olduğunu bilen müsteşrikler Kur'an'ın kendisinde İsrailiyat olduğunu iddia etmişlerdir. Kur'an kıssalarının İsrailiyat kaynaklı olduğunu iddia edenlerin elle tutulur gözle görülür delilleri yoktur. Sadece iddiadan ibaret olan söylemleri akla, mantığa ve tarihi belgelere aykırıdır. Çünkü Kur'an kıssalarının İsrailiyat kaynaklı olması için Allah Resulünün okuma yazma bilmesi bununla birlikte yakın çevresinde Yahudi kültürünün olması gerekir.

Kur'an Allah Resulünün okuma yazma bilmediğini söyler.⁸¹ Ayrıca Mekke ve yakınında bu konuda kendilerinden malumat alacağı ehl-i kitap topluluğu da yoktu.

80 Kur'an onlarla ilgili şöyle der. “*Bunların bir de ümmî takımı vardır; Kitab'ı (Tevrat'ı) bilmezler. Onların bütün bildikleri bir sürü kuruntulardır. Onlar sadece zanda bulunurlar.*” (Bakara, 2/ 78)

81 “*Sen şu Kur'an'dan önce hiçbir kitap okumuyor ve onu sağ elinle yazmıyordun. (Okuyup yazsaydın) o takdirde batıl peşinde koşanlar, şüpheye düşerlerdi.*” (Ankebut, 29/ 48)

Bilindiği gibi hicretten önce Mekke’de epeyce Kur’an kıssası nazil olmuştu. Bu, ortalama Mekke’de nazil olan Kur’an’ın yarısına denk geliyordu.⁸² Bu açıdan okuma ve yazması olmayan ve kitap ehli arasında yaşamamış olan Allah Resulü’nün, Tevrat’ı okuyarak veya Yahudileri dinleyerek bu kıssalardan haberdar olması sonra bunları değiştirerek Kur’an’a girdirmesi mümkün görünmemektedir. Kur’an, peygamberin daha önce bu tür kıssalardan habersiz olduğunu, bütün bunları vahiy yolu ile öğrendiğini söyler. “(Ey Muhammed!) Biz, sana bu Kur’an’ı vahy etmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce (bu haberleri) elbette bilmeyenlerden idin.”⁸³ Aynı durum Meryem kıssası için de geçerlidir. Kur’an, peygamberin bundan vahiy yolu ile haberdar olduğunu söyler: “(Ey Muhammed!) Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Meryem’i kim himayesine alıp koruyacak diye kalemlerini (kur’a için) atarlarken sen yanlarında değildin. (Bu konuda) tartışırken de yanlarında değildin.”⁸⁴ Tevrat’ta geçen kıssaları sadece peygamber değil Mekke toplumu da bilmiyordu. Çünkü Mekkeliler bilseydi peygamberin de bilmesi gerekirdi. Kur’an kessin bir dille ne peygamberin ne de Mekkelilerin bilmediğini söylemektedir: “İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Bundan önce onları ne sen biliyordun, ne de kavmin. O hâlde sabret. Çünkü (iyi) sonuç, Allah’a karşı gelmekten sakınanların olacaktır.”⁸⁵

1.7. KISSALARDA TEKRAR

Kur’an, hakikatleri kalplere yerleştirmek için onları ölçülü bir şekilde ve belli aralıklarla tekrar eder. Bu, bir cümlenin farklı yerlerde tekrar edilmesi şeklinde olabileceği gibi bir kıssayı veya onun bir bölümünü tekrarlamak şeklinde de olabilir.⁸⁶ Kıssa tekrarı Kur’an’ın en dikkat çeken özelliklerinden birisidir. Meleklerin Âdem’e secde etmesi ve İblis’in bundan kaçınması ile ilgili kıssa Kur’an’da beş yerde tekrarlanmıştır. Aynı şekilde Hz. Musa (a.s)’nın sihirbazlarla mücadele edip esasının onların büyülerini yutması dört defa tekrar edilmiştir.⁸⁷ Peygamberler arasında kıssası en çok tekrar edilen Hz. Musa (a.s)’dır. İkinci sırada Hz. İbrahim (a.s) gelmektedir.

82 Bkz. Fadl Abbas, *Kasası’l-Kur’an*, Ürdün, 2009, 3. Baskı, s. 83

83 Yûsuf, 12/ 3

84 Âl-i İmrân, 3/ 44

85 Hud, 11/ 49

86 Bkz. M. Sait Şimşek **a.g.e.**, s. 102, 103.

87 Bkz. M. Sait Şimşek **a.g.e.**, s. 102

Bu her iki peygamber zulmün kaldırılması ve tevhidin yerleşmesinde çok büyük mücadeleler vermişlerdir.

En çok tekrarlanan bir diğer kıssa Âdem kıssasıdır. Bu kıssa da insanlık için çok önemli olduğundan dolayı Kur'an onu sık aralıklarla tekrarlamıştır.⁸⁸ Bilindiği gibi İblis, taraftarlarını da işin içine katarak kıyamete kadar Âdem (a.s)'e ve soyuna düşmanlık ilan etmiştir.⁸⁹ Kur'an bu amansız düşmana karşı uyanık olsunlar diye belli aralıklarla hatırlatmalarda bulunmuştur.⁹⁰ "Bazıları genel anlamda Kur'an'da tekrar gerçeğini kabul etmemektedir. Onlara göre daha önceki anlatımlarla elde edilen bir faydayı yeniden elde etmeye çalışmanın bir faydası olmaz."⁹¹

1.8. KUR'AN KISSALARININ GAYESİ

Her anlamlı söz ve metin gibi, hikmetli bir hitap ve kitap olan Kur'an ayetlerinin de maksat ve hedefleri vardır.⁹² Bu hedeflerden bir kısmını yüzeysel okumalarla elde etmek mümkündür. Ancak bazılarının maksadını öğrenmek ve derin mesajlarından istifade etmek için yüzeysel okumalar yeterli gelmemektedir. Bunun için tefekkür ve tedebbür anahtarını kullanmak gerekir. Bu yetiye sahip olmayanlar veya sahip oldukları bu yetileri kullanmayanlar bahsini yaptığımız derinliklere inemezler. Bu yönü ile anahtarı olmadığı için muhteşem bir sarayı dışardan izlemekle yetinen veya anahtarı var ama onu kullanmasını bilmeyen kimseler gibidirler. Kur'an, kıssalar vesilesi ile bilgiden çok, mesaj vermeyi amaçlar. Böylece muhatabın konumunu belirleyerek ilahi iradenin istediği tarafta mı yoksa karşı tarafta mı olacağına dair tercihini yapmasını ister.

Kur'an, ağır bedeller ödenerek kazanılmış deneyimlerin zayi olmasını istemez. Çünkü sonuç itibarı ile kazanımlar da birer nimettir. O, nimetlere karşı nankörlük yapılmasını yasakladığı gibi onların israf edilmesini de yasaklar. Bundan dolayı Kur'an, tarihin derinliklerinde kaybolmuş kıssaları ortaya çıkartarak veya Kitab-ı Mukkades'te geçen fakat içine yalan, yanlış ve tahrifin karıştığı kıssaları düzelterek muhataplarına sunar. Kur'an yoğun mesajlar içeren ilahi bir kitaptır. Bu yoğunluk kıssalarda daha da

88 Bkz. Bakara, 2/ 34-38; Araf, 7/ 11-18; İsrâ, 17/ 61-65; Kehf, 18 / 49-51; Taha, 20/ 116-123

89 Bkz. Kehf, 18/50

90 Bkz. Araf, 7/16,17; İsrâ,17/ 60-65; Kehf, 18/50,

91 Bkz. es-Suyuti, **a.g.e.**, C. I, S. 343

92 Bkz. Mahmut Ay, **a.g.e.**, s. 83.

belirgin hale gelir. Bu özelliği ile kıssalar üzerinden farklı konumdaki muhataplarına mesajlar verir. Bizim muhataptan kastımız Kur'an'a karşı çıkanlar dâhil bütün insanlıktır. Bu yönü ile muhatap olma durumu sadece peygamber ve Müslümanlarla sınırlı değildir.

Kur'an, kıssalarda geçen kötü şahsiyetler üzerinden konumu ve durumu ne olursa olsun peygamber aleyhine mücadele eden kesimleri tehdit eder. Bu yönü ile kıssalarda geçen büyük şahsiyetlerin rol model olmasını hedeflerken, kötü şahsiyetleri tespit edip onlardan tiksilmeyi ve nefreti ön plana çıkarmaktadır. İnsan aklı soyuttan çok, elle tutulan, gözle görülen müşahhas kişi ve olayları anlamaya meyillidir. İnsanın bu özelliğini bilen Kur'an, kıssalarda farklı karakterlere yer verir. Bununla herkesin Allah katında neye tekabül ettiğini görmesini sağlar.

1.8.1. Peygamberi Teselli Etmek ve Yol Göstermek

Kur'an'ın birinci muhatabı Allah Resulüdür. Bu nedenle Kur'an'da geçen her kıssayı onun konumu üzerinden anlamaya çalışmak Kur'an'ı en doğru anlamının yollarından biridir. Çünkü vahiy, onun etrafında gelişen olaylar doğrultusunda nazil olmuştur. Bu aynı zamanda hem kendisinin hem de etrafındaki bir avuç insanın eğitilmesini sağlıyordu. Bu yönü ile Kur'an hayata müdahale edip iyi ile kötüyü birbirinden ayırarak müminleri en doğru olan neyse ona yönlendirmiştir. Zaten Kur'an kendi özelliğini anlatırken şöyle der: *“Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdelir.”*⁹³

Eğer Kur'an gelişmelere göre ayet ayet, sure sure inmeyip tek bir seferde inseydi Ne peygamber ne de diğer inanlar bu yükü kaldıramazlardı. Çünkü eski dinini, yaşam şeklini ve alışkanlıklarını bırakıp yeni bir dine gelen birisi daha işin başında yüzlerce emir, nehiy, helal ve haramlardan sorumlu olduğunu görürse bu dini sevmez, aksine nefret eder. Aynı zamanda Allah Resulü bu din çatısı altında seçkin topluluk olan sahabeyi eğitemezdi. Faraza, Kur'an gelişen olaylara göre; ayet ayet, sure sure değil de ilk gün Hira mağarasında birden inmiş olsaydı İslam gerçek hayattan kopuk kalırdı. Çünkü henüz gerçekleşmemiş Bedir, Uhud, ve Hendek gibi savaşlardan, Hudeybiye gibi anlaşmalardan; Mekke, Taif ve Hayber gibi fethedilmiş yerlerden

93 İsra, 17/ 9

bahsedecekti. Böyle bir şey İslam'ı ayakları yere basmayan ve hayattan kopuk bir din haline sokardı. Allah kullara taşıyamayacakları bir yük ve anlayamayacakları bir sorumluluk vermemek için ayetlerini parça parça indirerek muhatapların bazı şeylere alışmasını ve bazı zorlukları hazmetmelerini sağladı.

Böylece inananlar hayata müdahil olup yaşadıkları olayların içinde eğitimlerini almış oldular. Parça parça inen ayetler ve eski ümmetlerin tecrübesini anlatan kıssaların gölgesinde yetişen “seçkin topluluk” sayesinde Allah Resulü bu muazzam başarıyı yakaladı. İlk dönem olmasa da karşısında dünyanın süper güçleri, etrafını kuşatmış çok sayıda düşman, Medine içlerinde kendisine kin ve nefret kusan Yahudi toplulukları ve Müslüman olarak görünen ama gerçekte İslam düşmanları ile işbirliği yapan münafıklara rağmen Allah Resulü yerel ve bölgesel çapta çok muazzam başarılar yakalamıştı. Öldüğünde geriye tevhit eksenli yeni bir inanç ve raşit bir toplum bırakmıştı. Bu ağır yükler ve devasa başarılar maddi ve manevi destek olmadan başarılabilecek bir şey değildi. Bu başarısının temelinde Allah'ın yönlendirmesi ve yardımı vardır. Yönlendirme vahiyle yani Kur'an ile oluyordu. Bu kadar ağır yükün altına giren bir bedenin maddi ve manevi olarak desteklenmesi gerekir. Devasa sorunlarla uğraşan böylesi bir kalbin sağa sola kaymaması için takviyeye ihtiyacı vardır. Resulüne bu görevi veren Allah bir anlık bile olsa onu yalnız bırakmamıştır.⁹⁴ “Allah sana kâfidir ve seni hem kendi yardımıyla hem de müminlerle desteklemektedir.”⁹⁵ Allah'ın, peygambere en büyük yardımlarından birisi de Kur'an kıssaları üzerinden olmuştur. Allah Resulü zor zamanlarda ihtiyaç duyduğu sabır, teselli ve ilahi yardımı kıssalarda buluyordu. Örneğin içinde teselli, sabır ve zafer sahneleri olan Yûsuf Sûresini anlattıktan sonra surenin sonunda şu ayetle peygambere ayrıca umut vermektedir: “Nihayet peygamberler ümitlerini kesecek hâle gelip yalanlandıklarını düşündükleri sırada, onlara yardımımız geldi de, böylece dilediğimiz kimseler kurtuluşa erdirildi. Azabımız ise, suçlular topluluğundan geri çevrilemez.”⁹⁶ Bu ayet başından beri Yûsuf Sûresinin vermiş olduğu mesajı teyit ederek zor günlerden geçen peygamberin içini umutla doldurmuştur.

Aslında insanın içinde çeşitli nedenlerle kullanmadığı veya kullanmasını bilmediği güçler vardır. Kıssalar bunu ona fark ettirerek kullanımına sunmaktadır.

94 Bkz. Duhâ, 93/ 1-11

95 Enfal, 8/ 62

96 Yûsuf, 12/120

Peygamber, Allah'ın izni ile sahip olduğu bu gücü keşfederek mücadelesine devam etmiştir. Bu açıdan özellikle Mekke'de nazil olan kıssalar onu rahatlatıyor, önünü açık çıkış yolları gösteriyordu. *“Onların söylediklerinin hakikaten seni üzmemekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar. Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın kelimelerini (kanunlarını) değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Muhakkak ki peygamberlerin haberlerinden bazıları sana da geldi.”*⁹⁷ Allah Resulü her sıkıştığında bir kıssa nazil oluyor veya önceki kıssaları okuyarak moral bulup sabır ve azmini biliyordu. Allah Resulü beş vakit ve gece namazlarında epeyce Kur'an okurdu. Bundan dolayı bazen bir sureyi veya kıssayı aynı gün içinde defalarca okurdu. Nuh,⁹⁸ İbrahim, Hud, Salih, Yûsuf, Musa, Ashabu'l-Kehf, Zulkarneyn gibi kıssalar ona ufuk vermiş, sabrını bilemiş ve akıbetin eninde sonunda muttakilerin olacağını hatırlatmıştır. Allah Resulü bu büyük mücadelesini ve muazzam kazanımlarını özellikle Kur'an kıssalarının gölgesinde elde etmiştir. Bu açıdan o da Musa peygamber gibi Allah'ın hıfzı, inayeti ve gözetimi altında olmuştur. Yûsuf peygamberin kıssasını ruhunun derinliklerine kadar çektiği için Mekke'nin fethi esnasında kendisine düşmanlık edip her türlü kötülüğü yapanlara Yûsuf peygamberin vaktiyle kardeşleri için kullandığı cümleyi kullanarak onları af ettiğini bildirmiştir. *“(Yûsuf) dedi ki: “Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.”*⁹⁹ Bu cümle, Kur'an kıssalarının Allah Resulünün ruhunun derinliklerine sirayet ederek davranış ve sözlerine yansıdığını göstermektedir. Çünkü savaş gibi zorlu bir ortamda ve yılların birikmiş intikamını alma imkânının bulunduğu bir vakitte herkes böyle olgun ve affedici olamaz.

İşin doğası gereği büyük sorunlarla uğraşan ve bunun merkezine insanı yerleştiren kimselerin üzüntü, dert ve kederleri fazla olur. Böylesi kimseler aynı zamanda ince kalpli, kimseyi kırmamaya özen gösteren, herkesin iyiliğini isteyen, kimseye bir kötülüğüm dokunmasın diye hassasiyet gösterip güzel ahlak sergilerlerse kendilerine üzüntü ve keder verecek şeylerle çok karşılaşır. Çünkü ahlakları sövene ve dövene misli ile karşılık vermelerine engel olur. Aldanırlar ama aldatmazlar, paylaşırlar ama

97 Enam, 6/ 33,34

98 Bkz. Yunus, 10/ 71-73; Hud, 11/ 25-48; Şuara, 26/ 105-122; Nuh, 71/ 1-28

99 Yûsuf, 12/ 92

kimseden bir şey istemezler, herkesin derdini dinlerler fakat kendi dertlerini Allah'tan başka kimseye açmazlar. Allah Resulü böyle birisiydi. O, daveti kabul etmeyenlere üzülüyor ve bu yüzden adeta kendisini öldürüyordu. Bir ayetinde Kur'an onun bu yönüne sitem ederek şöyle der: *“Bu yeni Kitab'a inanmazlarsa (ve bu yüzden helâk olurlarsa) arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin.”*¹⁰⁰

Aynı şekilde kendisini yalanlamaları, şair, sihirbaz, deli gibi sıfatlarla anmaları onu üzüyordu. Yine aleyhine kurulan tuzak ve hileler onu üzüyordu. Bu kadar üzüntü insanda çeşitli kalıcı hastalıkların meydana gelmesine neden olur. Bundan dolayı Allah çoğu kez peygambere *“la tahzen- üzülme”* şeklinde hitaplarda bulunarak kendisini teselli edip uyarıyordu.¹⁰¹ Bazen de peygamber kıssalarını inzal etmekle dolaylı yoldan üzülmemesini ve sabretmesini telkin ederek anlatılan kıssa üzerinden ona çeşitli çıkış yolları gösteriyordu.

1.8.2. Müminlerin İmanını ve Teslimiyetini Artırmak

Büyük ve kapsamlı bir çalışmanın hedefine ulaşması tek kişinin üstesinden geleceği bir mesele değildir. Hele iman ve İslam gibi ağır sorumluluk gerektiren bir şeyin tek kişi ile hedefine ulaşması asla mümkün olamaz. Bu ancak Allah'ı seven Allah'ın da kendilerini sevdiği; samimi, uyumlu ve muazzam bir topluluğun başarabileceği bir meseledir.¹⁰² Netice itibarı ile İslam Allah'ın emanetidir. Emaneti ehline verin ve adil olun diyen Allah¹⁰³ İslam gibi önemli bir emaneti ehil olmayanlara teslim edip onlardan bunu dünyaya hâkim kılmalarını istemez.¹⁰⁴

Allah Resulü peygamberliği sürecinde çok büyük başarılar imza atmıştır. Bu başarının temelinde öncelikle Allah'ın yardımı ve etrafında kenetlenmiş olan sahabenin fedakârca çabası vardır. Bu güzide insanlar Kur'an'ın tabiri ile kendi dönemlerinin en hayırlı topluluğuydu. *“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz.”*¹⁰⁵ Şirk toplumunda büyüyen

100 Kehf,18/6

101 Bkz. Nahl, 16/127; Neml, 27/70

102 Bkz. Tevbe, 9/ 100; bkz. Mücadele, 58/ 22

103 *“Allah size, mutlaka emanetleri liyakat sahiplerine vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder.”* (Nisa, 4/58)

104 Bkz. Fetih, 48/ 29; Saff, 61/ 4

105 Bkz. Al-i İmran, 3/ 110

bu insanlar Allah'ın hidayeti, Kur'an'ın rehberliği ve Allah Resulü'nün büyük uğraşları sonucu bu makama yükseldiler. Allah Resulü güzel ahlakı sayesinde adeta bir mknatis gibi bu cevherleri kendisine çekmişti. Sadece çekmekle kalmadı aynı zamanda güzel ahlakı ile onlara şekil verdi. Bu kadar insanı peygamberin etrafında tutan şey onun güzel ahlakından başka bir şey değildi. Allah Resulü, onlarla ilişki ve muamelesinde güzel ahlakını kullanmasaydı hiç kimse etrafında kalmazdı.¹⁰⁶ Bu gerçeği dile getiren Kuran şöyle der: *“Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.”*¹⁰⁷ Üstün vasıflara sahip bu muazzam topluluğun oluşmasında bir diğer önemli husus kalplerin ülfeti meselesidir. Hidayet meselesinde olduğu gibi bu konuda da Allah Resulünün yapacağı bir şey yoktu. Kur'an bu büyük nimeti hatırlatıp şöyle der: *“Allah onların kalplerini birleştirdi. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir.”*¹⁰⁸

Genel olarak geçmiş ümmetlere ait tecrübelerden bahseden Kur'an kıssaları, nazil olduğu dönemde müminler tarafından iyi okunup anlaşıldığı için önceki ümmetlerin düştüğü hatalara düşülmedi. Böylece yirmi üç yıl gibi kısa bir sürede İslam, hemen hemen Arap yarımadasının tümüne hâkim oldu. Raşit halifeler döneminde ise daha da güçlenerek dünya dengelerini değiştirecek seviyeye ulaştı. Çünkü inen her sure ve ayetin muhataplar üzerinde etkisi oluyordu. Bu durum sahaya müminlerin imanını, kalbinde hastalık olanların inkârını artırmak şeklinde yansiyordu. Bir ayetinde bu husustan bahseden Kur'an şöyle demiştir: *“Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: “Bu sizin hanginizin imanını artırdı?” İman edenlere gelince (bu sure) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler. Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) olanlara gelince, onların da inkârlarını büsbütün artırır ve onlar artık*

106 Münafıklardan bazıları sahabenin, bir lokma ekmek için peygamberin etrafında toplandığını iddia etmiştir. Fakat Allah onları yalanlamış ve gerçeği göremeyen anlayışsız insanlar olduklarını söylemiştir: *“Onlar; “Allah Resulü'nün yanında bulunanlara (muhacirlere) bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler” diyenlerdir. Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar (bunu) anlamazlar.”* (Münafikun, 63/ 7)

107 Al-i İmran, 3/ 159

108 Enfal, 8/ 63

kâfir olarak ölürler.”¹⁰⁹ İster kıssa ister başka bir şey olsun Kur’an namına nazil olan her şey müminler için şifa ve rahmet olurken, zalimler için hüsrân ve kayıplara neden olmuştur. Bu gerçeğe değinen Kur’an bir ayetinde şöyle demiştir: “Biz, Kur’an’dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır.”¹¹⁰

Müminler kıssalar üzerinden verilmek istenen mesajları aldıkları için hiçbir zaman İsrailoğulları’nın Hz. Musa (a.s)’ya söyledikleri şu sözü söylemediler: “*Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız.*”¹¹¹ İsrailoğulları kendilerinden kat kat üstün olan düşmanı gördüklerinde İman ve tevekküle yakışmayan söz ve tavır sergilemişlerdi. Onların durumunu anlatan Kur’an bir ayetinde şöyle der: “*Derken (Firavun ve askerleri) gün doğumunda onların ardına düştüler. İki topluluk birbirini görünce, Musa (a.s)’nın adamları: İşte yakalandık! dediler. Musa: Asla! dedi, kesinlikle Rabbin benimledir, bana yol gösterecektir.*”¹¹² Bu kıssayı okuyup gerekli mesajı alan sahabe, on bin kişilik muazzam bir ordu ile köklerini kurutmak için Medine’yi kuşatan düşman ordularını görünce İsrailoğulları’nın göstermiş olduğu tavrı göstermedi ve onların söylemiş olduğu sözü söylemedi. Bunun yerine iman ve Allah’a tevekkülün gereği olan şu sözü söylediler: “*Mü’minler, düşman birliklerini görünce, “İşte bu, Allah’ın ve Resûlünün bize vaad ettiği şeydir. Allah ve Resûlü doğru söylemişlerdir” dediler. Bu, onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırmıştır.*”¹¹³

Aynı tepkiyi Uhud savaşında da göstermişlerdi. Düşman geliyor, onlarla başa çıkamazsınız, kaçmanız veya teslim olmanız gerekir diyenlere en güzel cevabı vermişlerdir. Bu sahneyi anlatan Kur’an şöyle der: “*Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, “İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun” dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!” dediler.*”¹¹⁴

İsrailoğulları’nın kıssalar yolu ile anlatılan başka hataları da vardır. Bunlardan birisi Allah’ı açıktan görme meselesidir. Onlar, Allah’ı kendilerine açıktan göstermesi şartı ile Musa (a.s)’ya iman edeceklerini söylemişlerdi. Kur’an, haddi aşan böylesi

109 Tevbe, 9/ 124,125

110 İsrâ, 17/ 82

111 Maide, 5/ 24

112 Şuara, 26/ 60-62

113 Ahzab, 33/ 22

114 Al-i İmran, 3/ 172

bir taleple ilgili şöyle der: “Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Musa’dan, bunun daha büyüğünü istemişler de, “Bize Allah’ı apaçık göster” demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı.”¹¹⁵ Aslında Mekke’de peygamberimizden de bu tür istekler talep edilmişti. Fakat talep sahiplerinin hepsi inkârcı ve peygambere savaş açanlardan oluşuyordu. Dolayısıyla içlerinde kendisini Allah’a teslim etmiş sahabeden hiç kimse yoktu. Kibirlerinden dolayı haddini aşmış bu tür isteklerde bulunanlarla ilgili Kur’an şöyle der: “Bizimle karşılaşmayı (bir gün huzurumuza geleceklerini) ummayanlar: “Bize ya melekler indirilmeli, ya da Rabbimiz’i görmeliyiz” derler. And olsun ki kendi kendilerine büyüklenmişler, azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir. Bizimle karşılaşmayı ummayanlar: Bize ya melekler indirilmeliydi ya da Rabbimizi görmeliydik, dediler. Andolsun ki onlar kendileri hakkında kibire kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir.”¹¹⁶

Hz. İsa (a.s)’nın yardımcısı olan Havariler, ondan Allah’ın gücü ile ilgili olumsuz bir talepte bulunmuşlardı. Bu istekleri Allah hakkında eksiklik çağrışımı yaptığı için Hz. İsa (a.s), Allah’tan korkmalarını ve onun kudreti hakkında bu kadar basit düşünmemelerini tembih etmiştir. Kur’an onların bu isteğini kıssa formatında şöyle anlatmıştır: “Hani havariler de, “Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?” demişlerdi. İsa da, “Eğer mü’minler iseniz, Allah’a karşı gelmekten sakının” demişti.”¹¹⁷ Bahsini yaptığımız bu ve buna benzer olumsuz tavır ve sözler sahabe tarafından yapılmamış ve söylenmemiştir. Bunun temel nedeni sahabenin kıssalardan gerekli dersi çıkarmış olmasında yatmaktadır. Rızasını kazanan bu güzide topluluğu Allah, Tevrat, İncil ve Kur’an’da överek şöyle anlatmıştır. “Muhammed, Allah’ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar; inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde hâlinde, Allah’tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat’ta ve İncil’de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah, kendileri sebebiyle inkârcıları öfkelenmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaad etmiştir.”¹¹⁸

115 Nisa, 4/ 153

116 Furkan, 25/ 21

117 Maide, 5/ 112

118 Fetih, 48/29

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. YUSUF VE MUSA'NIN HAYATI

2.1. HZ. YÛSUF'UN HAYATI

Yûsuf ismi Kur'an'da yirmi yedi yerde geçmektedir.¹ Yirmi beşi Yûsuf Sûresinde, diğer ikisi En'âm² ve Gafır/ Mümin³ surelerinde geçmektedir. Yûsuf kıssası Kur'an'da ve Tevrat'ta ayrıntılı bir şekilde geçmektedir. Bu iki anlatım arasında büyük benzerlik bulunmaktadır.⁴ Kur'an'a kıyasla Tevrat'ta gereksiz ayrıntı çok fazladır. Kitab-ı Mukaddes'in Tekvin Kitabının 35-50. bapları⁵ Hz. Yûsuf (a.s)'u anlatmaktadır.

“Kitab-ı Mukaddes'i oluşturan ve Ahd-i Atik'in ilk beş kitabı olarak bilinen Torah metinlerinde dört temel geleneğe ait metinler vardır.⁶ Bu dört kaynağın M.Ö. VI. yy. başlarında Ezra döneminde yapılan çalışma ile birleştirilip uyumlu hale getirilmeye çalışıldığı söylenmiştir. Bu yama özelliğinden dolayı Kitab-ı Mukaddes'te geçen bir isim hakkında bile bütünlük ve iç tutarlık görmek mümkün olmamaktadır.”⁷

Yûsuf Kıssası hariç Kur'an, Kitab-ı Mukaddes'le ortaklaşa anlattığı hiçbir kıssayı tekbir sure veya bölümde bu kadar detaylı anlatmamıştır.⁸ Bazı Kitab-ı Mukaddes araştırmacıları Tekvin'de geçen Yûsuf Kıssasının, Kur'an'da geçen Yûsuf Kıssasına kaynaklık ettiğini iddia etmişlerdir. İki kıssayı birlikte tahlil ederek anlatmamız, böyle bir iddianın asılsız ve delilden yoksun olduğunu gözler önüne serecektir.⁹ Ancak Kur'an'ın Allah kelamı ve vahiy ürünü olduğunu ispatlama başka bir çalışmanın konusu olduğu için bu çalışmamızda ele almayacağız.

1 Bkz. Muhammed Fuad Abdulbaki, **el-Mu'camu'l-Mufehres, Yûsuf**, Daru'l-hadis, Kahire,1978, s,938.

2 Bkz. Enam, 6/ 84

3 Bkz. Gafır/ Mümin, 40 /34

4 Bkz. Ömer Faruk Harman, “**Yûsuf**”, DİA, C. XXXXIV, s. 1.

5 Bkz. **Kitab-ı Mukaddes**, s. 1-55

6 Bunlar; Yahvist, Elohist, Tesniyeci ve Ruhban geleneklerdir.

7 Bkz. Ünver Mustafa, **a.g.e.** s. 74

8 Bkz. Ünver Mustafa, **a.g.e.** s. 73

9 Bu konuda Malik bin Nebi'nin,” ez-Zahiretu'l-Kur'an” isimli bir eseri vardır. Yazar burada hem Kur'an'da hem de Kitab-ı Mukaddes'te geçen Yûsuf kıssasını karşılaştırmaları olarak tablo şeklinde yan yana dizmiştir. (Bkz.Malik b. Nebi, ez-Zahiretu'l-Kur'an, Daru'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut, 4. Baskı, 1992, s. 211-251.) Bahsini yaptığımız kitap Ergün Göze tarafından Türkçeye “Kur'an-ı Kerim Mucizesi” olarak çevrilip, Boğaziçi Yayınları tarafından basılmıştır.

2.1.1. Kıssaya Giriş

Kur'an, Yûsuf Kıssası için daha önce hiçbir kıssa hakkında kullanmadığı “*Ehsanü'l-Kasas*” tabirini kullanır. Bu tabir hem en güzel kıssa, hem de anlatımı en güzel kıssa anlamına gelmektedir. İslam bilginleri her iki anlamın kast edildiğini söyledikleri gibi bazıları bu iki anlamdan birisinin kast edildiğini söylemişlerdir.¹⁰

Kur'an, Kıssaya Yûsuf (a.s)'un gördüğü rüya ile başlar.¹¹ Kitab-ı Mukaddes ise Yakub'un on iki oğlunu sayarken ilk kez Yûsuf (a.s)'a değinmiştir. Ayrıca hangi çocuğun hangi eşinden olduğunu detaylı bir şekilde anlatmıştır. Buna ek olarak yaşadıkları mıntıkanın ismi dahil onlarla ilgili ilgili birçok detaya girmiştir.¹² Kitab-ı Mukaddes bu tür detaylara çok sık girmiştir. Kıssalarında ibret ve mesaj üzerine yoğunlaşan Kur'an, bu tür ayrıntılara hemen hemen hiç girmez. Kur'an daha sonra Yûsuf (a.s)'un gördüğü bir rüyayı babasına anlattığını nakleder. O, rüyasında on bir yıldız ve güneşin kendisine secde ettiğini görmüş.¹³ Babası, bu rüyayı kardeşlerine anlatmaması hususunda Yûsuf (a.s)'u özellikle uyarmıştır. Çünkü insanın açık düşmanı olan şeytanın, onlardaki kıskançlık damarını kullanarak kendisine tuzak kurmalarından korkmuştur. Ayrıca rüyasını olumlu anlamda yorumlayarak Yûsuf (a.s)'un ileride peygamber olacağını anlamıştır.¹⁴ Tekvin'in anlatımlarına göre rüyasını babasına anlatan Yûsuf (a.s), sanki büyük bir terbiyesizlik yapmış gibi babasından azar işitmiştir.¹⁵

Kur'an'ın aksine Tekvin, Yûsuf (a.s)'un iki rüya gördüğünü söyler. Kur'an, rüyasını kardeşlerine anlatıp anlatmaması ile ilgili bir şey söylemez. Kitab-ı Mukaddes, rüyayı onlara anlattığını söyler.¹⁶ Ayrıca kardeşlerinin rüyaya verdiği kötü tepkiyi de nakleder.¹⁷ Kur'an, Yakup peygamber üzerinden Şeytanın insan için ne denli açık

10 Bkz. Mahmud b. Ömer ez-Zemahşeri, el-Keşşâf 'an haqâ'ıki gâvâmi'zi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vîl , nşr. Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud, Mektebetü Ubeykan, Riyad, 1988, c., 3, s. 250-251.

11 Bkz. Yûsuf, 12/ 4

12 Tekvin, 35/ 23

13 Yûsuf, 12/ 4

14 Bkz. Yûsuf, 12/ 6

15 Bkz. Tekvin, 37/ 10; bkz. Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, **Tefhimu'l-Kur'an**, İnsan yayınları, İstanbul, 1986, c, 2, s. 415.

16 Bkz. Tekvin, 37/ 5, 6, 7

17 Bkz. Tekvin, 37/ 8

düşman olduğunu vurgular.¹⁸ Tekvin bu hususta tek kelime dahi bir şey söylemez. Tekvin anlatımlarına göre Yûsuf (a.s) on yedi yaşında iken kardeşleri ile birlikte sürü otlatmaya gider. Akşam döndüklerinde onların konuşmuş olduğu kötü sözlerini babasına naklederdi.¹⁹ Kur'an'ın anlatımlarına göre ancak düşük karakterli insanların yapacağı böylesi eylemleri erdem sahibi Yûsuf (a.s)'un yapması mümkün değildir.²⁰ Ayrıca Yûsuf (a.s)'un on yedi yaşında iken Kenan'da olması mümkün değildir. Onun bu yaşta Mısır'da Aziz'in evinde olması gerekir.²¹ Kur'an'ın anlatımlarına göre kıskançlık kelimesi geçmese de cümlelerin akışından kardeşlerinin Yûsuf (a.s)'u kıskandıkları anlaşılmaktadır.²² Ancak Kur'an, meselenin merkezine şeytan gerçeğini yerleştirmiştir.

Tekvin Yakub'un diğer çocuklarına nazaran Yûsuf (a.s)'u daha fazla sevdiğini söyler.²³ Kur'an, Yakub'un, Yûsuf (a.s)'u diğer çocuklarından daha fazla sevdiğine dair bir ifade kullanmaz fakat kardeşlerin bu yöndeki zanna dayanan iddialarını nakleder: *“Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf (a.s) ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılğı içindedir.”*²⁴ Bu iki ifade arasında büyük fark vardır. Çünkü Yakub peygamberin, çocukları arasında ayırım yaparak birilerini diğerlerinden daha fazla sevmesi diye bir durum söz konusu değildir. Bunu sıradan bir baba bile zor yapacağına göre, imanda zirveyi yakalamış ayrıca kalbine vahiy inen bir peygamberin yapması ihtimal dâhilinde olamaz.

Yûsuf (a.s) ve kardeşi yaş olarak ilgi ve alakaya muhtaç oldukları için babaları onlarla ilgileniyordu. Her aile ve her toplumda küçük çocuklar büyüklere oranla anne ve babalarının ilgi ve alakasını daha fazla çekerler.²⁵ Kur'an'a göre babalarının Yûsuf

18 Yûsuf, 12/ 5

19 Bkz. Tekvin, 37/ 3.

20 Bkz. Yûsuf, 12/ 22, 24, 27, 32, 36, 46, 51, 54,56, 78, 90, 91, 101.

21 *“Olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız.”* (Yûsuf,12/ 22) Kur'an'ın bahsettiği bu üstün özellikler Aziz'in evindeyken Yûsuf (a.s)'a verilmişti.

22 Yûsuf, 12/ 8.

23 Bkz. Tekvin, 37/ 4.

24 Yûsuf, 12/ 8.

25 Bir bedeviye sormuşlar, hangi çocuğunu daha fazla seviyorsun? O, şöyle demiş: “Büyüyünceye kadar küçük olanı, iyileşinceye kadar hasta olanı, dönünceye kadar gurbette olanı.” (Muhammed Ahmed Abdullah Sabit, **Kıssatu Yûsuf**, Mektebe Medbuli, Kahire, 2007, s. 176).

(a.s)’u ve kardeşini kendilerinden daha fazla sevmesi kardeşlere ait bir zandır.²⁶ Yine Kur’an’a göre Yakub’un çocuklarından bir beklentisi vardı. Bu beklentisi çocuklarından en az birisinin İbrahim, İshak ve Yakub’un mirasını taşıyacak donanımda olmasıydı. Çocuklarından Yûsuf (a.s) dışında bu özelliğe sahip birisini görmediği için ona karşı ümitliydi. Özellikle rüyasını anlattıktan sonra hakkındaki ümit ve kanaatleri daha da artmış ve ona şu tembihte bulunmuştu. *“İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*

Kur’an’a göre kardeşler kendi aralarında oturmuş ve en ince ayrıntısına kadar Yûsuf (a.s)’u ortadan kaldırmanın planını yapmışlar. Masum bir çocuğu öldürme veya ailesinden uzaklaştırmanın haram ve günah olduğunu bildikleri için sonra tövbe ederiz diye kendilerini avutmuşlar.²⁷ Bunun için babalarına gidip ondan; yarın Yûsuf (a.s)’u da kendileri ile birlikte hayvan otlatmaya göndermesini istemişler. Yakub’a böyle bir şeyi sadece Yûsuf (a.s)’un iyiliği için yaptıklarını söylerler. Böylece Yûsuf (a.s) dışarı çıkıp hava alacak, dilediğince yiyip, içip oynayacaktı. Ayrıca onu korumaya özen göstereceklerini söylemişlerdir. Ancak Yakub onu yanından ayırmak istemez ve bunun için birkaç sebep sayar.²⁸ Kur’an’dan anlaşıldığı kadarı ile kardeşleri, Yûsuf (a.s)’u götürmek konusunda defalarca teşebbüste bulunmuşlar. Kitab-ı Mukaddes böyle bir şeyden bahsetmiyor. Aksine bizzat Yakub peygamber, Yûsuf (a.s)’tan kardeşlerinin yanına gitmesini, hem onlar hem de sürü hakkında kendisine haber getirmesini istemiştir.²⁹ Yûsuf (a.s) tek başına yola çıkmış ve kırdan avare avare dolaşırken bir adamın tarif etmesi üzerine onları Dotan’da bulmuş.³⁰ Her iki anlatımı kıyasladığımızda yersiz detaylara giren Tekvin’in, Kur’an’a nazaran kıssa ile ilgili birçok hikmet ve mesajı kaçırdığı görülmektedir. Ayrıca Tekvin’in anlatımına beşer elinin ve dilinin yoğun şekilde karıştığı gözlerden kaçmamaktadır.

Kur’an, göndermemek için çeşitli bahaneler söylese de sonunda kardeşlerin, babalarını ikna ettiğini söyler. Bu durumda baba istemeye istemeye Yûsuf (a.s)’u onlarla

26 Bkz. Yûsuf, 12/ 8

27 Bkz. Yûsuf, 12/ 9,10.

28 Bkz. Yûsuf, 12/ 11, 12, 13.

29 Bkz. Tekvin, 37/ 12, 13, 14

30 Bkz. Tekvin, 37/ 15, 16

göndermek zorunda kalır. Daha önce öldürme kararı almalarına rağmen kardeşlerinden birisi, başka bir seçenek ortaya attı ve bu konuda ısrar etti.³¹ Kur'an, Yûsuf (a.s.)'a karşı kirli ittifakın içinde olmasına rağmen öldürme fikrinden vazgeçiren bu kardeşin kim olduğuna dair en ufak bir şey söylemez. Ancak Tekvin isim vererek bunun "Ruben" olduğunu söyler.³² Yine Tekvin, önceden bir planlama olmadığını Yûsuf (a.s.)'un Dotan'a gelirken uzaktan kardeşleri tarafından fark edildikten sonra öldürmesi veya kuyuya atılmasını tartıştıklarını söyler.³³ Kur'an ise bu kararın önceden alındığını, Yûsuf (a.s.)'u beraberinde götürdükten sonra alınan bu kararı uyguladıklarını söyler. Bu sırada Allah'ın Yûsuf (a.s.)'a şöyle bir ilhamda bulunduğu söyler: "*Andolsun, (ileriki bir zamanda senin Yûsuf (a.s.) olduğunun) farkında değillerken onlara bu yaptıklarını haber vereceksin*" diye vahyettik."³⁴ Kitab-ı Mukaddes burada da önemsiz detaylara girerek Kur'an'ın dile getirdiği önemli hususlara değinmez. Kardeşleri Yûsuf (a.s.)'un entarisini üzerinden çekip alarak onu kuyuya atmışlar. Tekvin özellikle kuyunun boş yani içinde su olmadığını söyler.

En yakını olan kardeşlerinin Yûsuf (a.s.)'u kuyuya atması insanın şok yaşamasına neden olmaktadır. Kur'an yapayalnız kuyuda bekleyen Yûsuf (a.s.)'a Allah tarafından ilham yolu ile teselli verildiğini söyler. Bu süreçte kuyunun içinde su olmadığı ayrıntısını veren Tekvin nedense kuyunun içindeki Yûsuf (a.s.)'tan hiç bahsetmez. Sanki Yûsuf (a.s.)'u orada unutmuş gibi davranarak havadan sudan bahsetmektedir.³⁵

Talmud'a göre Yûsuf (a.s.) Kuyuya atılırken bağırmış, ağlamış ve kardeşlerini yardıma çağırmış.³⁶ Kur'an kuyuda su var mı yok mu detayına girmez.³⁷ Aksine kuyudaki Yûsuf (a.s.) üzerine yoğunlaşır ve ona vahiy ile moral verildiğini söyler. Kur'an'ın hassas dokunuşları burada devreye girerek muhatabına Allah'ın her şeye müdahil olduğunu hatırlatır. Böylece okuyucu, yapayalnız kuyuda yardım bekleyen küçük bir çocuk için endişelenip huzursuz olmaz.

31 Bkz. Yûsuf, 12/ 10

32 Bkz. Tekvin, 37/ 21

33 Bkz. Tekvin, 37/ 18,19, 20, 21

34 Yûsuf, 12/ 15

35 Bkz. Tekvin, 37/ 24

36 Mevdu, **Tefhimu'l-Kur'an**, 2. Cilt, s. 419

37 Kur'an'ın anlattıklarına bakılırsa kuyu da su olması gerekir. Çünkü kafilenin görevlisi su çekmek için kovanı kuyuya sarkıtmıştır. Bkz. Yûsuf, 12/ 19

Öldürmeden Yûsuf (a.s.)’tan kurtulmak için kuyuyu tercih etmeleri zekice karara bağlanan ve kusursuzca işleyecek bir planın ürünüdür. Öncelikle vahşi hayvanların ulaşamayacağı bir noktadır. Eve veya başka yere gitmek için çıkması ve kaçması mümkün olmayan bir yerdir. Ayrıca açlık ve susuzluktan ölmeyeceği garanti altına alınmıştır. Yoldan geçen kervanların uğrak yeri olması nedeni ile kısa sürede bulunacağı ve götürüleceği düşünülmüştür.³⁸

Kurulan tuzağın mükemmel işlenmesi için kardeşlerin rollerini iyi yapması gerekiyordu. Bunun için son bir aşama kalmıştı. Sahte delil oluşturarak babaları Yakub’u ikna etmek. Güneş batıp hava karardığında hep birlikte ağlayarak babalarına geldiler. Babaları onlara ağlamalarının nedenini sorunca şöyle dediler: “*Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf (a.s.)’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın.*”³⁹ Sonra başka bir hayvana ait kanla boyadıkları gömleğini Yakub’a verdiler.

Yakup gömleği görür görmez bu işin içinde bir hile olduğunu anladı. Kur’an yapılan hileyi ve Yakub’un verdiği tepkiyi şöyle anlatmıştır: “*Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakub dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.”*⁴⁰ Doğrusu insan Kur’an’ın anlattığı Yakub peygamber ile Tekvin’de anlatılan Yakub peygamberin aynı kişi olduğundan şüphe ediyor. Kur’an olgun, metanetli, şefkatli, musibetler karşısında sabırlı ve Allah’a güvenip tevekkül eden bir peygamberden bahsederken, Tekvin’in anlatımlarında geçen Ya’kub, peygamberlikle ilgisi olmayan sıradan bir insanmış gibi algılanmaktadır. Çünkü Tekvin’in anlattığı Yakub, oğlu Yûsuf (a.s.)’un ölüm haberini alınca Allah ile ilişkisi zayıf olan sıradan bir kişinin verdiği tepkiyi vermiştir. Kitab-ı Mukaddes, onun hakkında şöyle diyor: “*Ve Yakub elbisesini yırttı ve beline çul sardı ve çok günler yas tuttu.*”⁴¹

Kur’an, Yûsuf (a.s) kuyuda iken ona yakın bir noktadan geçen bir kafileden bahseder. Bu kabile kimlerdendi, nereye gidiyordu ve yükü neydi. Bütün bunlar Kur’an

38 Bkz. Sabit, **Kıssatı Yûsuf**, s. 178.

39 Yûsuf, 12/ 17.

40 Yûsuf, 12/ 18.

41 Tekvin, 37/ 34.

açısından hidayet mesajları vermediği için atlanmıştır. Kitab-ı Mukaddes bu konuda da detaya girerek kafilenin İsmaililere ait olduğunu, Gilead'dan geldiğini, Mısır'a gittiğini ve yüklerinin baharat, mür ve pelesenkten ibaret olduğunu söyler.⁴² Kur'an sucunun onu kuyudan çıkardıktan sonra sanki para edecek bir mal bulmuş gibi çılgılık attığını söyler. Ayrıca kafilenin, akraba ve yakınları görmesin diye Yûsuf (a.s)'u sakladığını daha sonra ucuz bir fiyata köle pazarında sattıklarını söyler.⁴³

Yûsuf (a.s)'un kuyuya atılması ve daha sonraki gelişmeler hususunda Kitab-ı Mukaddes, işi dolambaçlı ve içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Tekvin anlatımına göre Yûsuf (a.s) kuyuda iken kardeşleri hiç umursamadan az ileride oturup yemek yemişler. Sonra başlarını kaldırıncı İsmaililere ait bir kervanın geldiğini görmüşler. Kardeşler arasında hala onu öldürmeyi düşünenler olmalı ki, Yahuda, kuyudaki Yûsuf (a.s) için tekrar devreye girip kardeşlerine şöyle diyor: *“Eğer kardeşimizi öldürür ve kanını gizlersek ne kazanır? Gelin onu İsmaililere satalım ve elimiz ona dokunmasın; çünkü o kardeşimizdir, etimizdir. Ve kardeşleri sözünü dinlediler.”*⁴⁴

Ne var ki, Kitab-ı Mukaddes yazarları, İsmaililerle yapılan bu satış anlaşmasını unutmışlar. Nasıl oluyorsa 28. ayette kuyu hendeğe dönüşüyor ve Yûsuf (a.s)'u oradan çıkarıncı Midyaniler olduğu söyleniyor.⁴⁵ Midyaniler onu çıkardıktan sonra İsmaililere yirmi gümüşe satmışlar. Sonra İsmaililer Yûsuf (a.s)'u Mısır'a götürmüşler.⁴⁶ Tekvin anlatımına göre kardeşleri Yûsuf (a.s)'u kuyuya attıktan sonra en büyükleri olan Ruben, muhtemelen diğer kardeşlerine haber vermeden kontrol için kuyunun yanına gelmiş. Yûsuf (a.s)'u orada görmeyince elbisesini parçalamış. Sonra kardeşlerinin yanına gidip durumu onlara anlatmış. Sonra Yûsuf (a.s)'un entarisini alıp kendi elleri ile kestikleri bir hayvanın kanını ona sürmüşler.⁴⁷ Yûsuf (a.s)'u kimin kuyudan çıkarıp Mısır'a götürdüğü konusunda Tekvin'in verdiği bilgiler kafa karışıklığı dışında bir fayda vermiyor. Çünkü az sonra Yûsuf (a.s)'u Mısır'da Firavun'un memuruna satıncı Midyaniler olduğunu söyleyecek.⁴⁸ Tekvin her zaman olduğu gibi gereksiz

42 Bkz. Tekvin, 37/ 25

43 Bkz. Yûsuf, 12/ 19-10

44 Tekvin, 37/ 26-27

45 Tekvin, 37/ 28

46 Bkz. Tekvin, 37/ 28

47 Tekvin, 37/ 29,30, 31

48 Bkz. Tekvin, 37/ 36

detaylara girerek onu satın alan adamın ismini ve mesleğini söyler. İsmi Potifar olan bu kişi Firavun'un muhafız askerlerinin başıymış.⁴⁹

Yûsuf (a.s)'un hendekten çıkarılıp Mısır'da satılması hususunda Talmod'un anlattıkları ise biraz daha gerip kalmaktadır. Buna göre Medyenliler Yûsuf (a.s)'u hendekten çıkartıp beraberlerinde götürdüler. Yolda Yakub'un oğulları, yanlarında kardeşleri Yûsuf (a.s)'u görünce, onları kölelerini çalmakla suçladı. Bunun üzerine aralarında öfkeli bir tartışma çıktı. Tartışma neredeyse kanlı bir çarpışmaya dönüşecekti. Sonunda Yakub'un oğulları, kardeşleri Yûsuf (a.s)'u yirmi gümüş paraya Medyenlilere sattılar. Daha sonra Medyenliler aynı miktar karşılığında onu İsmailoğullarına satmışlar.⁵⁰ Kur'an, miktarını müphem bırakarak Yûsuf (a.s)'un ucuz bir fiyata satıldığını söyler. Tekvin ise yirmi gümüş paraya satıldığını söyler. Burada kast edilen birbirinden farklı şeylerdir. Kur'an bununla Mısır'daki satışı kast ederken, Tekvin, İsmalililere veya Medyenlilere satışı kast etmektedir.

Kur'an, kıssalarını Kitab-ı Mukaddes'ten veya İsrailiyattan almıştır diyenlerin öncelikle Kur'an'daki düzen ve ahengi görüp, Tekvin'deki bir sürü çelişkiyi açıklamaları gerekir. Demek ki, Kur'an'da anlatılan bu ve bunun gibi kıssalar ne uydurma ne de bir yerlerden kopya edilmiştir. *“Şüphesiz bu Kur'an, âlemlerin Rabbi'nin indirmesidir. Uyarıcılardan olası diye onu güvenilir Ruh (Cebrail) senin kalbine apaçık Arapça bir dil ile indirmiştir. Şüphesiz bu (Kur'an'ın indirileceği) öncekilerin kitaplarında da vardı.”*⁵¹

2.1.2. Yûsuf (a.s) Mısır'da

Kur'an, Yûsuf (a.s)'un Mısır'a gelmesini ilahi kader tarafından özel olarak planlandığını bu açıdan büyük bir olay olduğunu söyler. Ancak bunun Yûsuf (a.s) açısından son değil ilk adım olduğuna işaret eder. Tam yerleşme ve orada söz sahibi olması hapisten çıkıp kral tarafından kendisine verilen yetkiyi kullanması ile gerçekleşir.⁵² Daha sonraki aşamada babası, kardeşleri ve onların eş ve çocuklarından oluşan kalabalık bir sayının Mısır'a yerleşmesi, Kur'an açısından Yûsuf (a.s)'un yerleşmesi kadar mühim olmamıştır. Çünkü Yûsuf (a.s)'un buralara gelmesi doğrudan

49 Tekvin, 37/36

50 Mevdûdî, a.g.e., s. 421

51 Şuara, 26/ 192-196

52 Bkz. Yûsuf, 12/ 21, 56

ilahi inayetle olmuştur. Kur'an bu gelişme ile ilgili şöyle der: “İşte böylece (Mısır da adaletle hükmetmesi) ve kendisine (rüyadaki) olayların yorumunu öğretmemiz için Yûsuf (a.s)u o yere yerleştirdik. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler.”⁵³

İlahi kader ona bazı görevler yüklemişti. Ancak bunları yapması için kendi döneminin en büyük medeniyeti olan Mısır’da özellikle sarayda bazı şeylerin eğitimini alması ve tecrübeler yaşaması gerekiyordu. Kur’an, Yûsuf (a.s)’u satın alan kişinin onunla ilgili olarak eşine şöyle dediğini söyler: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniz.”⁵⁴ Kur’an, Aziz’in evinde olduğu süre zarfında Tekvin’in detaylı olarak anlattığı gibi Yûsuf (a.s) la ilgili fazla bilgi vermez ve gereksiz detaylara girmez.

Kur’an’ın her bir ayeti muhataba perdenin gerisindeki kudret elini gösterir. Tedebbür ve tefekkür ile okunan her ayet veya her kıssa, olayların arkasındaki müthiş gücü gösterir. Yûsuf kıssasında, süreci baştan sona yürüten güç buydu. Kur’an bunu şöyle ifade eder: “Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.” Bu ilahi takdir beşeri takdirlerin üstündedir fakat gelişmelere çok dikkatli bir şekilde ve basiret gözü ile bakılmazsa görülmez. “Doğrusu Rabbim, dilediği şeyi fark ettirmeden ve büyük bir incelikle yapar. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁵⁵

Ancak ilahi kudret burada vasıfsız ve rastgele bir seçim yaparak veya koymuş olduğu kanunları ezip geçerek iradesini gerçekleştirmedi. Öncelikle seçtiği kulda bazı vasıfların olmasını istedi. “Olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız.”⁵⁶ Kardeşleri plan yapıp Yûsuf (a.s)’u kuyuya attılar. Fakat sürecin devamını yönetme gücüne sahip olmadıkları için Yûsuf (a.s) konusu şimdilik onlar açısından bitmişti. Sonra kuyunun yanından geçen kabile onu kuyudan çıkartıp Mısır’da köle olarak sattı. Onların satıştan sonra Yûsuf (a.s)’a müdahale etme imkânı yoktu. Zaten böyle bir şeye güçleri yetmezdi. Aynı şekilde onu satın alan ailenin kaderi bir müddet Yûsuf (a.s)’la kesişmişti fakat bu durum hapis hayatı ile son buldu. Ancak ilahi kader kesintisiz olarak her aşamada Yûsuf (a.s)’a

53 Yûsuf, 12/21

54 Yûsuf, 12/21

55 Yûsuf, 12/ 100

56 Yûsuf, 12/ 22

müdahale ediyordu. Daha çocuk iken gördüğü rüyadan, Mısır'ın Aziz'i olup ailesini oraya getirinceye kadar yaşadığı her olay bir sonraki aşamaya geçmesi için ona basamak olmuştu.

Böylece ilahi irade, beşeri iradeyi devre dışı bırakmaksızın Yûsuf (a.s)'u gelmesi gereken noktaya taşıyordu. Ne Yakub'un üzüntüsü, ne kardeşlerin kıskançlığı, ne şeytanın hilesi ne kafilenin merhametsizliği ne de ev sahibi kadının şehvete dayalı arzuları ne de hapis hayatı buna engel olamamıştı. Saydığımız şeyleri Tekvin'in anlatımlarında bulmak mümkün değildir.

2.1.3. Yûsuf (a.s) Aziz'in Evinde

Her zaman olduğu gibi Tekvin, Yûsuf (a.s)'un Aziz'in evindeki durumunu detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bununla birlikte bazı şeylere de hiç değinmemiştir. Özellikle Yûsuf (a.s)'u aldıktan sonra Potifar'ın, evinde, tarlasında ve bahçesinde Allah'ın bereketini gördüğünü ve bu yüzden evin idaresini ona teslim ettiğini söyler.⁵⁷ Ancak Kur'an bu nokta üzerinde durmaz ve hemen Yûsuf (a.s)'la ilgili mühim bir olaydan bahseder. Üç beş yıl önce henüz küçükken girdiği bu evde günbegün büyüyerek güçlü ve yakışıklı bir delikanlı olmuştur. Sadece güzelliği değil aynı zamanda zekâ, ahlak ve becerisi ile ede dikkatleri üzerine çekiyordu.

Tekvin⁵⁸ değinmese de, Kur'an bu yaşta ona ilim ve hikmet verildiğinden bahseder.⁵⁹ Burada Yûsuf (a.s)'a verildiği söylenen ilim ve hikmet veya yöneticilikten maksat bu konudaki anlayış, kapasite ve ruhi derinliktir. Allah'ın kendisine vermiş olduğu bu yetiler ve Aziz'in evinde yaşadığı tecrübeler, bahsini yaptığımız alanlarda Yûsuf (a.s)'u zirveye taşımıştı.

Azizi'nin evi iki yönden Yûsuf (a.s) için sıçrama tahtası olmuştu. Birincisi, bahsini yaptığımız ilim ve hikmet (veya hüküm) verilmesi, diğeri dış görünüşü ile olumsuz fakat gerçekte onu Mısır'a Aziz olmaya götüren, Aziz'in hanımı ve diğer ileri gelen yetkililerin eşleri ile yaşadığı olumsuzluklardır. Meydana gelen bu gelişmeler hapse girmesine neden olmuştu. Kuyu hadisesinden sonra ilk kez bu kadar ağır bir imtihanla karşılaşmıştı. Fakat ilahi kader devreye girdiği için kuyu hadisesinde olduğu

57 Bkz. Tekvin, 39/ 2-5

58 Tekvin'e göre Yûsuf on yedi yaşında iken kendi memleketinde koyun otlatıyordu.

59 Bkz. Yûsuf, 12/ 22

gibi bu imtihandan da alını ak ve başı dik bir şekilde çıkmıştı. Başta yakışıklılığı olmak üzere sahip olduğu bilgi beceri, dürüstlük ve daha başka yönleri ev sahibesi olan kadının dikkatini çekiyordu.

İslami terbiye görmeyen ve ahlaki değerlerden yoksun kimseler lüks imkânlar içerisinde yetişip yüksek makamlar elde ettiklerinde şımarıp her türlü çirkefligi yapabilirler. Böyle birisi ticaretle uğraşırsa terazi ile oynar, memur ise rüşvet alabilir, kral ise kendini ilah yerine koyabilir.⁶⁰ Çünkü Allah dâhil, korkup çekineceği kimse olmadığı gibi, prensiplerine bağlı kalacağı ahlaki bir anlayışı da yoktur. Safi zihinleri bozar endişesiyle Kur'an anlatılması gerekli olan kötülükleri detaylı anlatmak yerine sansürleyerek anlatır. Aziz'in hanımının Yûsuf (a.s)'a kurduğu tuzak baştan sona şehvete hitap eden bir sahnedir. Evet, giydiği elbise, kullandığı kelimeler, yaptığı hareketler ve hazırladığı ortam sansürlenmeden anlatılması durumunda muhatap üzerinde olumsuz etki bırakır.

Eğer Kur'an bu sahneyi sansürlemeden olduğu gibi anlatsaydı muhatabının aklına ve kalbine değil şehvetine hitap etmiş olurdu. Ancak o, toplumda şehvetin ön plana çıkmasını istemez ve bu yöndeki bütün girişimleri tehdit edip yapanların sadece ahirette değil dünyada da ceza alacaklarını söyler. *“İnananlar arasında hayâsızlığın yayılmasını arzu eden kimseler var ya; onlar için dünya ve ahirette elem dolu bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”*⁶¹

Kur'an'ın anlatımına göre Aziz'in hanımı, diğer bir ifade ile evinde kaldığı kadın, Yûsuf (a.s)'la birlikte olmak istemiş. Kimse görmesin diye bir gün evdeki bütün kapıları kilitleyerek onu davet etmiş. Yûsuf (a.s) bu teklifi reddetmiş fakat kadının şehvi arzularını yerine getirmekten başka bir şeyi görmediğini fark etmiş. Teklifine “hayır” demekle işin içinden çıkamayacağını anladığı için ortamdaki uzaklaşması

60 Kur'an'ın anlattığı Firavun ve Nemrut bu türden yöneticilerdir. Her ikisi de ilahlık iddiasında bulunmuşlardır. Kur'an İbrahim kıssası üzerinden bu şımarıklığa değinir ve şöyle der: *“Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, “Benim Rabbim diriltir, öldürür.” demiş; o da, “Ben de diriltir, öldürürüm” demişti. (Bunun üzerine) İbrahim, “Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir” deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.”* (Bakara, 2/ 258). Sahip olduğu makam ve imkânlardan dolayı şımararak haddini aşan bir diğer yönetici olan Firavun da ilahlık taslamıştı Kur'an onun hakkında şöyle der: *“Mûsâ ona en büyük mucizeyi gösterdi fakat o, Mûsâ'yı yalanladı ve isyan etti. Sonra sırt dönüp koşarak gitti. Hemen (adamlarını) topladı ve onlara; ben, sizin en yüce Rabbinizim!” dedi.”* (Naziat, 79/ 20-23)

61 Nur, 24/ 19

gerekir. Çıkış noktası kapılarda olduğu için o tarafa doğru koşar.⁶² Bu arada kadın da peşinden koşarak onu durdurmak ister ve arkadan gömleğini çekerek yırtar. Tam bu sırada kapıdan içeri girmek üzere olan Aziz’le karşılaşır. Suçüstü yakalandığını anlayan kadın, sinsî ve müthiş bir manevra yaparak kocasına, Yûsuf (a.s)’un kendisine kötülük yapmak istediğini ve cezalandırılması gerektiğini söyler.⁶³ Yûsuf (a.s) kadının yalan söylediğini, aksine onun kendisine böyle bir teklifte bulunduğunu söyler.⁶⁴

Bu arada özel olarak çağırılan veya o anda tesadüfen evde bulunan kadının akrabalarından birisi, suçluyu tespit adına hakem olur. Yırtık gömlek üzerinden meseleye yaklaşan adam, önce kuralını söyler sonra bu kural üzerinden olayı ele alır. Kural şu; gömlek önden yırtılmışsa, saldıran Yûsuf (a.s)’tur. Çünkü kadın kendini ondan korumak için mücadele etmiş ve yaşanan çekişme sonucu gömleğini yırtmıştır.⁶⁵ Ancak gömlek arkadan yırtılmışsa bu durumda Yûsuf (a.s) değil kadın suçlu olacaktır. Yaptığı incelemede gömleğin arkadan yırtıldığını fark eden hakem, kadının suçlu, Yûsuf (a.s)’un masum olduğunu söyler.⁶⁶ Duyulması durumunda itibarının zedeleneceğini anlayan Aziz, bu olayı kimseye anlatmaması hususunda Yûsuf (a.s)’a tembihte bulunur, eşine de günahlarından dolayı Allah’tan bağışlanma dilemesini söyler.⁶⁷

Tekvin’in konu ile ilgili anlatımı genel anlamda Kur’an’ın anlatımı gibidir. Ancak yine de göze çarpan küçük ama önemli farklılıklar vardır. Öncelikle Tekvin’e göre kadının Yûsuf (a.s)’a yaptığı bu kötü teklif ilk değilmiş.⁶⁸ En son teklifinde işleri ciddi tutup hazırlık yapmış. Yine çok fazla önemli olmasa da Tekvin’e göre, kadın göz kırparak davetini yapmıştır. Kur’an ise kadının; “*haydi gelsene*” dediğini söyler. Kur’an’da olduğu gibi Tekvin’de Yûsuf (a.s)’un çareyi kaçmakta bulduğunu söyler. Fakat Tekvin’e göre kadın onu elbisesinden tutunca Yûsuf (a.s) elbisesini kadının elinde bırakarak kaçmış. Bunun üzerine kadın kendini aklamak için evdeki diğer

62 Bkz. Yûsuf, 12/ 23

63 Bkz. Yûsuf, 12/ 25

64 Bkz. Yûsuf, 12/ 26

65 Bkz. Yûsuf, 12/ 27

66 Bkz. Yûsuf, 12/ 28

67 Bkz. Yûsuf, 12/ 29

68 “Ve Her gün Yûsuf’a söylediği halde, onun yanında yatmak yahut onunla beraber olmak ricasını dinlemezdi. (Tekvin, 39/ 10)

kişileri çağırıp onlara bu İbrani'nin kendisi ile zorla yatmak istediğini, bağırıp yardım isteyince korktuğu için elbisesini bırakıp kaçtığını söylemiştir.⁶⁹

Tekvin'e göre kocası en son gelen kişidir. Etrafta kimsenin olup olmadığı ile ilgili bir şey söylemeyen Kur'an, itişip kakışmalardan sonra kocanın yaşananlara şahit olduğunu söyler. Kur'an her zaman olduğu gibi burada da kadının ismini vermez. Ancak Talmud'a göre kadının ismi Zeliha (Zeliha)'dır.⁷⁰ Tekvin, kadının yakınlarından birisinin olayı çözmek için hakemlik yaptığından bahsetmez. Dolayısıyla eşinin anlattıklarına inan Aziz öfkelenir ve hemen Yûsuf (a.s)'u kralın mahpuslarının bulunduğu zindana tıkar.⁷¹

“Tekvin'e ait bu rivayetin beceriksizce düzenlendiğinin ortada olduğunu söyleyen Mevdûdî, aynı konuda Talmud rivayetini nakleder ve onun şöyle dediğini söyler: “...Suçlamaları dinleyen Potifar hemen delikanlının şiddetli bir şekilde kamçılanmasını emreder. Mahkeme etmeden Yûsuf (a.s)'a yükledi suçu... Yırtık elbisenin kendisine getirilmesini emrettiler ve yaptıkları tahkikat sonunda Yûsuf (a.s)'u “suçsuz” ilan ettiler.” (The Talmud Selections, H. Polano, sh. 81-82) Besbelli ki bu rivayet de hatalıdır. Çünkü böyle yüksek mevkideki bir kimsenin tutup da kölesinin, karısına tecavüz edip etmediği davasını mahkemeye getirmesi düşünülemez. Görülüyor ki, hikâyenin Kur'an'ı versiyonu, onun sözde oryantalistlerin ileri sürdüğü gibi İsraili bir kaynaktan alınmadığının, aksine, bu muharref rivayetleri tashih edip dünyaya işin hakikatini anlattığının apaçık bir delilidir.”⁷²

2.1.4. Yûsuf (a.s) Zindanda

Tekvin anlatımına göre Yûsuf (a.s) çoktan zindana girmiş olsa da Kur'an'a göre O, hala olayın olduğu evde hizmetine devam etmektedir. Milletın ağızında dedikodusu yayılmasına rağmen Aziz'in eşi, Yûsuf (a.s) ile ilgili arzu ve isteklerinden vazgeçmemişti. Arzusunu gerçekleştirmek için uygun bir fırsat kolluyordu. Bu arada devlet büyüklerinin eşleri Aziz'in evindeki gelişmeden haberdar olmuş ve şehir bir süre bu haberle çalkalanmış. “Aziz'in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad

69 Bkz. Tekvin, 39/ 14, 15, 16

70 Bkz. Mevdûdî, “Tefhimu'l-Kur'an”, C., II, s. 421

71 Bkz. Tekvin, 39/ 21

72 Mevdûdî, a.g.e., c., 2, s. 427.

*almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler.”*⁷³ Kendisini eleştirenlere ne kadar haklı olduğunu göstermek için Yûsuf (a.s)’u onların karşısına çıkarmak istiyordu. Bunun için yapılması gereken tek şey onları evine davet etmektir. Aziz gibi yüksek rütbeli birisinin eşini kendisine aşık eden hizmetçi nasıl biri olabilir diye merak edenler, bu daveti kabul ettiler. Kur’an bu gelişmeyi şöyle anlatır: *“Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf (a.s)’a, “Çık karşılarına” dedi. Kadınlar Yûsuf (a.s)’u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler.”*⁷⁴ Tekvin, Kur’an’ın bahsettiği bu davetle ilgili hiçbir şey söylemez.

Kadınlar Yûsuf (a.s)’un güzelliği karşısında neye uğradıklarını şaşırıyorlardı. Daha önce uzaktan kınayanlar birden bire kadına haklıymışın der gibi oldular. Kadınların bu tavrını gören Aziz’in hanımı onlara şöyle dedi: *“İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak.”*⁷⁵ Diğer kadınların desteğini de arkasına almayı başaran ev sahibi kadın, bu sefer işi daha sıkı tutup, baştan tehdit ederek Yûsuf (a.s)’u isteklerini yerine getirmeye zorluyordu. Kur’an’a göre hapse girmesinin kararı bu toplantıda verilmişti. Tekvin’i yazanlar veya ona müdahale edenlerin bu toplantıdan haberi olmadığı için onlar açısından Yûsuf (a.s) epey zamandan beri hapistedir.⁷⁶

2.1.5. Yûsuf (a.s)’un Hayatında En Ağır İkinci İmtihan

Yûsuf, ev sahibesinin tehdidini duyup etrafındaki kadınların kendisine destek verdiğini fark edince, ahlakından, onurundan ve kişiliğinden taviz vermek istemedi. İçinden veya sadece kendisi duyacak kadar bir sesle şöyle dua etti: *“Rabbim! Hapis benim için, bunların istediklerini yapmaktan daha iyidir. Eğer tuzaklarını benden*

73 Bkz. Yûsuf, 12/ 30

74 Yûsuf, 12/ 31

75 Yûsuf, 12/ 32.

76 Talmud, Kur’an’da geçen bu toplantıdan bahseder fakat aralarında azıcık fark vardır. Kur’an bu gibi sahneleri anlatırken tabii, hayatın gerçeklerine uygun bir üslup kullanarak ahlaki dersler vermeyi amaçlar. Ancak Talmud’un anlatımlarında bu hassasiyeti görmek mümkün değildir. (Bkz. Mevdüdi, Tefkhimu’l-Kur’an, c. 2, s. 427).

uzaklaştırmazsan onlara meyleder ve bilmeyenlerden olurum.” dedi.⁷⁷ Kur’an’ın anlatımına göre kendisini gören kadınlar güzelliğinden etkilenmiş. Sadece ev sahibesi değil, onlar da Yûsuf (a.s)’tan kendileri ile birlikte olmasını istemişlerdir. Muhtemelen devletin yüksek mevkilerinde bulunan eşlerinin konumunu tehdit ve şantaj unsuru olarak kullanıp Yûsuf (a.s)’u korkutmuşlardır. Allah’tan korkmayan, ahiretini düşünmeyen sıradan bir insan için böylesi teklifler cazip görülebilir fakat İbrahim, İshak ve Yakub gibi üç nesil peş peşe peygamber çıkartmış bir ailenin ferdi aynı zamanda ahlak abidesi Yûsuf, zindanı göze alır yine de bu tür çirkinliği kabul etmezdi.

Sonuç itibarı ile Yûsuf, nefis ve şehvet sahibi bir beşerdi. Belli bir noktaya kadar direnip şehvetini frenleyebilirdi. Ancak birçok insanın zayıf noktası olan böylesine hassas bir meselede nereye kadar sabredebilirdi. Ayrıca kendisi sabredip şehvetini frenlese bile karşısındakiler boş durmayıp onu tahrik veya tehdit edeceklerdi.⁷⁸ Bundan dolayı duasında şöyle demişti: *“Eğer tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan onlara meyleder ve bilmeyenlerden olurum.”⁷⁹*

Bunca baskı ve tehditlere rağmen tekliflerini kabul etmeyen Yûsuf (a.s)’u suçlu ilan edip hapse attılar. Bu gelişme kamuoyundaki dedikoduları susturacak, aynı zamanda eşleri konusunda töhmet altında kalan üst düzey yetkilileri de rahatlatıyordu.⁸⁰ *“Sonra onlar, Yûsuf (a.s)’un suçsuzluğunu ortaya koyan delilleri gördükten sonra yine de mutlaka onu bir süre zindana atmayı uygun buldular.”⁸¹ Şehvet düşkününü aynı zamanda evli olan bir kadın meşru olmayan bir yoldan şehvetini doyumak istemişti. Ancak bu konuda yaşadığı hüsrana, onu saldırganlığa ve intikam almaya sevk etmişti. Bu konuda önündeki tek engel, Yûsuf (a.s)’un müthiş iradesi ve iffetiydi. Bir hizmetçinin bu şekilde bir teklifi kabul etmemesi olacak şey değildi. Bundan dolayı cezalandırılması gerekirdi. Ona en uygun yer mahrumiyetin yoğun olduğu hapisaneydi. Tekvin, hapiste iken Allah’ın Yûsuf (a.s)’a yardım ettiğini, zindan müdürünün bütün mahpusları ona teslim edip idareyi Yûsuf (a.s)’a verdiğini söyler.⁸²*

77 Yûsuf, 12/ 33

78 Bkz. Mevdûdî, **a.g.e.**, s. 429.

79 Yûsuf, 12/ 33.

80 Bkz. Mevdûdî, **a.g.e.**, s. 430, 431.

81 Yûsuf, 12/ 35.

82 Bkz. Tekvin, 39/ 21, 22, 23.

Kur'an, kendisi ile birlikte hapse giren iki gençten bahseder. Tekvin bunların Mısır kralının baş sakisi ve ekmekçisi olduklarını söyler. Krala karşı işlemiş oldukları suç nedeni ile hapse atılmışlar.⁸³ Sabahleyin Yûsuf (a.s) onların yanına gelince kederli ve yüzlerinin bozuk olduğunu görmüş. Sebebini sorunca rüya gördüklerini ve bunu tabir edecek kimsenin olmadığını söylerler.⁸⁴ Yûsuf, rüya tabirinin Allah'a ait olduğunu ve onlardan gördükleri rüyayı kendisine anlatmalarını rica eder. Baş saki, rüyasında; tomurcuklanan üç dallı bir asma gördüğünü, bunların çiçeklenip olgun üzümler verdiğini, bu üzümleri elindeki Firavun'un kâsesine sıktığını ve sonra tekrar kâseyi Firavun'a verdiğini söyler. Yûsuf, üç gün sonra eski görevine iade edileceğini ve yine Firavun'un sakisi olacağını söyler. Kitab-ı Mukaddes'in anlatımına göre Yûsuf, hapisten çıkmasına yardımcı olması için adeta baş sakiye yalvararak, İbraniler diyarından çalındığını ve zindana suçsuz yere atıldığını söylemiş.⁸⁵ Bu arada güzel tabir yaptığını fark eden baş ekmekçi de gördüğü rüyasını anlatmış. Başının üstünde üç sepet olduğunu, en üstteki sepetin içinde Firavun'a ait her türlü yiyecek çeşidinden ekmekçi işlerini gördüğünü söyler. Yûsuf (a.s) ona, üç gün içinde Firavun'un kendisini ağaca asacağını ve bu halde iken kuşların gelip etinden yiyeceğini söyler. Tabir ettiği gibi üç gün sonra Firavun doğum gününde baş sakiyi eski görevine iade etti, baş ekmekçiyi ise astı.⁸⁶

Kur'an bu hususu şöyle anlatır: *“Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıktığımı gördüm” dedi. Diğeri, “Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyilik yapanlardan görüyoruz” dedi.*”⁸⁷ Ancak Kur'an, rüyalarının tabirini söylemeden önce Yûsuf (a.s)'un onlara tevhit eksenli bilgi verip davette bulunduğunu söyler. Kur'an'ın anlatımlarına göre Yûsuf (a.s) peygamber onlara; sen asılacaksın veya sen kurtulacaksın diye bir ifade kullanmamış. *“Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanızın yorumuna gelince,) biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Yorumunu sorduğunuz iş*

83 Tekvin, 40/ 1-4

84 Bkz. Tekvin, 40/ 6,7,8.

85 Bkz. Tekvin, 40/ 14, 15.

86 Bkz, 40/ 18-22.

87 Yûsuf, 12/ 36.

böylece kesinleşmiştir.”⁸⁸ Kurtulacak kişinin durumu ile ilgili Kitab-ı Mukaddes’in söyledikleri ile Kur’an’ın söyledikleri arasında çok fark vardır. Tekvin, Yûsuf (a.s)’un kurtulacak kişiye adeta yalvardığını söylerken, Kur’an, bu talebi onurlu bir şekilde yaptığını söyler: “Yûsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi.”⁸⁹ Kitab-ı Mukaddes, baş sakinin Yûsuf (a.s)’un ricasını unuttuğunu,⁹⁰ Kur’an, unutmanın şeytandan kaynaklandığını söyler. “Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.”⁹¹

Kitab-ı Mukaddes, bu olayla Firavun’un gördüğü rüya arasında iki yıllık bir zaman dilimi olduğunu söyler.⁹² Rüyasını yorumladıktan sonra Firavun onu hapisten çıkarmış. Bu hesaplama göre Yûsuf (a.s) toplam iki yıl hapis yatmış olmaktadır. Kur’an tam olarak hapiste kaldığı yılların sayısını vermeyip şöyle der: “Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.”⁹³

2.1.6. Kralın Rüyası

Hem Kur’an, hem de Kitab-ı Mukaddes, kralın gördüğü rüyadan bahseder. Ancak her iki kitabın içerik ve anlatımı birbirinden çok farklıdır. Öncelikle Kur’an Yûsuf (a.s) döneminde Mısır’ı yöneten kişi ile Musa (a.s) dönemindeki yöneticileri birbirinden ayırarak Yûsuf (a.s) dönemindekine kral, Musa (a.s) dönemindekine Firavun der.⁹⁴ Kitab-ı Mukaddes bu ayrımı yapmaz ve her iki dönemin yöneticisini Firavun olarak ifade eder. Kur’an rüya olayını şöyle anlatır: “Kral, “Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın” dedi.”⁹⁵

Kitab-ı Mukaddes’e göre bir ırmağın yanında duran Firavun, görüntüsü güzel ve semiz etli yedi ineğin sudan çıkıp sazlıklar arasında otladığını görür. Sonra yine

88 Yûsuf, 12/ 41.

89 Yûsuf, 12/ 42.

90 Bkz. Tekvin, 40/ 23.

91 Yûsuf, 121/ 42.

92 Bkz. Tekvin, 41/ 1

93 Yûsuf, 121/ 42.

94 Tarihi kaynaklar bu şahsın Hiksos kralı Velit bin Reyyan olduğunu söyler.(Bkz. Muhammed Ahmed Abdullah Sabit, “Kıssatu Yûsuf”, Mektebe Medbuli, Kahire, 2007, s. 259.

95 Yûsuf, 12/ 43

nehirden cılız aynı zamanda çirkin yedi ineğin daha çıktığını ve bunların semiz yedi ineği yediğini görür. Firavun bu rüyadan sonra uyanıyor.⁹⁶ Sonra tekrar uyuyor. Bu sefer bir saptan (kökten) iyi ve semiz olan yedi başak çıktığını görür.⁹⁷ Sonra cılız ve şark rüzgârından yanmış yedi başak bitmiş. Sonra cılız olanların dolgun başakları yuttuğunu görmüş.⁹⁸ Sabahleyin canı sıkılmış bir şekilde uyanan Firavun, Mısır'ın bütün sihirbazlarını ve hikmetlilerini rüyasını tabir etsinler diye çağırır fakat kimse tabir edememiş.

Kur'an'a göre tabirciler arasında sihirbazlar yoktur bunun yerine ileri gelenler ifadesi geçmektedir.⁹⁹ Ayrıca Kur'an, ileri gelenlerin rüyayı dinledikten sonra şöyle dediklerini nakleder: *“Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz.”*¹⁰⁰ Yine Kur'an'ın anlattığı rüyada asma, üç çubuk ve salkım ifadesi geçmemektedir. Ayrıca Tekvin'e göre Firavun iki rüya görmüş. Bunlardan birincisi ineklerle ilgili, ikincisi başaklarla ilgili rüyasıdır. Birinci rüyayı gördükten sonra etkilenip uyanmış. Bir müddet uyanık kaldıktan sonra tekrar uyumuş ve ikinci rüyayı görmüş. Tekvinde geçenlerin doğru veya yanlış olması bir yana, Kur'an hikmet ve mesaj özelliği olmayan bu gibi detaylara girmez.

Birbirinden farklı ifade ve kişiliklerden bahsetmiş olsalar da, hem Kur'an hem Kitab-ı Mukaddes, rüyayı kimsenin tabir edemediğini söyler. Bu sırada epeydir zindandan çıkmış olan baş saki Yûsuf (a.s)'u hatırlar ve hemen kralın huzuruna çıkar. Bu sahneyi anlatan Kur'an ve Tekvin'in anlatımı birbirinden farklıdır. Her zaman olduğu gibi Tekvin detaylara girer ve kendisi ile baş ekmekçi zindanda iken gördükleri rüyadan bahseder. Orada bulunan İbrani bir gencin rüyalarını tabir ettiğini ve aynen dediği gibi kendisinin eski görevine iade edildiğini, ekmekçi başının ise asıldığını söyler.¹⁰¹ Kur'an bu gelişmeyi muhataplarına fayda vermeyecek detayları atlayarak şöyle anlatır:¹⁰² *“Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zamandan sonra (Yûsuf*

96 Bkz. Tekvin, 41/ 2, 3, 4.

97 Bkz. Tekvin, 41/ 5.

98 Bkz. Tekvin, 41/ 6,7, 8.

99 Bkz. Yûsuf, 12/ 43

100 Yûsuf, 12/ 44

101 Bkz. Tekvin, 40/ 9-13.

102 Kur'an'da geçmeyen ve Tekvin'in anlattığı bütün detayları aynı görüp bunları; yalan, tahrif ve iftira olarak nitelemek doğru ve ilmi bir yaklaşım değildir.

(a.s)'u hatırladı ve, “Ben size onun yorumunu haber veririm, hemen beni (zindana) gönderin” dedi.”¹⁰³ Baş saki Yûsuf (a.s)'un yanına giderek kralın gördüğü rüyayı olduğu gibi anlatır.¹⁰⁴ Yûsuf (a.s) hiç duraksama ve tereddüt yaşamadan rüyanın tabirini söyler. Aslında onun söyledikleri tabirden de öte, yaklaşan büyük krize karşı alınması gereken tedbirlerdi: “Yûsuf (a.s) dedi ki: “Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın. Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek. Sonra bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman (bol rızka kavuşup) sıra ve yağ sıkacaklar.”¹⁰⁵

Kur'an'ın hapiste dediği Yûsuf (a.s), Tekvin'in anlatımına göre sarayda serbestçe dolaşmaktadır. Baş saki, vaktiyle gördükleri rüyanın, Yûsuf (a.s)'un tabir ettiği gibi çıktığını söyleyince, Firavun adamlarına onun derhal çıkartmaları için talimat vermiş. Hapisten çıkardıktan sonra Firavun'un huzuruna çıkması için elbiselerini değiştirip traş etmişler.¹⁰⁶ Huzuruna çıkınca Firavun ona; her türlü rüyayı tabir ettiğini işittiğini söylemiş.¹⁰⁷ Yûsuf (a.s) kendisinde böyle bir şeyin olmadığını bunun Allah vergisi olduğunu söylemiş.¹⁰⁸ Sonra Firavun gördüğü her iki rüyayı ona anlatmış. Sonra rüyasını sihirbazlara anlattığını fakat onların bunu tabir edemediğini söylemiş.¹⁰⁹ Kur'an, Yûsuf (a.s)'un hapiste iken kralın rüyasını tabir edip elçi olarak gelen baş sakiye iletildiğini söylerken, Tekvin, hemen hapisten çıkartılıp apar topar Firavun'un huzuruna çıktıktan sonra rüyasını tabir ettiğini söyler.

2.1.7. Yûsuf (a.s) Sarayda

Kral gördüğü rüyadan dolayı ürkmüş ve kafası karışmıştı. Ne yaptıysa bir türlü tabir edecek birisini bulamamıştı. Ülke yöneten insanların bu tür şeyleri kendilerine dert edip sıkıntı çekmeleri normaldir. Çünkü dış düşmanlar kendisine saldırmak için fırsat kollayabilir veya kendisini tahtından edecek içteki rakipleri harekete geçmiş

103 Yûsuf,12/ 45

104 Yûsuf, 12/ 46.

105 Yûsuf, 12/ 47-49

106 Tekvin, 41/ 14, 15.

107 Bkz.Tekvin, 41/ 16.

108 Bkz.Tekvin, 41/ 17.

109 Bkz. Tekvin, 41/ 18- 24

olabilirdi. Yûsuf (a.s)’un tabiri, bir de üstüne çözüm ve tavsiyesi kralın yüreğine su serpmişti. Bundan dolayı derhal serbest bırakılıp huzuruna getirilmesi talimatını vermişti. Tekvin’in atladığı bu sahne Kur’an’da şu şekilde geçer: “Kral, “Onu bana getirin” dedi. Elçi, Yûsuf’a gelince (Yûsuf) dedi ki: “Efendine dön de, ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir.”¹¹⁰

Ülkesinin her tarafından bilginler getirmesine rağmen kimse kralın rüyasını tabir edememişti. Bazıları acizliklerini itiraf edip şöyle demişti: “Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz.”¹¹¹ Bu durum uykusunu kaçırıp onu huzursuz ediyordu. Sonra hapiste yatan ve hiç kimsenin tahmin etmediği bir genç, büyük bir ustalıklarla rüyayı tabir edip kralın sıkıntı ve huzursuzluğunu gidermişti. Aynı zamanda şaşkınlığını da artırmıştı. Böyle bir bilginin hapiste ne işi olabilirdi? Muhtemelen baş sakiye onunla ilgili sorular sormuş ve o da krala Yûsuf (a.s)’un ne kadar değerli ve dürüst birisi olduğunu anlatmıştı. Bunun üzerine çıkartılıp huzuruna getirilmesi için talimat vermişti. Tekvin’e göre Yûsuf, henüz kralın rüyasını tabir etmeden hapisten çıkmıştı.¹¹²

Kur’an’a göre kral ona üç sefer adam yollamış. İlk önce rüyayı tabir etmesi için gönderilir fakat hapisten çıkarılmaz. İkinci sefer çıkarılması için talimat gönderir fakat Yûsuf (a.s) aklanmadan çıkmayı kabul etmez ve şöyle der: “Efendine dön de, ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir.”¹¹³ Kral bir şaşkınlık daha yaşıyordu. Hapisten çıkarsınlar diye adamlarına talimat vermişti fakat Yûsuf, gerçekler ortaya çıkartılmadan oradan ayrılmak istemiyordu. Biraz merak biraz da gerçekleri öğrenme arzusundan dolayı kral, bahsi geçen kadınları topladı ve iddia ettikleri gibi gerçekten Yûsuf (a.s)’un bu suçu işleyip işlemediğini sordu.¹¹⁴

2.1.8. Komisyon (Kral) Tanıkları Dinliyor

Tekvin bu sahne ile ilgili tek kelimele bir şey söylemez. Buna rağmen birileri kalkıp Hz. Muhammed (s.a.v)’in, Kur’an Kıssalarını Kitab-ı Mukeddes’ten aldığını

110 Yûsuf, 12/ 50.

111 Yûsuf, 12/ 44.

112 Tekvin, 41/ 14, 15

113 Yûsuf, 12/ 50

114 Bkz. Mehmet Okuyan, **Kur’an’da Yûsuf Kıssası**, Üniversite Yayınları, Samsun, 2018, s. 147.

veya çaldığını söyleme cesaretinde bulunuyor. Kur'an, muhataplarına bu komisyonla ilgili birkaç önemli sahne anlatır. Birbirinden ilginç olan bu sahnelerin en temel özelliği Yûsuf (a.s)'un suçsuzluğuna dair itiraflardır. Öncelikle kral, (ismi konmasa da) günümüzde “suçları araştırma komisyonuna” benzer bir komisyon kurdu. Buna bizzat kralın kendisi başkanlık etti. Sonra Yûsuf (a.s)'un hapse girmesine neden olan kadınlara şu soruyu sordu “*Yûsuf'tan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?*” *Kadınlara, “Hâşâ! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz” dediler.*”¹¹⁵ Olaya karışanlar veya tanıklar hep bir ağızdan Yûsuf (a.s)'un masumiyetine dair itirafta bulunmuşlardı. Bu işin baş aktörü olan Aziz'in eşi, her şeyin açığa çıktığını görünce, yıllardır sakladığı gerçekleri itiraf etmekten başka çaresinin kalmadığını anladı ve kralın huzurunda şöyle dedi: “*Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Kesinlikle Yûsuf doğru söyleyenlerdendir*”¹¹⁶

Kadının kullandığı cümleler, onun bu itirafı gönül rızası ile veya hak yerini bulsun niyeti ile yapmadığını göstermektedir. O, kralın işi ciddi tutup komisyon kurması, ayrıca diğer (suç ortağı) kadınların Yûsuf (a.s)'u temize çıkaran itirafları karşısında gerçeği söylemekten başka çaresinin kalmadığını anlayınca itirafta bulunmuştur. Yani bu kadın aslında gerçekleri itiraf etmemiş, bilakis gerçekler ortaya çıktığı için onu zorunlu olarak kabullenmiştir. Eğer kral komisyon kurmasaydı ve diğer kadınlar itirafta bulunmasaydı, kalkıp kendiliğinden böyle bir itirafta bulunmazdı. Kadınların itiraflarını duyunca şöyle demişti: “*İşte, şimdi gerçek ortaya çıktı...*”¹¹⁷ Kur'an'ın kendisinden naklettiği bu cümle dediklerimizi doğrulamaktadır.

Kral, Yûsuf (a.s)'u tanıdıkça onunla ilgili hayreti ve merakı artıyordu. Kimsenin çözemediği rüyayı tabir edişi ve alınması gereken tedbirlerle ilgili tavsiyeleri kralı derinden etkilemişti. Sonra hapisten çıkması için talimat veriyor fakat o, masum olduğunu, kralın affı ile çıkması durumunda hakkında iddia edilen suçlamaları kabul etmiş olacağını biliyordu. Bu durumda ölünceye kadar muhatapları açısından suçlu birisi olarak anılacaktı. Komisyonunda kadınlar tek tek, Yûsuf (a.s)'un kendisine isnat edilen suçlarla bir ilgisinin olmadığını itiraf ediyorlardı. Kral, duyduğu bu itiraflar karşısında şaşırıyor, bu Yûsuf (a.s) nasıl birisiymiş diye merak ediyordu. En sonunda

115 Yûsuf, 12/ 51

116 Yûsuf, 12/ 51

117 Yûsuf, 12/ 51.

Aziz'in hanımının yaptığı itiraf kralı harekete geçirdi. Adamlarına; hemen gidip onu bana getirin. Böyle temiz ve değerli birisinin yeri hapis değil saraydır. Onu kendime müsteşar yapacağım. Tekvin bu sırada Yûsuf (a.s)'un otuz yaşında olduğunu söylemektedir.¹¹⁸

Kral, bu ana kadar Yûsuf (a.s)'u hep başkalarının ağzından dinlemişti. Herkes, onun dürüst, ahlaklı, ahlaklı ve bilge bir kişi olduğunu söylüyordu. Şimdi aynı ortamda yüz yüze gelmişlerdi. Onunla bir miktar sohbet ettikten sonra tıpkı anlatıldığı gibi karşısındaki şahsın çok bilgin, güvenilir ve değerli birisi olduğunu anladı. Bunu bizzat yüzüne karşı söyleyip şöyle dedi: *“Onunla konuşunca dedi ki: “Şüphesiz bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin.”*¹¹⁹ Devlet yöneticileri görevlendirme yaparken en çok güven ve bilgiye bakarlar. Bu yönü ile kral istediği vasıflara sahip birisini bulmuştu.

Muhtemelen Yûsuf (a.s) Mısır'da ekonomiyi yönetme konusunda eksiklik olduğunu sezmiş veya ileride gelecek krizlerle mücadele adına krala bir teklifte bulunmuştu. Tekvin'de geçmeyen bu taleple ilgili Kur'an, şöyle der: *“Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim” dedi.*¹²⁰ Yûsuf, yıllarını saraya yakın olan Aziz'in evinde geçirmişti. Muhtemelen kralın bilginleri sevdiğini bildiği için cesurca böyle bir talepte bulunmuştur. Kralın bu teklifi kabul ettiğine dair Kur'an'da bir şey geçmez. Ancak surenin sonuna kadar devam eden ayetlerin akışı, bu teklifin kral tarafından büyük bir memnuniyetle kabul edildiğini ve Yûsuf (a.s)'un Mısır'da Kraldan sonra en yetkili ikinci kişi olduğunu göstermektedir.¹²¹

Tekvin açık bir şekilde Yûsuf (a.s)'un, Firavun tarafından Mısır'da en yetkili ikinci kişi olarak tayin edildiğini söyler.¹²² Ayrıca parmağındaki yüzüğü çıkarıp Yûsuf (a.s)'un parmağına taktığını, kaliteli kumaş ve ince ketenden elbiseler giydirip, boynuna altın zincir taktığını söyler.¹²³ Sonra Firavun kendisine ait ikinci arabayı

118 Bkz. Tekvin, 41/ 46.

119 Yûsuf, 12/ 54

120 Yûsuf, 12/ 55.

121 Bkz. Yûsuf, 12/ 56-101.

122 Bkz. Tekvin, 41/ 40, 41.

123 Bkz. Tekvin, 41/ 42.

onun emrine tahsis etmiş ve herkese Yûsuf (a.s)’un önünde çökmelerini emretmiş.¹²⁴ Yine, Yûsuf (a.s)’a dönüp; Mısır diyarında hiç kimse senden izinsiz elini ve ayağını kaldırmayacaktır demiş.¹²⁵ Tekvin’in anlatımlarına göre Firavun, Yûsuf (a.s)’a “Zafenat-paneah” ismini (lakabını) vermiştir. Sonra On isminde bir şehrin kâhini olan Poti-fera’nın kızı Asenat ile onu evlendirmiş.¹²⁶ Daha sonra bu kadından Manasse ve Efrahim olmak üzere iki oğlu olmuş.¹²⁷ Bu detaylar Kur’an’da geçmez fakat Kur’an’da geçmiyor olması yalandır anlamına gelmez. Tekvin tam bu noktada Yûsuf (a.s)’un otuz yaşında olduğunu söyler.¹²⁸

Ülkenin en yetkili ikinci adamı olmasından sonra Kur’an, Yûsuf (a.s)’la ilgili derin anlamlar içeren şu cümleyi kullanır: *“Böylece Yûsuf (a.s)’a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi davrananların mükâfatını zayi etmeyiz.”*¹²⁹ Dün köle pazarında satılıp Aziz’in evine hizmetçi olarak giren Yûsuf, bugün Mısır’ın yöneticisi olmuştu. Kur’an, onu bu makama getirenin Allah olduğunu, ancak cüz’î iradesini olumlu yönde kullanan Yûsuf (a.s)’a ait payın göz ardı edilemeyeceği mesajını verir. Tam bu noktada kader planı ile beşer planının mükemmel bir şekilde kesişip güzel meyveler verdiğine tanık olmaktadır.

Kader planı denize, beşer planı orada yüzen kişiye benzer. Normalde suyun kaldırma gücü vardır. Eğer bu kişi panik yapmaz ve kendisini sakin bir şekilde suyun kollarına bırakırsa boğulmaz. Kollarını kullanarak sahile doğru kulaç atarsa hedefine ulaşması mümkündür. Ancak panik yapar veya kulaç atmazsa yüksek ihtimalle boğulur. Yûsuf (a.s) peygamberi birileri kader denizine atmıştı. Fakat o Allah’ın yardımı ile paniklemeden kulaç attığı için kader dalgalarının yardımı ile selamet sahiline çıkmayı başarmıştı. Doğrudur, sahile çıkmasında denizin dalgası ona epeyce yardım etmişti. Ancak kurtulması ve hedefine ulaşması sadece dalgalar sayesinde olmamıştır. Çünkü kendisi de azim ve kararlılığından bir şey kaybetmeden büyük bir sabırla kulaç atıp boş durmamıştı.

124 Bkz. Tekvin, 41/ 43.

125 Bkz. Tekvin, 41/ 44.

126 Bkz. Tekvin, 41/ 45.

127 Bkz. Tekvin, 41/ 51, 52.

128 Bkz. Tekvin, 41/ 46.

129 Yûsuf, 12/ 56.

Tekvin, yönetici olduktan sonra Yûsuf (a.s.)’un icraatları ile ilgili detaylı bilgiler verir. Kur’an, bu tür detayları atlar ve sözü kıtlık zamanı Mısır’a gelen kardeşlerine getirir: “(Derken) Yûsuf (a.s.)’un kardeşleri çıkageldiler ve yanına girdiler. Yûsuf (a.s.) onları tanıdı, onlar ise Yûsuf (a.s.)’u tanımıyorlardı.”¹³⁰ Kur’an bu noktalarda da detaya girmez ve birinci gelişlerini şu cümle ile özetler: “Yûsuf, onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: “Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölççeği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim. Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha da bana yaklaşmayın.”¹³¹

Kıtlık döneminde erzaktan mahrum olmanın ne demek olduğunu çok iyi bilen kardeşler onu getirmek için büyük gayret sarf edeceklerini söyleyerek oradan ayrıldılar.¹³² Yûsuf (a.s.)’un asıl amacı onları küçük kardeşlerini de alarak tekrar Mısır’a gelmelerini sağlamaktı. Ciddi duruşu, sanki onları tanımıyor gibi davranmasının altında, kimliğini ifşa etmek istememesi yatmaktadır. Ancak onların tekrar Mısır’a dönmelerini sağlayacak bir şeyler yapmalıydı. Çünkü babasına duyduğu özlem burnunda tütüyordu. Yanında çalışan görevlilere, ödedikleri ücretlerini fark ettirmeden tekrar çuvallarına koymaları talimatını verdi. Yûsuf (a.s.)’un vermiş olduğu bu kararı, gerekçesi ile açıklayan Kur’an şöyle der: “Yûsuf, adamlarına dedi ki: “Onların ödedikleri zahire bedellerini yüklerinin içine koyun. Umulur ki ailelerine varınca onu anlarlar da belki yine dönüp gelirler.”¹³³ Kur’an’dan anlaşıldığı kadarı ile Yûsuf (a.s.) bu gelenlerin kardeşleri olduğunu en yakınlarına bile söylememiş.

Tekvin, Mısır’da buğday satıldığını duyan Yakub’un, çocuklarını buğday almak için harekete geçirdiğini söyler.¹³⁴ Ancak Bünyamin’i,¹³⁵ başına kötü bir şey gelir endişesi ile onlarla birlikte göndermedi.¹³⁶ Tekvin, Mısır’a geldiklerinde kardeşlerinin, Yûsuf (a.s.)’un önünde yere kapandıklarını, Yûsuf (a.s.)’un onları tanıdığı halde bir

130 Yûsuf, 12/ 58.

131 Yûsuf, 12/ 59, 60

132 Bkz. Yûsuf, 12/ 61

133 Yûsuf, 12/ 62

134 Tekvin, 42/ 1,2

135 Türkçede Bünyâmin olarak Meşhur olan bu isim, Tekvin’de Benyâmin şeklinde geçmektedir. (Bkz. Tekvin, 44/ 12)

136 Tekvin, 42/ 5

yabancıymış gibi davrandığını, sert konuşup onları casuslukla suçladığını söyler.¹³⁷ Ayrıca Firavun'un hayatına yemin ederek küçük kardeşleri buraya gelmedikçe Mısır'dan çıkamayacaklarını söyler. Onlara; kardeşini getirmesi için içlerinden birisini Kenan'a göndermelerini, geri kalanların burada esir tutulacağını söyler. Tekvin, bu süre zarfında Yûsuf (a.s)'un, kardeşlerini üç gün hapse attığını söyler.¹³⁸ Sonra erzakları ailelerine götürsünler diye birisi hariç hapistekileri serbest bıraktırır.¹³⁹ Bu arada kardeşler, vaktiyle Yûsuf (a.s)'a yaptıklarını hatırlar ve başlarına gelen bütün olumsuzlukların bundan kaynaklandığını söylerler. En büyük kardeş, Ruben sitem ederek devreye girer ve onlara; vaktiyle ben size çocuğa (Yûsuf (a.s)'a) karşı suç işlemeyin dedim fakat dinlemediniz der.¹⁴⁰

Yûsuf (a.s)'un kendilerini anlamadığını zannederek aralarında ana dilleri ile serbest bir şekilde konuşmuşlardır.¹⁴¹ Bu arada Yûsuf (a.s)'un içi dolmuş ve yanlarından ayrılıp onların görmediği bir yerde oturup ağlamış. Sonra dönüp kendileri ile konuşmuş ve Mısır'da kalsın diye içlerinden Şimon isimli kardeşlerini bağlamış.¹⁴² Sonra yüklerinin buğday ile doldurulmasını, ayrıca ödedikleri paranın da yüklerinin içine konmasını, buna ek olarak dönüş yolu için kendilerine azık verilmesini emretmiş.¹⁴³ İşin doğrusunu söylemek gerekirse Tekvin'in 42 ve 43. bölümleri münasebetsiz, abartılı, gerçek dışı olduğu için itibar edilemez.¹⁴⁴

Kur'an'a göre Yûsuf, kardeşlerine ne bağırp çağırdı ne de onları casuslukla suçlayıp hapse attı.¹⁴⁵ Aksine ikram, ihtimam ve ciddiyeti ile onların gönlünü kazandı. Sadece bir sonraki gelişlerinde küçük kardeşlerini de beraberlerinde getirmeleri konusunda ciddi talepte bulundu.¹⁴⁶

137 Bkz. Tekvin, 42/ 7-10.

138 Bkz. Tekvin, 42/ 15, 16.

139 Bkz. Tekvin, 42/ 18,19.

140 Bkz. Tekvin, 42/ 22.

141 Bkz. Tekvin, 42/ 23.

142 Bkz. Tekvin, 42/ 24.

143 Bkz. Tekvin, 42/ 25.

144 Bkz. Mevdüdi, **a.g.e.**, s. 445.

145 Bkz. Tekvin, 42/ 7- 20.

146 Bkz. Yûsuf, 12/ 60

Kur'an'a göre onlar, küçük kardeşlerini babalarından alıp kendileri ile birlikte Mısır'a götürmeyi büyük bir sorun olarak kafalarına takmışlardı. Bundan dolayı daha eve adım atar atmaz hemen bu meseleyi gündeme getirip babalarını ikna etmeye çalışmışlardı: *“Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin'i) bizimle gönder ki zahire alalım. Onu biz elbette koruruz”* dediler.¹⁴⁷ Ancak babaları onların bu isteğine karşı Yûsuf (a.s) konusunu hatırlatarak şöyle dedi: *“Daha önce kardeşi (Yûsuf) hakkında size ne kadar güvendiysen, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! (Ben onu sadece Allah'a emanet ediyorum); Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir.”*¹⁴⁸

Yûsuf (a.s) peygamber, geri dönmelerini sağlasın diye sermaye olarak getirdikleri paralarını onlara hissettirmeden yüklerinin içine konulması talimatını vermişti. Onlar yüklerini açınca bu güzel sürprizle karşılaştılar ve şöyle dediler: *“Ey babamız! Daha ne istiyoruz. İşte sermayemiz de bize geri verilmiş. (Onunla yine) ailemize yiyecek getiririz, kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla alırız. Çünkü bu (seferki aldığımız) az bir miktardır.”*¹⁴⁹

Yûsuf (a.s)'un, sermayelerini gizlice çuvallarına koyması meselesi Tekvin'de de geçer fakat Kur'an'ın anlattıklarından farklıdır. Buna göre kardeşlerden birisi yolda giderken bir konakta eşeğine yem vermek ister. Çuvalını açınca hemen ağız kısmında parasının kendisine iade edildiğini görür.¹⁵⁰ Eve vardıklarında diğer kardeşler de yüklerini açınca herkes ödediği paranın kendisine iade edildiğini görür. Bu, hem çocukları hem de babalarını korkutur.¹⁵¹ Babaları onlara sitem edip şöyle der: *“Beni çocuklarımdan ettiniz. Yûsuf yok ve Şimon¹⁵² yok, Benyamin'i de alacaksınız; bütün bunlar benim başıma geliyor.”*¹⁵³

Bu arada Yakub'un oğullarından Ruben, babasına şöyle diyor: *“Eğer onu sana getirmezsem benim iki oğlumu öldür; onu benim elime ver, ben de onu sana geri*

147 Yûsuf, 12/ 63.

148 Yûsuf, 12/ 64.

149 Yûsuf, 12/ 65.

150 Bkz. Tekvin, 42/ 27.

151 Bkz. Tekvin, 42/ 35.

152 Tekvin'e göre Yûsuf (a.s) tarafından Mısır'da tutulan kardeş. Bkz. Tekvin, 42/ 19

153 Tekvin, 42/ 36.

getiririm.”¹⁵⁴ Buna rağmen Yakub çocuğu onlarla birlikte göndermeyi kabul etmedi.¹⁵⁵ Ancak getirdikleri buğday bitince onlara tekrar Mısır’a gitmelerini söyledi.¹⁵⁶ Buna rağmen oğlu Yahuda, Yakub’a, Mısır Aziz’inin kendilerine; kardeşiniz sizinle olmazsa yüzümü göremezsiniz dediğini nakleder.¹⁵⁷ Bunu duyan Yakub onlara; niçin Aziz’e bir kardeşinizin daha olduğunu söylediniz diyerek kızar. Çocuklar; babamızın sağ mı başka kardeşiniz var mı diye sorunca cevap vermek zorunda kaldık dediler.¹⁵⁸ Çocuğu göndermekten başka çare olmadığını anlayan Yakub, bazı nasihatlerde bulunarak onları gönderir.

Kur’an, küçük oğlunu göndermeden önce Yakub’un çocuklarından şöyle dediğini söyler: *“Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim” dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, “Allah söylediklerimize vekildir” dedi.*”¹⁵⁹ Sonra onlara birtakım nasihatlerde bulunur. Tevrat, mesaj boyutu olmayan bir takım nasihatlerden bahsederken, Kur’an meselenin tevhit yönü üzerinde durarak şöyle der: *“Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah’ındır. Ben O’na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O’na tevekkül etsinler.”*¹⁶⁰

Tekvin’in anlattığı nasihatlar Kur’an’ın anlattıklarının yanında çok basit kalmaktadır. Yakub, çocuklarına; “O adama (Aziz’e) bir hediye, biraz pelesenk, ve biraz bal, baharat ve mür, fıstık ve badem götürün demiş.¹⁶¹ Ayrıca yanlarına iki kat para almalarını, daha önce yüklerinin içine konan parayı belki yanlışlık olmuştur diye geri götürmelerini tavsiye etmiştir.¹⁶²

Kur’an’ın anlattığı önemli tavsiyeleri Tekvin’de, Tekvin’in anlattığı sıradan şeyleri de Kur’an’da bulmak mümkün değildir. Kur’an, çocukların tavsiyeye uygun

154 Tekvin, 42/ 37

155 Bkz. Tekvin, 42/ 38.

156 Bkz. Tekvin, 43/ 2

157 Bkz. Tekvin, 43/ 3

158 Bkz. Tekvin, 43/ 7

159 Yûsuf, 12/ 66.

160 Yûsuf, 12/ 67.

161 Bkz. Tekvin, 43/11

162 Bkz. Tekvin, 43/12

bir şekilde Mısır'a girdiklerine değinir ve şöyle der: “*Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yakub, içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.*”¹⁶³ Yakub, takdir ile tedbir arasındaki hassas ölçüyü, tevekkül ile sebeplere sarılma arasındaki ince dengeyi yakalamış birisiydi. Bundan dolayı tedbirsiz ve tevekkülsüz iş yapmazdı. Çocuklarına tavsiye ettiği önlemlerin hepsi bu konudaki hassasiyetinden kaynaklanıyordu.

2.1.9. Yûsuf Kardeşine Kavuşuyor

Kur'an, Tekvin'de geçen gereksiz uzatmalara girmeden Yûsuf (a.s)'un, kardeşi ile buluşma sahnesini şöyle anlatır: “*Yûsuf (a.s)'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin'i yanına alıp bağrına bastı ve (gizlice) “Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık onların yaptıklarına üzülme” dedi.*”¹⁶⁴ Kur'an, yaklaşık yirmi yıllık ayrılığın ardından bir araya gelmelerini birkaç cümle ile açıklar. Ancak aralarında konuşulanlar sadece bunlar değildi. Muhtemelen Yûsuf, Bünyâmin'e hem kardeşlerinin kendisine yaptıklarını hem de daha sonra başından geçen olayları anlatmıştır. Ayrıca ona kendisini kardeşleri ile göndermeyip yanında tutacağını ve bunun için bir plan yapacağını söylemiştir. Baştan beri bu plandan haberi olan Bünyâmin'in yaşanan gelişmeler karşısında sessiz ve sakin kalmasının nedeni bu olsa gerek.¹⁶⁵

Tekvin'in anlatımlarına göre Yûsuf (a.s), kardeşi Bünyâmin'i onlarla birlikte görünce, kâhyasına, öğlen yemeğini kendisi ile birlikte yemeleri için onları eve götürmesini ve davar kesmesini istemiş.¹⁶⁶ Bu muamele karşısında kardeşleri korkmuş, daha önce çuvallarına konan paralar nedeni ile kendilerine ve eşeklerine el konulup köleleştirileceklerini zannetmişler.¹⁶⁷ Bu arada öğlene kadar Yûsuf (a.s)'un gelmesini beklemişler. Yûsuf (a.s) gelince, hazırladıkları hediyeleri takdim edip önünde eğilmişler.¹⁶⁸ Yûsuf (a.s), hal ve hatırlarını sorduktan sonra yaşlı babalarının durumunu

163 Yûsuf, 12/ 68.

164 Yûsuf, 12/ 69.

165 Bkz. Mevdûdî, **a.g.e.**, C. II, s. 450.

166 Bkz. Tekvin, 43/ 16

167 Bkz. Tekvin, 43/ 18

168 Bkz. Tekvin, 43/ 26

sorar. Sonra gözü Bünyamin'e takılır. Ona duyduğu özlemden dolayı bir ara odasına gider ve kimseye hissettirmeden ağlar.¹⁶⁹ Sonra yüzünü yıkayıp dışarı çıkar ve tekrar ağlamamak için kendini tutmaya çalışır.¹⁷⁰ Tekvin eve davet konusunda o kadar detaya girmiş ki, kardeşlerinin eve girdiğinde ayaklarını yıkamasından tutun, eşeklerine yem verme meselesine kadar bir sürü önemsiz ve hikmetsiz bilgiyi aktarmıştır.¹⁷¹

Kur'an, bu tür detaylara girmeksizin kardeşleri Mısır'a getiren asıl meseleyi ele alır ve şöyle der: "*Yûsuf, onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: "Ey kervancılar! Siz hırsızsiniz."*¹⁷² Babalarının tavsiyeleri, Mısır'da gördükleri ilgi ve alaka, yol yorgunluğu, yaşadıkları endişe ve korku, ister istemez hepsini germiştir. Bir sorun çıkmadan önce memleketimize dönelim diye acele ediyorlardı. Tam da sorunsuz bir şekilde yüklerini alıp mutlu bir şekilde memleketlerinin yoluna koyulmuşken, birdenbire arkalarından hiç hoşlanmadıkları bir ses duydular. Bu sesin sahibi kendilerine şöyle diyordu: "*Ey kervancılar! Siz hırsızsiniz.*"¹⁷³ Çağırıcı bir değil, defalarca onlara doğru aynı şeyi tekrarlıyordu: "*Ey kervancılar! Siz hırsızsiniz.*"¹⁷⁴ Birden bire irkilme, korku ve biraz da şaşkınlıkla sesin olduğu tarafa dönüp şöyle dediler: "*Ne kaybettiniz?*"¹⁷⁵ Evet, ne kaybettiniz de bizi hırsızlıkla suçluyorsunuz? Kur'an, karşı tarafın verdiği cevabı nakleder ve şöyle der: "*Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var dediler. (İçlerinden biri:) Ben buna kefilim, dedi.*"¹⁷⁶

Kardeşler su kabını çalmadıkları hususunda kendilerinden son derece eminlerdi. Bu arada görevlilerden birisi onlara; böylesi bir suçun sizdeki cezası nedir diye sordu. Onlar; çalan kişinin köle olarak tutulmasıdır dediler.¹⁷⁷ Bahsi geçen su kabı kimin yükünde bulunursa hırsızlığı sabit olacağı için, ceza olarak eşyanın sahibine köle olacaktı. Her iki taraf ta bu konuda anlaştilar. Ceza Mısır kralının kanunlarına göre

169 Bkz. Tekvin, 43/ 29, 30.

170 Bkz. Tekvin, 43/ 31.

171 Bkz. Tekvin, 43/ 24.

172 Yûsuf, 12/ 70.

173 Yûsuf, 12/ 70.

174 Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekir Şemsüddîn el-Kurtubî, **el-Câmi' li âhkâ-mi'l-Kur'an**, tahk. Salim Mustafa el-Bedri, Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, C., V, s. 151.

175 Yûsuf, 12/ 71.

176 Yûsuf, 72.

177 Bkz. Yûsuf, 12/ 75.

değil kardeşlerin memleketindeki uygulamaya göre verilecekti. Aranılan şey kardeşlerin yükünün arasından çıkmamıştı. Sıra Bünyamin'in yüküne gelmişti. Yükü açar açmaz aradıkları şeyi buldular. Kardeşlerin rengi değişti ve dilleri tutuldu. Bu sefer Aziz'e yalvarıp Bünyamin'in yerine kendilerinden birisini tutmasını istediler.¹⁷⁸ Ancak Yusuf böyle bir şeyi kesinlikle kabul etmeyeceğini söyler.¹⁷⁹ Kardeşler Yusuf'un kararlı olduğunu, kesinlikle Bünyamin'i alacağını ve bu konudaki tekliflerini kabul etmeyeceğini anladıklarında kendi aralarında bir istişare yaptılar.

Büyük kardeşleri, babalarına Bünyamin hakkında verdikleri sözü ve daha önce Yusuf olayında yaptıkları hatalarını hatırlattı. Bu şekilde babasının karşısına çıkamayacağını söyleyerek kendilerinden memleketi gidip babalarına yaşananları anlatmasını istedi. Allah bir kapı açmadıkça veya babası gelsin demedikçe kendisinin memleketi dönmeyeceğini söyledi.¹⁸⁰

Ancak Yakub onlara inanmadı ve bu işte kasıt veya ihmallerinin olduğunu söyledi. Yine Yusuf olayında olduğu gibi güzelce sabredeceğini söyleyip, günün birinde çocuklarının hepsini geri döndüreceğine dair Allah'a olan ümidini dile getirdi. Bu olay kendisine yıllara önce yaşanan Yusuf'la ilgili acılarını hatırlattığı için eski yarasını deşmişti. Çocukları, babalarının hep Yusuf'u sayıkladığını görünce onu, böyle yapmaması hususunda uyardılar. Aksi takdirde hastalanacağını veya öleceğini söylediler. Ancak O, çocuklarına şöyle dedi: “ *Ben sadece gam ve kederimi Allah'a arz ediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından (vahiy ile) biliyorum.* ”¹⁸¹

Bünyamin'i alıkoyma hususunda Tekvinde geçen bilgiler Kur'an'da geçenlerle genel anlamda aynıdır. Tek fark detaylardadır. Tekvin'e göre Yusuf, planını evin kâhyası aracılığı ile yapmıştı. Yusuf ona Bünyamin'in yükünün içine su içtiği aynı zamanda fal bakmakta kullandığı gümüş kâseyi koymasını emreder.¹⁸² Daha sonra aynı kâhya, kafile hareket ettikten kısa bir süre sonra Yusuf'un talimatı ile onlara yetişip efendisinin kabını çaldıklarını söyler. Herkes şaşırır ve çuvalını açar. Gümüş

178 Bkz. Yusuf, 12/ 78.

179 Bkz. Yusuf, 12/ 79.

180 Bkz. Yusuf, 12/ 80.

181 Bkz. Yusuf, 12/ 86.

182 Bkz. Tevkin, 44/ 2.

kâse Bünyamin'in çuvalından çıkar. Bunun üzerine ikinci bir şok yaşayan kardeşler sinirden kendi elbiselerini yırtarlar. Ancak memleketlerine değil şehre dönerler. Hep birlikte evine gelip Yusuf'un önünde yerlere kapandılar. Yusuf'tan kardeşlerini serbest bırakıp kendilerinden birisini onun yerine almasını teklif ettiler. Yusuf kesinlikle onların bu teklifini kabul etmeyip babalarına dönmelerini ister. Ancak Yahuda onu ikna etmek için epeyce uğraşsa da Yusuf yapılan teklifi kabul etmez.¹⁸³

En sonunda kendini tutamayan Yusuf, bağırarak kardeşleri dışında herkesin dışarı çıkarılması talimatını verir. Bu arada yüksek sesle ağlar, bunu hem Firavun hem de Mısırlılar duyar. Sonra Yusuf kimliğini açıklar ve onlara; ben Yusuf'um der. Bu arada babasının yaşayıp yaşamadığını sorar.¹⁸⁴ Tam bu noktada Tekvin anlatımında bir sorun ortaya çıkmaktadır. Daha önce babasının yaşadığına dair defalarca bilgilendirilen Yusuf sanki bunu ilk kez duyuyormuş gibi tepki vermektedir. Bununla birlikte Bünyamin'in hırsızlıktan dolayı alıkonulması haberine Yakub'un verdiği tepkiden hiç bahsetmez.

Yusuf kaybolduğundan beri bir anlık bile umudunu yitirmeyen Ya'kub, ikinci oğlunu ve gözlerini kaybetmesine rağmen yine de ümit dolu şu sözlerle çocuklarına sesleniyordu: *“Ey oğullarım! Gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.”*¹⁸⁵ Bunun üzerine çocuklar tekrar Mısır'a, Yusuf'un huzuruna çıkarlar. Hallerinin perişanlığı ve yalvarırcasına ondan yardım istemeleri, Yusuf'u derinden etkiler ve artık kimliğini açıklama vakti geldiğine inanır¹⁸⁶ ve şöyle der: *“Siz, Yusuf ve kardeşine bilmeden neler yaptığınızın farkında mısınız?”*¹⁸⁷ Kardeşler bir şok daha yaşamışlardı. Hepsi birden: *“Yoksa sen Yusuf musun?”* dediler. *“Ben Yusuf'um, bu da kardeşim. Allah bize iyilikte bulundu; doğrusu kim kötülükten sakınır ve sabrederse bilsin ki Allah iyi davrananların ecrini katiyen zayi etmez” dedi*¹⁸⁸ Yirmi yıllık zaman dilimi, bu süre zarfında yaşamış oldukları tecrübeler onları olgun birer insan yapmıştı. Artık Yusuf'un Allah katında kendilerinden daha

183 Bkz.Tevkin, 44/18-34.

184 Bkz.Tevkin, 45/1-3.

185 Yusuf, 12/ 87.

186 Bkz. Yusuf, 12/88.

187 Yusuf, 12/ 89.

188 Yusuf, 12/ 90.

üstün olduğunu bundan dolayı seçildiğini itiraf ederek şöyle dediler: “Allah’a yemin ederiz ki, Allah seni bizden üstün tutmuştur; doğrusu biz suç işlemiştik.”¹⁸⁹ Bunun üzerine Yusuf onlara şöyle dedi: “(Yusuf) dedi ki: “Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.”¹⁹⁰

İki çocuğunu daha kaybeden Yakub’un sıkıntısı artmış ve gözleri görmez olmuştu. Bu en zorlu süreçte Tekvin onun durumu ile ilgili tek kelime bir şey söylemez. Gözlerinin kör olduğundan bahsetmediği için yüzüne sürüp iyileşsin diye Yusuf’un gönderdiği gömlekten de bahsetmemektedir. Kur’an, kralı birkaç sahnede anlatır. Bunlardan birisi gördüğü rüya ile ilgili sahne, ikincisi, yaptığı soruşturma ile ilgili sahne ve son olarak Yusuf’u en yetkili ikinci kişi olarak tayin ettiği sahne. İsrailoğulları’nın Mısır’a gelmesi hususunda Kral’ın müdahalesi olup olmadığı hakkında Kur’an bir şey söylemez. Ancak Tekvin, İsrailoğulları’nın Mısır’a gelmesinin Firavun’un teklifi ile olduğunu söyler.¹⁹¹

Kur’an ve Tekvin arasında en büyük farklardan birisi de sahne geçişlerdir. Kur’an sahne geçişlerini günümüzdeki sinema sanatında olduğu gibi büyük bir ustalıkla yaparken Tekvin, sahneyi sonuna kadar götürmeden yeni bir konu ve sahneye geçiş yapamamaktadır. Bu durum bazı önemli ayrıntıların arada kaybolmasına neden olmaktadır.

Kur’an’a göre Yusuf, bütün aileyi Mısır’a getirsinler diye kardeşlerini Kenan’a gönderir. Bu arada yüzüne sürmesi durumunda gözünün iyileşeceğini söyleyerek babasına kendi gömleğini gönderir. Henüz kabile Mısır’dan ayrılır ayrılmaz bir mucize gerçekleşir ve Yakub peygamber Yusuf’un kokusunu aldığını söyler. Ancak evdeki çocukları ve torunları bunun eski bir yanlışlığın devamı olduğunu söylediler. Sonra müjdecî gelip Yusuf’un gömleğini onun yüzüne sürünce Yakub’un gözleri açılır. Belli ki peygamber olmasına rağmen Hz. Ya’kub bazı şeyleri çocuklarına inandıramamıştı. Bunlarında başında Allah’ın kendisine kimsenin bilmediği bazı özel bilgiler göndermesi meselesi vardı. Ama ne yaptıysa çocuklarını buna inandıramamıştı. Şimdi, yıllardır ispatlayamadığı haklılığı ortaya çıkmıştı. Artık çocuklar gerçekleri görmüş babalarından özür diliyor ve Allah’ın da kendilerini af etmesi için ondan aracı

189 Yusuf, 12/91.

190 Yusuf, 12/92.

191 Bkz. Tekvin, 45/ 16- 24.

olmasını istiyorlardı. Tekvin’de bu gelişmelerle ilgili en ufak bir bilgi yoktur. Kıssa boyunca gereksiz detaylara giren Tekvin’in başta Yakub’un gözlerini kaybetmesi olmak üzere bazı gelişmelere değinmemesi insanın hayretini artırmaktadır.

Kur’an, müjdeyi aldıktan sonra aile ile ilgili fazla detaya girmeksizin Yakub’un Mısır’a geldiği sahneye geçiyor. Hepsi Yusuf’un yanına gelmiş, Yusuf anne ve babasını bağrına basıyor, onlara; “Güven içinde Allah’ın iradesiyle Mısır’a girin! diyor.” Tevrat, annesi Bünyâmin’i doğururken ölmüş dese de Kur’an, kıssanın sonuna doğru Annesinden bahsederek ölmediğine işaret etmektedir.¹⁹² Kur’an, Yakub’un Mısır’a hareketi, varışı ve bundan sonra yaşananlarla ilgili gelişmelere çok fazla değinmez. Tekvin her zaman olduğu gibi hikmet, ibret ve mesaj özelliği olmayan malumatlarla muhatabı bilgilendirmeye çalışmaktadır.¹⁹³

Tekvin, tam bu noktada Yakub ile birlikte Mısır’a gelen herkesin isimlerini nakledip sayılarının altmış olduğunu söyler.¹⁹⁴ Sonra Yusuf’un onları şehir dışında karşılaşmasından bahseden Tekvin, daha sonra Yusuf’un Firavun’un huzuruna çıkıp ona, ailesinin Mısır’a geldiğini nakleder. Kralın kendilerini huzuruna çağırması durumunda ona çoban ve hayvan besiciliği yaptıklarını söylemesini tembihler.¹⁹⁵ Tekvin’in anlattıklarına göre bu süreçte Mısır ve etrafındaki bölgelerde kıtlık hâlâ devam ediyordu.¹⁹⁶ Bu arada Firavun Yakub’la buluşur ve aralarında samimi ve sıcak bir konuşma geçer. Sonunda Yakub ona dua eder.¹⁹⁷

Kur’an, kıssayı bitirmeden önce son kez muhatabına özet olarak toplu mesaj vermek ister. Yıllar önce babasının genel anlamda tevil ettiği rüyasını şimdi Yusuf tevil edip şöyle diyordu: *“Ey babacığım! İşte bu, daha önce (gördüğüm) rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana (çok şey) lütfetti. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”*¹⁹⁸ Daha sonra Kur’an Tekvin’de geçmeyen tamamen samimiyet ve

192 Bkz. Yusuf, 12/99.

193 Bkz. Tekvin, 46, 47 ve 48. bablar.

194 Tekvin, 46/8- 27.

195 Tekvin, 46/31-33.

196 Tekvin, 47/13- 21.

197 Bkz. Tekvin, 47/10.

198 Yusuf, 12/100.

kulluğunu yansıtan şu duasını nakleder: “*Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!*”¹⁹⁹

Daha sonra Hz. Muhammed’e dönenen Kur’an, bu kıssayı bir yerlerden aldığı iddia edenlere, cevap olarak şöyle der: “*İşte bu (Yusuf kıssası) gayb haberlerindedir. Onu sana vahy ediyoruz. Onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin (ki bunları bilesin).*”²⁰⁰ Kıssalar hususunda tek tip inkârcı yoktu. İnkârcılardan bazıları Muhammed’in (sav) bunu Kitab-ı Mukaddes’ten aldığı söylerken, bazıları da uydurduğunu söylüyordu. Yukarıdaki ayet birinci kesimin iddialarına cevap verirken, kıssasının son ayeti ikinci kesimin iddiasına cevap vererek şöyle der: “*Andolsun onların (Yusuf ve kardeşlerinin)²⁰¹ kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. (Bu Kur’an) uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (bir kitaptır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.*”²⁰²

Tekvin, kıssayı bu noktada bitirmiyor. Sözü Yakub’un ölümüne getiren Tekvin onun on yedi yıl Mısır’da yaşadktan sonra toplamda yüz kırk yedi yaşında öldüğünü söyler. Ayrıca oğlu Yusuf’tan kendisini Mısır’da değil Kenan’da defnetmesini ister.²⁰³ Oğlu Yusuf tarafından Mumyalanan cesedi kırk gün sonra Firavun’un izni ile büyük bir kalabalık eşliğinde Mısır’dan çıkartılıp Kenan’a defnedilir.²⁰⁴

Tekvin bu kıssayı Yusuf’un ölümüne değinerek bitirir. Yusuf üçüncü kuşak torunlarını gördükten sonra öldüğünü söyler. Ölümü esnasında kardeşlerini toplamış ve onlara günün birinde Allah’ın kendilerini bu memleketten alıp İbrahim, İshak ve Yakub’a yemin ettiği diyara çıkaracağını söyler. Buradan çıktıklarında kemiklerini de beraber götürmeleri hususunda İsrailoğulları’na yemin ettirir. Yüz on yaşında vefat eden Hz. Yusuf mumyalanıp Mısır’da bir tabuta konur.²⁰⁵

199 Yusuf, 12/101.

200 Yusuf, 12/102.

201 Burada kast edilen Yusuf sadece Yusuf kıssası mı yoksa bütün kıssalar mı? Bu konuda farklı görüşler söylenmiştir. Bkz. Taberi, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, c. XVI, s. 312-314.

202 Yusuf, 12/112.

203 Bkz. Tekvin, 47/28-31.

204 Bkz. Tekvin, 50/2-14.

205 Bkz. Tekvin, 50/25, 26.

2.2. HZ. MUSA'NIN HAYATI

2.2.1 Genel Olarak Kur'an'da Musa

Hz. Musa (a.s), Kur'an'da bahsi geçen ve ulu'l-azm olarak ifade edilen beş peygamberden biridir.²⁰⁶ İsmi, Kur'an'ın otuz dört sûresinde, yüz otuz altı defa geçmektedir.²⁰⁷ Hz. Musa kıssası, Kur'an'da en çok tekrarlanan kıssadır. Baş aktörü Musa (a.s) olmakla birlikte, Kur'an her tekrarda, kıssanın farklı yönlerini öne çıkartmaktadır. Yûsuf (a.s) peygamberin kıssası gibi bir seferde baştan sona anlatmak yerine onu Kur'an'ın geneline parça parça yaymak sureti ile Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ümmetinin bu tecrübelerinden istifade etmesi amaçlanmıştır.

Kur'an'da tekrar olduğunu söyleyenlerin ileri sürdükleri delillerden birisi de Mûsa kıssasıdır. Çünkü Kuran'da en çok tekrarlanan kıssalardan birisi belki de en başta geleni bu kıssadır. Ancak burada yapılan “tekrar” bildiğimiz anlamda bir kıssanın onlarca kez aynı cümle, aynı vurgu, aynı yönde ve aynı boyutta tekrarı değildir. Kuran'ın tekrarları biraz daha özel, biraz daha hassastır.²⁰⁸ Bir suresinde Mûsa'nın bebekliği üzerinde yoğunlaşan Kur'an, bir başka suresinde bebekliğinden bahsetmeyip gençliği üzerinde yoğunlaşır. Aynı şekilde bir suresinde Firavun'la karşılaşması üzerinde yoğunlaşırken diğer surede kıssanın başka bir yönünü öne çıkarır. Bir suresinde genel anlamda Mûsa kıssasını anlatırken, başka bir surede bunu özetleyerek anlatır. Bu yönü ile Kur'an'da birebir tekrar yoktur. Tekrar gibi görünen şeyler dikkatlice incelense meselenin böyle olmadığı anlaşılır.

Musa Kıssasına değinen sureler arasında tasnif yaptığımızda şöyle bir sonuçla karşılaşırız. Öncelikle Yûsuf (a.s) peygamber kıssası gibi baştan sona tek seferde ve tek surede anlatılmadığını fark ederiz. Kıssanın geçtiği her sure, Musa (a.s)'nın etrafındaki farklı kişilere, farklı olaylara ve değişik mekânlara vurgu yapmaktadır. Bazen aynı olay birkaç surede anlatılır fakat her sure meselenin farklı yönlerine vurgu yapar.

Musa peygamber, vahiy meleği olmaksızın ilahi hitaba mazhar olmuş bir peygamberdir. Yine başta “âsa” ve “beyaz el” olmak üzere birçok mucize göstermiştir.

206 Bkz. Ahkâf: 46/ 35, Şura: 42/13.

207 Bkz. Muhammed Fuad Abdülbaki, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Ķur'âni'l-Kerîm*, s. 854; Ömer Faruk Harman, *Musa*, DİA, XXXI, s. 210.

208 Bkz. Muhammed Abay, *Kur'an Kıssaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 39, 40.

Kuran, babası hariç ailenin bütün fertlerinden bahseder. İsim vermeden doğum ve hemen sonrasında yaşanan gelişmeler hususunda epeyce annesinden, birkaç cümle ile kız kardeşinden bahseder. Hz. Mûsa, peygamberlik görevini aldıktan sonra kardeşinin kendisine yardımcı olarak verilmesini ister. Bu andan itibaren kardeşi Hârûn'da kıssa-ya katılır ve ismi Kur'an'da yirmi defa geçer.²⁰⁹

2.2.2. Bebeklik ve Çocukluğu

Hayatı ve mücadelesi Kur'an'ın birçok Sûresinde geçmesine rağmen, Musa peygamberin doğumu ve çocukluğu sadece Taha ve Kasas surelerinde geçmektedir. Taha Sûresi bu süreci detaya girmeden anlatırken, Kasas Sûresi meseleyi biraz daha tafsilatlı anlatmıştır.²¹⁰ Kur'an, Kitâb-ı Mukaddes'in aksine, Musa (a.s)'nın babası, dedesi ve soyu ile alakalı bir şey söylememektedir.²¹¹ Musa (a.s)'nın doğumu, Firavun'un emri ile İsrailoğulları'na ait yeni doğacak erkek çocukların öldürüldüğü bir döneme denk gelmişti. Bundan dolayı korku ve endişe ailede özellikle Musa (a.s)'nın annesinde zirve yapmıştı. Ancak Allah annesine onu emzirip yanında tutmasını ve başına bir şey gelmesinden korktuğu zaman, bebeğini bir sandığa koyup suya bırakmasını ve akıbetinden endişe etmemesini ilham etti. Ayrıca çocuğu kendisine geri getireceğini ve ileride onu peygamber yapacağını bildirdi.²¹² Daha sonra annesi onu bir sala koyup suya bıraktı. Ablasına da; kimseye fark ettirmeden uzaktan çocuğu izlemesini tembihledi.²¹³ Suyu bırakılan bebek belli bir süre ilerledikten sonra saraydakiler tarafından fark edilip sudan çıkartılıyor.²¹⁴

İsrailoğulları'na ait bir bebek olduğunu anlayan Firavun, onu öldürmek istiyor fakat eşi, kendileri için göz aydınlığı olabilecek bu bebeği ısrarla öldürmemesini, bunun yerine evlatlık alalım teklifini yapıyor.²¹⁵ Yavrusunun Firavun'un eline düştüğünü öğrenen anne üzüntüye boğuluyor. Bu arada Musa (a.s)'ya sütanne aranıyordu. Annesinin sütüne alıştığı için emzirmeye gelen kadınlardan hiçbirisinin sütünü kabul

209 Bkz. Harman, "Harûn", DİA, C. XVI, s. 254-256.

210 Bkz. Fadl Hasan Abbas, a.g.e., s. 484

211 Bkz. Kitâb-ı Mukaddes, Çıkış, 2/ 1-25

212 Bkz. Tâhâ, 20/ 37-40; Kasas, 28/ 7- 13

213 Bkz. Tâhâ, 20/ 39; Kasas, 28/ 11-12

214 Bkz. Kasas, 28/8

215 Bkz. Kasas, 28/8

etmiyor, bir taraftan da ağlıyordu. Uygun fırsatı bulan ablası devreye girip onlara şöyle dedi: “Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?”²¹⁶ Olumlu cevap alınca koşup annesine haber verdi ve birlikte geldiler. Sütünü kabul edip etmeyeceğini anlamak için bebeği kadına verdiler. Epeydir aç kalıp ağlayan bebek, büyük bir iştiaqla kadının sütünü içti. Bebek, anne ve saraydakiler rahatlamış, herkes derin bir oh çekmişti. Çünkü büyük bir koşuşturma ve panik ile aradıkları sütanne ve bakıcı nihayet bulunmuştu. Kendisi ile gerekli şartları konuştuktan sonra bebeği ona teslim ettiler. Böylece kadın açısından Allah’ın vadi gerçekleşti ve çocuğuna kavuştu.²¹⁷ Gebelik ve doğum esnasında her annenin çekmiş olduğu bir takım sıkıntı ve sancılar vardır. Bunlar hamileliğin doğasında olan şeylerdir. Ancak Musa (a.s)’nın annesi bunların dışında birçok sıkıntı ve sancı çekmiştir. Bu hem kendisinde hem de doğacak yavrusunda kalıcı izler bırakmıştı. Muhtemelen Musa (a.s)’nın defalarca “korkuyorum” sözcüğünü kullanmasının temelinde anne karnında başlayan ve peygamber oluncaya kadar geçen süre boyunca yaşadığı bu korkular vardı. Çünkü Firavun Mısır’da bir korku imparatorluğu kurmuştu ve İsrailoğulları bunu iliklerine kadar hissediyordu. İsrailoğulları’nın bir ferdi olan Musa (a.s), sarayda büyüyüp bazı ayrıcalıklara sahip olmasına rağmen herkesin ruhuna işlemiş olan bu korkudan kurtulamamıştı.²¹⁸ Aynı şekilde Kur’an ayetleri satır arası mesajlarında Musa (a.s)’da çabuk öfkelenme ile ilgili bir tabiat olduğunu söylemektedir.²¹⁹

Yûsuf Sûresini uzun bir sinema filmine benzetirsek, Musa kıssası onlarca bölümden oluşan dizi konumunda olur. Kur’an onun hayatını kesitlere bölerek farklı surelerinde anlatmıştır. Bize göre bunun en önemli sebeplerinden birisi, bebekliğinden ölünceye kadar Musa peygamberin yaşadığı olağan dışı olaylar ve devasa krizlerle mücadelesinden dolayıdır. Sanki Allah bu değerli şahsiyeti krizlerle mücadele etsin diye özel olarak yetiştirmiş ve başına gelecek tehlikelerden onu korumuştur. Bu söylediğimiz temelsiz bir iddia değildir. Çünkü satır arası mesajlarında Kur’an, Musa (a.s)’nın daha doğduğu günden itibaren Allah’ın inayeti ve hıfzı altında olduğunu söylemektedir. “*Nezaretim altında yetişmen ve herkesin seni sevmesi için üzerine*

216 Bkz. Kasas, 28/12; Tâhâ, 20/40.

217 Tâhâ, 20/40; Kasas, 28/13.

218 Bkz. Şuara, 26/12,14; Kasas, 28/ 33, 34.

219 Bkz. Araf, 7/ 150; Taha, 20/ 86

benden bir sevgi indirdim.”²²⁰ Bu durum sadece çocukluk dönemi ile sınırlı değildir. Peygamber olduktan sonra Firavun’u uyarmaya giderken Allah, yanında olduğunu, kimsenin kendilerine zarar veremeyeceğini dolayısı ile korkmamaları gerektiğini söylemiştir. “Harun (a.s) ve Musa (a.s) şöyle dediler: Ey Rabbimiz! Bu adamın (Firavun’un) hakkımızda ileri gidip bizi öldürmesinden veya daha da azmasından korkuyoruz. Bunun üzerine Allah onlara şöyle dedi: Hayır, kesinlikle korkmayın. Çünkü ben sizinle birlikteyim, her şeyi duyar ve görürüm.”²²¹

Kur’an bir başka yerde Firavun tarafından öldürülmekten korkan Musa (a.s)’ya şöyle der: “*Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve vereceğimiz güç sayesinde onlar size erişemeyecekler. İşin sonunda siz ve size tabi olanlar üstün geleceksiniz!*”²²² Musa kıssasının bu kadar çok tekrarlanmasının bir diğer sebebi ise kıssanın kahramanı olan Hz. Musa (a.s)’nın etrafında diğer kıssa sahibi peygamberlere göre daha fazla kişi, daha fazla mekân ve daha fazla olay olmasındandır. Kur’an’ın en büyük özelliği parça parça inmiş olmasıdır. Bu özellik aynı zamanda inkârcıların en çok itiraz ettikleri noktalardan biridir. Kur’an, inkârcıları susturmak ve Hz. Muhammed (s.a.v)’e teselli vermek için zaman zaman bu itirazları dile getirip onlara cevaplar vermiştir. “*İnkâr edenler: Kur’an ona topluca tek seferde indirilmeli değil miydi? Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve tane tane (ayırarak) okuduk.*”²²³ Aynı kesimler bir başka yerde itirazlarını kıssalar üzerinden dile getirip Kur’an’ın uydurma, peygamberin de yalancı olduğunu iddia ediyorlardı ancak Kur’an buna da cevap vererek onları yalanlamıştır. “*İnkâr edenler: Bu (Kur’an), olsa olsa onun (Muhammed’in) uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir, dediler. Böylece onlar hiç şüphesiz haksızlığa ve iftiraya başvurmuşlardır.*” “Yine onlar dediler ki: (Bu âyetler), onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah-akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır. (Resûlüm!) De ki: *Onu göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi. Şüphesiz O, çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.*”²²⁴

220 Taha, (20) 39

221 Taha, (20) 45

222 Kasas, 28/ 35

223 Furkan, 25/ 32

224 Furkan, 25/ 6.

2.2.3. Gençliği ve Medyen'e Kaçışı

Kur'an Mûsa'nın bebeklik ve gençliğinden bahseder. Arada kalan çocukluk dönemi ile ilgili bir şey söylemez. Bebeklikten sonra doğrudan gençlik dönemine atlar ve hayatının değişmesine, prensliğini bırakıp sarayı ve memleketini terk etmesine neden olan bir olaydan bahseder. Bir ara halkın dinlendiği ve bu yüzden kimsenin olmadığı bir saate şehre iner. Birisi İsrailoğulları'ndan diğeri Kıptilerden olan iki kişinin kavga ettiklerini görür. İsrailoğulları'ndan olan adam Kıpti'ye karşı kendisine destek olması için Mûsa'dan yardım istedi. Musa zayıf gördüğü soydaşına yardım etmek için Kıpti'ye müdahale edip yumruk attı. Öldürmek istememişti fakat gerek güçlü olması ve gerekse ilk kez kavgaya karışmasının vermiş olduğu heyecandan dolayı sert bir darbe ile adamı öldürür. Musa bunun şeytanın işi olduğunu anlayınca hemen pişman olup Allah'tan, kendisini bağışlamasını ister. Ayrıca yardım ettiği kişinin suçlu olduğunu öğrenince, bir daha suçlulara destek olmayacağına dair yemin edip Allah'a söz verir.

Epeyce bir süre prens olarak sarayda yaşadığı için Kıptilerin ülkede dokunulmaz olduklarını çok iyi biliyordu. Cinayet şu anlık faili meçhul olsa da yakalanırım, belki de benim yaptığımı öğrenmişlerdir korkusu ile sabaha kadar şehirde dolaşır. Sonra aynı adamın bu sefer başka birisi ile kavga ettiğini görür. Musa'nın ne kadar güçlü olduğunu gözleri ile gören bu adam tekrar odan yardım ister. Muhtemelen sinir ve öfke ile kendisine doğru Musa'nın geldiğini gören adam, kendisini de öldüreceğini zannederek birden bağırmağa başlar. Dünkü öldürdüğü adam gibi beni de mi öldürmek istiyorsun! Herkes dün öldürülen adamın katilinin kim olduğunu merak ederken ansızın bir şahit ve bir itirafçı çıkmış, hem de bağırarak bu işi Mûsa'nın yaptığını söylüyordu. Bu haber hemen ülkede güçlü istihbarat ağı olan Firavun'a ulaşmıştı. Yetkili karar mercileri toplanmış ve Musa'nın öldürülmesi hükmünü vermişlerdi.

Şehrin öbür ucundan bir adam, benden önce yakalamasınlar diye koşarak Musa'nın yanına geldi. Ona biraz önce kendisi hakkında toplantı yapıldığını ve aleyhine ölüm kararı çıktığını söyledi. Bu adam devletin işleyişini çok iyi bilen belki de devlet kademesinde çalışan birisiydi. Musa'nın ülke sınırları içinde kalması durumunda Firavun'dan kurtulamayacağını bildiği için ona acilen Mısır'dan çıkması gerektiğini söyledi.

Musa, yiyecek ve giyecek hazırlığı yapmaksızın kendisini biran önce dışarı atması gerekiyordu. Etrafını gözetleyerek ve büyük bir korku ile Medyen'e yöneldi. Yolu bilmediği, rehberi olmadığı için Medyen'e doğru tahmini hareket ediyordu. Kendisine doğru yolu göstermesi için Allah'a dua etti. Aç ve susuz bir şekilde günlerce süren yolculuktan sonra Medyen topraklarına girdi. Bir kuyunun başında hayvanlarını suvaran çobanlar gördü. Ancak geride suya gitmesinler diye hayvanlarına engel olmaya çalışan iki kız dikkatini çekti. Kızlara niçin hayvanlarını suvarmadıklarını sordu. Kızlar çobanlar gittikten sonra hayvanlarını suvaracaklarını söylediler. Ayrıca babalarının çok yaşlı olmasından dolayı bu işin zorunlu olarak kendilerine kaldığını söylediler. Musa onlara acıdı ve hayvanlarını suvardı. Sonra bir ağacın altına girip gölgesinde oturdu. Allah'ın kendisine bir çıkış kapısı açması için ona dua etti. Yorgunluk, korku, barınacak yerinin olmaması ve yabancılik hissi kendisini perişan bir hale sokmuştu.

Bir süre sonra yardım ettiği kızlardan birisi utangaç yürüyüşü ve sesi ile Musa'nın yanına gelip, bugün yaptığı işin ücretini ödemek için babasının, kendisini çağırdığını söyledi. Her açıdan yardıma muhtaç olan Musa bu teklifi kabul edip evlerine gitti. Muhtemelen karşı tarafta güven hissi veren bir kişilik gördüğü için başından geçenleri yaşlı adama anlattı. Adam, onu dinledikten sonra Mûsa'yı rahatlatıp, korkmasına gerek olmadığını söyledi. Bu arada kızlarından birisi, güçlü ve güvenilir olduğu için bu adamı yanında çalıştırmayı teklif etti. Bu arada adam Musa'ya bir anlaşma teklifinde bulundu. Buna göre, sekiz veya on yıl yanında çalışmak şartı ile kızlarından birisini kendisine nikahlayacaktı. Hz. Musa bu yaşlı adamın teklifini kabul edip on yıl Medyen'de kaldı.²²⁵

2.2.4. Peygamberliğin Verilişi

Musa anlaşmanın şartlarını yerine getirdikten sonra eşi ve çocukları ile birlikte yola çıktı. Muhtemelen yolunu kaybetmiş, mevsim kış ve hava soğuktu. Hem yolu soracak birisini bulurum hem de tutuşturmak için köz getiririm niyeti ile uzakta gördüğü ateşe doğru yöneldi. Ateşin yanına vardığında, Allah tarafından ona vadinin sağ tarafındaki bir ağaç cihetinden seslenildi. Allah ona kendisinden başka ilah olmadığını bundan dolayı sadece kendisine ibadet etmesi gerektiğini söyledi. Bu arada onu peygamber olarak seçtiğini duyurdu. Görev olarak Firavun ve mele' takımının

225 Bkz. Tâhâ, 20/ 40; Kasas, 28/ 15-28.

karşısına çıkıp onları uyarmasını ister. Musa, daha önce onlardan öldürmüş olduğu Kıpti nedeni ile kedisini öldürmelerinden korktuğunu, ayrıca meramını güzel ifade ettiği için kardeşi Hârun'un kendisine yardımcı olarak görevlendirilmesini ister. Allah, Hârun'u ona yardımcı olarak verir. Ayrıca mucizelerle kendisini destekleyeceğini ve sonunda Musa'nın ve onun peşinden gidenlerin galip geleceğini söyler.²²⁶

2.2.5. Musa Mısır'da

Allah, Mûsa ve kardeşi Harun'dan Firavun'u uyarmaya gitmelerini ister. Çünkü Firavun haddini aşmıştır. Belki ibret alıp düzelir diye onlardan yumuşak dil kullanmalarını ister. Öncelikle Firavun'a kendilerinin Allah'ın elçileri olduklarını hatırlatıp sonra ondan İsrailoğulları'na eziyeti bırakıp kendileri ile birlikte göndermesi gerektiğini söylemelerini ister. Sonra ona, Allah katından mucizeler getirdiklerini söylemelerini ister. Firavun hemen konuyu Musa'nın bebekken kendileri tarafından beslenip büyütüldüğü meselesine getirir. Ancak kendisinin bir Kıpti'yi öldürerek nankörlük ettiğini söyler. Musa, öldürme olayının kazara olduğunu, öldürülmekten korktuğu için Mısır'dan kaçmak zorunda kaldığını söyledi. Ayrıca bebeklik ve çocukluk döneminde Firavun'a, kendisini yetiştirmesini minnet edilecek bir durum olmadığını hatırlattı. Ona, böyle bir şeyin yaşanmasının temelinde İsrailoğulları'nı köleleştirmenin yattığını hatırlattı. Sonra bu konuda ciddi olduğunu, pazarlık ve rüşvete kapalı olduğunu, Allah adına gerçekler dışında bir şey söylemeyeceğini, bu konuda kendilerine delil (mucize) getirdiğini hatırlattı. Firavun, onlardan delillerini göstermelerini ister. Bunun üzerine Musa, âsasını ortaya atar ve hemen yılana dönüşür. Sonra elini koynundan çıkarınca bembeyaz göründü. Yanında mele' takımı ile gelişmeleri izleyen Firavun, onlara; bunun bir sihir olduğunu böyle yaparak Musa'nın kendilerini yurtlarından çıkarmak istediğini söyler. Onlar da Firavun'a bu ikisinin usta birer sihirbaz olduğunu hatırlatır ve memleketin değişik bölgelerindeki usta sihirbazları toplayıp Musa ile yarıştırmayı teklif ederler.

Bir süreliğine Musa ve Harun'u oyalayıp şehirlerden usta sihirbazlar toplarlar. Sora halkın önünde mücadele etmeleri için Musa ile karşı karşıya getirirler. Firavun, Musa'yı yenmeleri durumunda sihirbazlara büyük mükâfat ve makamlar vereceğini söyler. Yapılan mücadelede sihirbazlar yenilir ve Musa'nın yaptığı şeylerin sihir değil

226 Bkz. Tâhâ, 20/10-40; Neml, 27/7-12; Kasas, 28/29-35.

hakikat olduğunu gördükleri için sihirbazların tümü secdeye kapanıp iman ederler. Ancak Firavun bunun kendisine karşı önceden hazırlanmış anlaşmalı bir komplol olduğunu iddia eder. Ceza olarak, ellerini ve ayaklarını çaprazlama kestikten sonra onları asacağını söyler. Sihirbazlar bu tehdidi önemsemez ve ölümü göze alırlar.²²⁷

Firavun ve onu destekleyenler, yaptıkları zulümden vazgeçmeyince belki akıllarını başlarına alırlar diye Allah onları kuraklık, kıtlık, sel, çekirge, haşere, kurbağa ve kan ile sınadı. Başlarına bela geldiğinde Musa'nın kapısını çalıp, üzerlerindeki bu belayı kaldırması için Rabbine dua etmesini, bela kalkınca kendisine iman edeceklerini ve İsrailoğulları'nı serbest bırakıp kendisi ile gitmesini müsaade edecekleri sözünü verirler. Ancak Musa onların dediklerini yapınca ve üzerlerindeki sıkıntı kalkınca sözlerini tutmazlar.²²⁸ İçinde Kârûn ve Hâmân'ın da bulunduğu devlet yönetimindeki üst düzey kişiler Firavun'la birlikte inatla Musa'ya iman etmedikleri gibi İsrailoğulları'na karşı; zulümlerini her geçen gün artırarak devam ettirdiler.²²⁹

Allah Hz. Musa'ya, geceleyin İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkar diye vahiy gönderdi. Hz. Musa emrin gereğini yerine getirip İsrailoğulları ile birlikte Mısır'dan ayrıldı. Bu kadar büyük bir kalabalığın sessizce ve kimseye hissettirmeden bir yerden başka bir yere nakli mümkün değildir. Ayrıca Allah daha çıkmadan önce Firavun'un peşlerine takılacağını Mûsa'ya haber vermişti.²³⁰ Zaten haber çoktan Firavun'a ulaşmıştı. Ancak O, hemen peşlerine takılmak yerine halktan asker toplayıp bir ordu oluşturduktan sonra onlara ağır bir darbe vurmaya düşünmüştü. Bunun için belirlediği tellalları şehirlerden asker toplamaya gönderir. Asker toplayıp orduyu oluşturduktan sonra peşlerine düştü ve onları Kızıldeniz'e yakın bir noktada köşeye sıkıştırdı. İsrailoğulları, önlerindeki deniz ile peşlerinden gelen ordunun arasında sıkışıp kalmışlardı. İşlerinin bittiğini ve sonlarının geldiğini zannedenlerden bazıları bağırmaya başladılar. Firavun'un peşlerine takılması Mûsa için sürpriz olmamıştı. Çünkü daha çıkmadan önce Allah ona bu bilgiyi vermişti. Allah'ın yaşananlara müdahale edeceğine dair inancı tam olan Mûsa, Allah'ın kendilerine bir çıkış yolu açacağını söyleyerek İsrailoğulları'nı sakinleştirmeye çalıştı. Sonra âsâsını denize vurması için Mûsa'ya vahiy geldi. Musa denileni yapınca deniz birdenbire ikiye

227 Bkz. A'râf, 7/ 106-126; Yunus, 10/ 75-82; Tâhâ, 20/ 56-73; Şuarâ, 26/ 30-51.

228 Bkz. A'raf, 7/ 130-135; Zuhruf, 43,/ 47- 50.

229 Bkz. A'raf. 7/ 126- 129.

230 Bkz. Şuara, 26/ 52.

yarıldı. Hem kendisi hem de İsrailoğulları açılan bu yoldan karşıya geçtiler. Bu arada peşlerinden gelen Firavun ve adamları açılan yolu kullanıp karşıya geçmek istediler. Ancak deniz eski haline dönünce Firavun ve askerleri boğuldu. Firavun boğulma esnasında İsrailoğulları'nın rabbine inandığını söylese de bu iman kabul edilmedi.²³¹

2.2.6. Mısır'dan Çıkış ve Sonrası

Mûsa önderliğinde denizi geçen İsrailoğulları, artık Firavun'dan kurtulmuşlardı. Yolda giderken puta tapan bir kavimle karşılaştılar. Deniz mucizesini kısa süre önce kendi gözleri ile görmelerine rağmen Musa'dan kendilerine o kavmin tapmış olduğu put gibi bir ilah yapmasını istediler. Hz. Musa Allah'ın bunca nimetine karşı İsrailoğulları'nın yaptıklarını cahillikle açıklayıp biraz da kızarak onları bu taleplerinden vazgeçirdi.²³²

Ani bir şekilde Mısır'dan çıktıkları için İsrailoğulları'nın hazırlık yapma imkânları olmamıştı. Ayrıca kendilerini yavaşlatacak, yüklerini ağırlaştıracak bazı önemli alet ve edevatlarını beraberlerinde getirmemişlerdi. Buna karşılık çölde kaldıkları süre boyunca bulutla gölgelenme, bildircin ve kudret helvası gibi Allah'ın özel nimetlerine mazhar olmuşlardı. Ancak onlar bunların kıymetini anlamadıkları için Mısır'da esaret döneminde yedikleri soğan, sarımsak ve salatalık gibi daha basit şeyleri Musa'dan istediler. On iki oymaktan oluşan İsrailoğulları, su ihtiyaçlarını gidermesi için Musa'ya geldiler. Allah ona âsâsıyla bir kayaya vurmasını vahyetti. Musa âsâsını kayaya vurunca o kayadan on iki pınar fışkırdı. Her oymak hangi kolun kendisine ait olduğunu bilerek bu suyu kullandı.²³³

Bu süreçte Firavun ve ordusu helak olduğu için Mûs'nın mücadele şekli değişmişti. Artık İsrailoğulları'nın toplumsal sorunları ile uğraşılıyor, özellikle sapma eğiliminde olup başkalarını da etkileyecek kesimlere dikkat ediyordu. Sina Dağı'nda Allah ile konuşmaya giderken Harun'a, bu bozguncu kesime dikkat etmesini tembihliyordu.²³⁴ Böylece hem Musa için Hem de İsrailoğulları için bir dönem kapanmış ve yeni bir dönem açılmıştı.

231 Bkz. Bakara, 2/ 50; A'râf, 7/ 136; Yunus, 10/ 90-92; Tâhâ, 20/ 77-79; Şuara, 26/ 52- 66; Kasas, 28/ 40; Duhan, 44/ 23, 24; Zariyat, 51/ 40.

232 Bkz, A'raf, 7/ 138, 139.

233 Bkz. Bakara, 2/ 57-60, 61; A'raf, 7/ 160; Tâhâ, 20/ 80.

234 Bkz. A'raf, 7/ 142.

Bu süreçte Hz. Musa rabbi ile Sînâ dağında görüşmek üzere otuz günlüğüne sözleşmişti. Daha sonra ilave edilen on gün, bu görüşmeyi kırk güne çıkarmıştı. Bu görüşmede Musa, Allah ile konuştuğundan sonra ona, kendisini açıkça görmek istediğini söyledi. Allah, kendisini göremeyeceğini, karşı dağa tecelli edeceğini eğer dağ yerinde kalırsa o zaman kendisini görebileceğini söyler. Allah dağa tecelli edince Musa'nın gözü ve bünyesi bunu kaldıramadığı için bayıldı. Ayıldıktan sonra O'nu görmenin mümkün olmadığını anlar ve Allah'a tövbe eder. Allah ona İsrailoğulları'na versin diye içinde öğüt ve detaylı hükümlerin olduğu levhalar verir. Bu arada Samiri, Musa'nın yokluğunu fırsat bilip İsrailoğulları arasında büyük bir fitne çıkartmıştır. Ziyet eşyalarını toplayıp onunla İsrailoğulları'na bir buzağı yapmış. Sonra bunun kendilerini Mısır'dan çıkartan Musa'nın rabbi olduğunu söylemiş ve birçok kimseyi buna inandırmış. Hârun, İsrailoğulları'nı uyarmış ve müdahale etmek istemiş fakat istenmeyen gelişmelere sahne olur ve İsrailoğulları parçalanır diye Mûsa'nın gelmesini beklemiş. Aynı şekilde buzağıya tapanlar da Mûsa gelinceye kadar buzağıya tapmaktan geri durmayacaklarını söylerler.²³⁵

Mûsa kırk gün sonra kızgın ve üzgün bir şekilde kavminin yanına döndü. Yapılan bu nankörlük onu kızdırdığı için yanında getirdiği levhaları yere fırlattı. Hemen Harun'un saçını ve sakalını çekerek niçin müdahale etmediğini sordu. Hârun, İsrailoğulları'nın söz dinlemediğini, kendisinin kızacağından korktuğu için müdahalelere engel olduğunu söyledi. Hz. Musa, bu işin baş sorumlusu olan Samiri'ye sürgün, peşinden gidenlere de başka cezalar verdi.²³⁶ Sinirleri yatıştıktan sonra biraz önce atmış olduğu levhaları topladı. Sonra kavminden yetmiş kişiyi seçerek rabbi ile görüşmeye gitti. Yanında götürdükleri açıktan Allah'ı görmedikçe Mûsa'ya iman etmeyeceklerini söylediler. Bunun üzerine hepsi yıldırım çarpmasına yakalandı. Mûsa hemen rabbine dua edip aralarındaki düşüncesizler yüzünden kendilerini helak etmemesini istedi. Allah da onları bağışladı. Sonra Allah Tur dağını bir gölgelik gibi üzerlerine kaldırdı. Dağ sanki başlarına düşecekmiş gibi durduğu için korktular ve kendilerine indirilen hükümlere uyacaklarına dair Allah'a söz verdiler.²³⁷

235 Bkz. Tâhâ, 20/ 90.

236 Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. II, s. 72-77.

237 Bkz. Bakara, 2/ 63-93, A'râf, 7/ 171.

Musa'nın Kur'an'da geçtiği bir diğer sahne ise İsrailoğulları arasında işlenen faili meçhul bir cinayet nedeniyledir. Katilin tespiti noktasında herkes birbirini suçluyordu. Gerçek katilin ortaya çıkması için Musa'ya başvuruldu. Hz. Musa, onlara, Allah'ın kendilerine bir inek kesmelerini emrettiğini söyledi. İsrailoğulları ineğin vasıfları ile ilgili gereksiz sorular sorarak işi epeyce uzattılar fakat sonunda onu kestiler. Allah bu olaydan sonra katilin kim olduğunu mucizevi bir şekilde onlara gösterdi.²³⁸

Allah, İsrailoğulları'na kutsal toprakları va'd etmişti. Hz. Musa kendilerinden bu topraklara girmelerini istedi. Ancak korkak oldukları için oraya girmeyi kabul etmediler. Orada güçlü bir kavmin yaşadığını onlar çıkmadan bu topraklara girmeyeceklerini söyleyerek Musa'nın bu isteğini kabul etmediler. Sonra küstahça Hz. Musa'dan kendisi ile rabbinin gidip onlarla savaşmasını istediler. Bu süreçte kendilerinin hiçbir şeyi karışmayıp oturacaklarını söylediler. Allah bu söz ve davranışlarına karşılık onlara kırk yıl çölde başıboş dolaşma cezası verdi.²³⁹ Böylece kutsal topraklara Firavun'un zulmünden kurtulan birinci kuşak İsrailoğulları değil, onların ikinci ve üçüncü kuşak torunları girebildi.

2.3. MUSA KISSASININ GEÇTİĞİ SURELER

2.3.1. Araf Sûresi

Musa isminin yirmi bir defa²⁴⁰ geçtiği bu sure genel olarak iki nokta üzerinde durmaktadır.²⁴¹ Birincisi, Musa (a.s)'nın peygamber olarak Mısır'a dönüp Firavun ile mücadele etmesi²⁴² ve İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarıncaya kadar geçen sürede yaşanan gelişmeler,²⁴³ İkincisi, İsrailoğulları'nı çıkardıktan sonra yaşanan olaylar ve kriz boyutuna gelmiş çeşitli sorunlar.²⁴⁴ Öncelikle Musa (a.s) Firavun'un karşısına çıkıp ona âlemlerin rabbi olan Allah'ın elçisi olduğunu söyler.²⁴⁵ Kendisine ve yanındakilere

238 Bkz. Bakara, 2/ 67-73.

239 Bkz. Maide, 5/ 21-26.

240 Bkz. Ahmed Nevfel, **Tefsir Suretu'l- Kasas**, 3. baskı, Cemi'yetu'l-Muhafaza A'la'l-Kur'an, Ürdün, 2015, s. 139.

241 Bkz. Fadıl Hasan Abbas, **Kasasu'l-Kur'ani'l-Kerim**, Daru'n-Nefais, Ürdün, 2009, s. 482

242 Bkz. Şuara, 27/ 10, 11, 12, ..., 51.

243 Bkz. A'raf, 6/ 102,136

244 Bkz. A'râf, 6/ 137, 171

245 Bkz.A'râf, 7/ 104.

mûciziler getirdiğini, İsrailoğullarını kendisi ile birlikte salıvermesini ister.²⁴⁶ Firavun ondan iddiasında doğru ise mucizeleri göstermesini ister. Bunun üzerine Mûsâ (a.s) asâsını yere atar ve birdenbire yılanı dönüşür. Sonra elini koynundan çıkartınca bembeyaz olur. Ancak etrafındaki yardımcıları ve devletin en üst bürokrasisini oluşturanlar bunun bir sihir olduğunu, böyle yapmakla ülkeyi ele geçirmek istediğini söyler, onları biraz oyalayıp memleketin değişik yerlerindeki sihirbazları getirip onlarla mücadele etmeyi teklif ederler.²⁴⁷

2.3.2. Taha Sûresi

Bu sure genel olarak Musa kıssasının üç önemli noktası üzerinde durur. Peygamberliğin başlangıcı,²⁴⁸ ilk kez Firavun'un karşısına çıkıp davet ve uyarıda bulunması²⁴⁹ ve İsrailoğulları ile yaşadıkları olaylar.²⁵⁰ Bu yönü ile Tâhâ suresi doğumun İsrailoğullarının Buzağıya tapmasına kadar geçen sahneleri işleyerek kıssayı en geniş şekilde ele alan sureler arasına girmektedir.

2.3.3. Şuara Sûresi

Sure Musa (a.s)'nın peygamber olarak ilk kez Firavun'la yüz yüze gelmesini ve ondan sonraki gelişmelerden bahsetmektedir.²⁵¹ Asa ve beyaz el mucizesini sihir olarak gören Firavun, onu halkın önünde sihirbazlarla karşılaşmaya çağırır.²⁵² Musa (a.s) bunu kabul eder ve belirlenen gün geldiğinde açık bir meydanda ve herkesin huzurunda karşı karşıya gelirler. Mücadelenin sonunda sihirbazlar gerçeği görür ve secdeye kapanarak Musa (a.s)'ya iman ederler.²⁵³ Bu mücadeleden zaferle çıkacağını uman Firavun, halkının önünde kötü duruma düşünce sihirbazlarla Musa (a.s)'nın anlaşıp kendisine komplo kurduklarını iddia eder. Sonra sihirbazları çok ağır işkenceye tabi tutacağını söyler ve sonunda herkese ibret olacak şekilde onları asmakla tehdit

246 Bkz. A'râf, 7/ 105.

247 Bkz. A'râf, 7/106-112.

248 Bkz. Tâhâ, 20/ 9, 42

249 Bkz. Taha, 20/ 49, 79

250 Bkz. Taha, 20/ 80, 98

251 Bkz. Fadıl Hasan Abbas, **a.g.e.**, s. 482

252 Bkz. Şuara, 26/ 32, 33,34

253 Bkz. Şuara, 26/ 46, 47,48

eder.²⁵⁴ Daha sonra Mısır'dan çıkan Musa (a.s)'nın ve İsrailoğulları'nın peşine düşer. Ancak yarılan denizden geçmeye çalışırken suların kapanması ile kendisi ve ordusu suda boğulur.²⁵⁵

2.3.4. Neml Sûresi

Bahsini yaptığımız kıssasının geçtiği surelerden birisi de Neml Sûresidir.²⁵⁶ Diğerlerinde olduğu gibi bu sure de Musa kıssasının tamamını değil sadece belli bir bölümünü işlemiştir. Risalet görevini alan Musa, dokuz mûcize ile Firavun ve kavminin karşısına çıkmış. Ancak onlar bu mucizelerin gerçek, dolayısı ile Musa (a.s)'nın haklı olduğunu kesin bilmelerine rağmen sırf büyüklük ve zalimliklerinden dolayı bu gerçeği kabul etmemişlerdir.²⁵⁷

2.3.5. Kasas Sûresi

Bu sure de Musa kıssasının tamamını değil sadece belirli bölümlerini öne çıkarır. Bunlar Musa (a.s)'nin doğumu, peygamberliği ve Firavun'la yaşadıklarıdır. Bu yönü ile kıssanın en önemli şahsiyeti olan Musa peygamberin ismi on sekiz defa geçer.²⁵⁸ Öncelikle Firavun'un haddini aştığını ve Mısır halkını kamplara böldüğünü ifade eder.²⁵⁹ Daha sonra İsrailoğulları'nı zayıf bırakıp onların erkek çocuklarını kestiğini kadınlarını ise öldürmeyip sağ bıraktığından bahseden sure, sözü henüz yeni doğmuş olan Musa (a.s)'ya ve annesine getirir.²⁶⁰

Ancak burada anlatılan bebekliği Taha Sûresinde anlatılanların aynısı değildir. Her iki sure bebeklik dönemine ve annesinin bu süreçte yaşadığı korku ve endişeleri farklı üslup ve açılardan ele almıştır. Ayrıca sure boyunca Firavun, ona yakın olan yöneticiler (mele) ve ona itaat eden halkın zalimliğine vurgu yapılmıştır.²⁶¹ Belli bir yaşa gelince Musa (a.s)'ya ilim ve hikmet (veya yöneticilik) verildiğini söyleyen sure daha

254 Bkz. Şuara, 26/ 49

255 Bkz. Şuara, 47/ 53-66

256 Bkz. Fadıl Hasan Abbas, **a.g.e.**, s. 482

257 Bkz. Neml 27/7-14

258 Bkz. Ahmed Nevfel, **Tefsir Suretu'l-Kasas**, 3. baskı, Cemi'yetu'l-Muhafaza A'la'l-Kur'an, Ürdün, 2015, s. 139.

259 Bkz. Kasas, 49/ 4

260 Bkz. Kasas, 49/ 7,13

261 Bkz. Kasas, 49/ 21,25, 37, 40

sonra yanlışlıkla ve istemeyerek bir adamı öldürdüğü için Musa (a.s)'nın Mısır'dan çıkıp Medyen'e kaçtığını söyler.²⁶² Burada bir vesile ile yaşlı bir adamla tanışır ve sekiz veya on yıl hizmet karşılığında kızlarından birisi ile evlenir.²⁶³

Daha sonra ailesi ile Mısır'a dönerken yolda kendisine peygamberlik verilir ve haddini aşmış olan Firavun ve üst düzey devlet yöneticilerinin karşısına çıkması istenir. Ancak Musa (a.s), onlardan bir kişiyi (istemeyerek) öldürdüğü için beni öldürmelerinden korkarım diyerek güzel konuşan kardeşi Harun'un da kendisi ile birlikte görevlendirilmesini ister. Allah, kardeşini de yanına almasını söyler ve mucizeler vesilesi ile kimsenin kendilerine zarar veremeyeceğini, sonunda kendilerinin ve peşinden gelenlerin üstün olacağını söyler. Sure sadece Firavun'a değil aynı zamanda ordusuna,²⁶⁴ en yakın iki adamı olan Haman²⁶⁵ ve Karun'a da²⁶⁶ değinir.

2.3.6. Yunus Sûresi

Musa kıssasının anlatıldığı bir diğer sure Yunus Sûresidir. Kıssa, Musa (a.s) ve Harun'un mucizelerle Firavun ve ona yakın olan yüksek bürokrasiye gönderildiğini, fakat onların kibirlendiklerini ve bütün bunları sihir bahanesi ile kabul etmediklerini söyler.²⁶⁷ Aynı şekilde Firavun ve ekibinin işkencesinden korktukları için halkın çok azının Musa (a.s)'ya iman ettiğinden bahseder.²⁶⁸ Firavun ve etrafındakiler sahip oldukları imkânlardan dolayı azmışlardı. Bu yüzden Musa peygamber Allah'ın kendilerine vermiş olduğu maddi imkân ve makamları, kulları saptırmada kullanan Firavun ve etrafındakiler için beddua ederek bu imkânların onlardan alınmasını istemiştir.²⁶⁹

2.3.7. Saffat Sûresi

Diğer surelerde olduğu gibi bu sure de Musa kıssasının tamamına değil sadece belirli noktalarını ele almıştır. Özellikle kıssanın iki kahramanı olan Musa ve Harun'a

262 Bkz. Kasas, 49/ 14, 22

263 Bkz. Kasas, 49/ 27-28

264 Bkz. Yunus, 10/40.

265 Bkz. Yunus, 10/38.

266 Bkz. Yunus, 10/76-83.

267 Bkz. Yunus, 10/75,78.

268 Bkz. Yunus, 49/84.

269 Bkz. Yunus, 10/88.

verilen nimet ve desteklerden bahsetmiştir. Öncelikle Allah'ın kendilerini düşmanlarına galip getirdiğini söyleyen sure, daha sonra hem kavimlerini hem de kendilerini büyük sıkıntılardan kurtardığını söyler. Daha sonra Allah'ın onları doğru yola ilettiğini ve gelecekte nesiller içinde namlarını yücelttiği haberini verir.²⁷⁰

2.3.8. Ğafir/Mümin

Mucizelerle Firavun, Haman ve Karun'a gönderilen Musa (a.s)'nın peygamber değil sihirbaz olduğu bahane edilerek inkâr edildiği söylenerek kıssaya giriş yapılmıştır. Yine diğer surelerde söylenmeyen veya öne çıkarılmayan bazı gelişmeler bu surede anlatılmıştır. Bunlardan birisi Firavun'un Musa (a.s)'yı öldürme teklifidir.²⁷¹ Bu gelişmelerden haberdar edilen Musa (a.s) Allah'a sığınmıştır.²⁷² Yine kıssada Firavun'un yakınlarından olan fakat imanını gizleyen bir şahsiyetten bahsedilir. Bu mümin kul, Musa (a.s) hakkında ölüm kararı verenleri nasihatleri ile akla ve mantığa çağırarak onları bu işten vazgeçirmeye çalışır. Musa (a.s) hakkında iki kez idam kararı çıkmıştı. Birincisi yanlışlıkla öldürdüğü Kıpti sebebi ile, diğeri ise ülkede bozgunculuk çıkarır endişesi ile Firavun tarafından alınmıştır.

Artık Mısır'da çok büyük toplumsal bir hareket vardı ve Musa (a.s) bu harekete liderlik ediyordu. Bu durum Firavun'u korkuttuğu için liderini öldürmekle hareketi bitirmeyi amaçlıyordu. Gelişmelerden haberdar olan mümin kul hemen Musa (a.s)'yı uyarmıştır. Ancak bu sefer toplumsal desteğe sahip olduğu için Musa (a.s)'ya ülkeyi terk etmesi yönünde bir telkin ve tavsiyede bulunmamıştır.

Aslında Kur'an ayetleri bu haberin Musa (a.s)'ya verildiğine dair bir cümle kullanmamış fakat Firavun'un almış olduğu bu karardan sonra Musa (a.s)'nın Allah'a sığınması, ona böyle bir haberin geldiğine işaret etmektedir.²⁷³ Ayetlerin akışına bakılırsa bu kişi artık imanını gizleme ihtiyacı duymadığı için gerçekleri söylemekten çekinmiyor.²⁷⁴ Burada öne çıkan bir başka şahsiyet Haman'dır. Daha önceki kıssalarda kendisine hafiften değinilen Haman, burada biraz daha netleşmektedir. Ayetten anlaşıldığı kadarı ile Haman, Firavun'a yakın ve muhtemelen Mısır'da inşaat işlerinden

270 Bkz. Yunus 10/114-122.

271 Ğafir/Mümin, 40/ 26

272 Ğafir/Mümin, 40/ 27

273 Ğafir/Mümin, 40/ 27

274 Ğafir/Mümin, 40/ 28-34, 38-45

sorumlu en yetkili kişidir.²⁷⁵ Daha sonra tekrar mümin kuldun bahsedene kıssa, son olarak Firavun ve ona yakın olanların dünya ve ahirette maruz kalacakları kötü azabı haber vermektedir.²⁷⁶

2.3.9. Zuhruf

Zuhruf Sûresi Musa (a.s) kıssasını farklı bir açıdan işlemiştir. Musa kıssalarında konular bir olsa bile üzerinde odaklanan noktalar ve bunları ifade eden cümle ve ifadeler birbirinden farklıdır. Bu özeliğinden dolayı Musa kıssasında tamamen aynı şeylerin tekrar edildiği söylenemez.

Bu surede geçen Musa kıssası da anlattıklarımızdan farklı değildir. Öncelikle kıssanın tamamını değil sadece Firavun ile yaşanan mücadeleye değinilmiştir. Musa (a.s) bir sürü mucize ile Firavun'un karşısına çıkınca onu alaya alıp gülmüşler. Sonra ona yaşadıkları krizlerden çıkmaları için Allah'a dua etmesini eğer üzerlerindeki bu sıkıntıyı kaldırır ise kendisine iman edip doğru yola gireceklerini söylerler. Ancak Allah başlarındaki bela ve sıkıntıyı giderince verdikleri sözü tutmazlar.²⁷⁷

Musa (a.s)'nın daha fazla taraftar toplayıp güçlenmemesi için Firavun, halkı yanına çekmeye çalışmakta, bunun için ülkenin en önemli gelir kaynağı olan Nil nehrinin kendi tasarrufunda olduğunu söyleyerek dolaylı yoldan tehdit silahını kullanarak, karşı tarafa geçenlerin bu nimetten mahrum kalacağını söylemektedir.²⁷⁸ Böylece korkutma ve sindirme ile kavmini kendine itaat ettirip Musa (a.s) tarafına geçmelerine engel oldu. Sonuç olarak kendisi yoldan çıktığı gibi kavmini de yoldan çıkardı. Ancak yaptıkları bunca haksızlık ve zulümden dolayı Allah'ı öfkelen-dirmişlerdi. Allah onları suda boğmak sureti ile kendilerinden intikam aldı.²⁷⁹ Ayrıca Allah bu kötü çığırı insanlığın başına ilk kez musallat etmelerinden dolayı onları öncü, sonradan geleceklere ibret olmaları açısından da örnek kıldı.²⁸⁰

275 Bkz. Şaban Kuzgun, DİA, "Haman", c. XV, s. 436

276 Ğafir/Mümin, 40/ 246

277 Zuhruf, 43/ 50,51.

278 Zuhruf, 43/ 51.

279 Zuhruf, 43/ 55.

280 Zuhruf, 43/ 56.

2.3.10. Duhan Sûresi

Bu surede Musa kıssasının tamamı değil sadece Firavun ile yapılan mücadele alınmıştır.²⁸¹ Değişik surelerde firavun olgusu öne çıkmış olsa da her birisinde farklı yönlere vurgu yapıldığı ve değişik cümle veya kelimelerle ifade edildiği için Musa kıssalarında birebir aynı şeylerin tekrar edildiği söylenemez.

Yine İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkarılması, Firavun'un ordusu ile peşlerine düşmesi, denizin yarılması ve ordunun suda boğulması gibi meseleleri hatırlattıktan sonra, Firavun ve kavmine ait bağ, bahçe, saray ve diğer güzelliklerin İsrailoğulları'na miras kaldığını söylemiştir.

2.3.11. Kehf Sûresi

Musa kıssasını anlatan surelerden birisi de Kehf Sûresidir.²⁸² Ancak bu sure kıssanın daha önce hiçbir yerde geçmeyen ve ilk kez anlatılan ilginç bir yönüne vurgu yapmıştır.²⁸³ Kıssada geçen olaylar Musa (a.s) ile Bilge Kul arasında yaşanmıştır.²⁸⁴

2.3.12. İbrahim Sûresi

Bu surede anlatılan Musa kıssasında öne çıkan unsur İsrailoğulları'dır.²⁸⁵ Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkarsın ve onlara Allah'ın günlerini hatırlatması için Musa (a.s)'yı mucizelerle gönderdiğini söyleyen Allah, bunda çok şükreden ve sabırlı davranan kullar için ibretler olduğunu haber vermektedir. Kıssa genel olarak, İsrailoğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtarmasının büyük bir lütuf ve nimet olduğunu, dolayısı ile şükretmeleri gerektiğini hatırlatıyor.²⁸⁶

2.3.13. Naziyat Sûresi

Sure, peygamberlik vazifesini alır almaz Musa (a.s)'nın, haddini aşan Firavun'u uyarmakla görevlendirilmesinden bahseder.²⁸⁷ Musa (a.s) ona büyük mucizeler

281 Bkz. Duhan, 44/ 18-32.

282 Kehf, 18/ 60-82.

283 Burada yaşanan gelişmeleri üçüncü bölümde açıklayacağız.

284 Bkz. Fadıl Hasan Abbas, **a.g.e.**, s. 482.

285 İbrahim, 14/ 5-8.

286 İbrahim, 14/ 6.

287 Bkz. Naziyat,79/ 15-36.

göster-mesine rağmen Firavun bütün bunları yalanlayıp sihir olduğunu söyler. Sonra gidip adamlarını toplar ve onlara sizin en büyük rabbiniz benim der.²⁸⁸ Allah da herkese ders olması için ona hem dünyada hem de ahirette ibretlik ceza verdi. Kur'an'da içinde Musa kıssasına en hafif şekli ile değinilen surelerden birisi de Naizat suresidir.

2.3.14. Bakara Sûresi

Bakara Sûresi Kur'an'ın en uzun Sûresidir. Mevcut mushaf sıralamasına göre ikinci sure olsa da nüzul bakımından sonradan inen surelerdendir. Mekke'de topluluk anlamında Yahudi muhatap olmamasına rağmen İsrailoğulları ile ilgili epeyce ayet inmişti. Bütün bunlar Musa kıssası üzerinden gerçekleşiyordu. Bu ayetler Mekke'de yaşayan herkese dolaylı veya doğrudan mesajlar veriyordu.

Firavun üzerinden Kureyş tehdit ediliyor, Musa (a.s) üzerinden Allah Resulüne teselli veriliyor, İsrailoğulları üzerinden müminlere sabır telkin ediliyordu. Ancak hicretten sonra Yahudilerle ilgili inen ayetler farklı mesajlar veriyorlardı. Medine nüfusunun önemli bir bölümünü Yahudiler oluşturduğu için artık gelen ayetler Firavun'un zulmü altında inen inen inleyen İsrailoğullarından bahsetmiyordu. Bunun yerine şımarık, nankör, Musa peygambere sorun çıkartan İsrailoğulları anlatılarak Medine'de daveti engellemeye çalışan Yahudilere işaret ediliyordu.²⁸⁹

288 Bkz. Naizat,79/ 22, 23, 24.

289 Bkz. Bakara, 2/ 40-151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN'DA GEÇEN YUSUF VE MUSA KISSALARININ BENZER VE FARKLI YÖNLERİ

3.1. AİLEVİ AÇIDAN BENZER VE FARKLI YÖNLER

3.1.1. Anne Baba Açısından Benzer ve Farklı Yönler

Kur'an, "Ahsanü'l-Kasas" olarak vasıflandırdığı Yûsuf Sûresinde babayı, Musa (a.s)'yı anlattığı "Kasas" Sûresinde ise anneyi öne çıkarır. Yûsuf (a.s)'un başına gelenler için ömür boyu ağlayan, hasret çeken ve gözleri kör olan bir babadan bahseden Kur'an, nedense annesinin yaşamış olduğu sıkıntılardan ve bunlara vermiş olduğu tepkilerden bahsetmez. Kur'an sadece surenin sonlarına doğru iki ayette hafiften Yûsuf (a.s)'un annesine değinir ve şöyle der: "*(Ailesi, Mısır'a girip) Yûsuf'un huzuruna çıktıklarında; Yûsuf ana-babasını kucaklayıp bağrına bastı ve onlara; "Allah'ın iradesi ile güven içinde Mısır'a girin" dedi.*"¹ Hemen bir sonraki ayette ise şöyle der: "*Ana- babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf'a) saygı ile eğildiler.*"²

Demek ki Kitab-ı Mukaddes'in aksine Yûsuf (a.s)'un annesi yaşıyordu.³ Oğlunun başına gelenler konusunda en az kocası Ya'kub kadar üzülmüş ağlamış ve sıkıntı çekmiş olmalıdır. Ancak Kur'an bir hikmete binaen anneden bahsetmeyip sadece Ya'kub peygamber üzerinden mesaj vermek sureti ile muhataplarını bu değerli şahsiyet üzerinde yoğunlaşmaya yönlendirmiş olmalıdır. Çünkü onun verdiği tepkilerin temelinde derin iman, Allah'a sonsuz güven ve tevekkül vardı.⁴

Bu yönü ile Kur'an, müminler için model olacak şahsiyetleri öne çıkarmaya çalışmıştır. Ancak sadece Yusuf suresi bağlamında bahsi geçen Yakub peygamberin model oluşu hayatın genelinde olmayıp musibetlere sabır ve derdini Allah'a açma

1 Yûsuf, 12/ 99.

2 Yûsuf, 12/ 100.

3 Kitab-ı Mukaddes, isminin "Rahel" olduğunu ve ve Bünyâmin'i doğururken öldüğünü söyler. (Tekvin, 35/ 16).

4 Bkz. Yûsuf, 12/ 5, 6, 18, 67, 86, 96.

hususunu ile sınırlıdır.⁵ Kur'an, hayatın her alanında müminlere model olmayı sadece bir peygambere vermiştir.⁶ Bu peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)'dir. Çünkü Allah Resulü hayatın her alanına dokunmuş ve hepsinde verdiği tepki, yaptığı davranış, söylediği söz ve attığı adım Allah rızası ve iman esaslı adımlardı. Bundan dolayı Kur'an müminlere onunla ilgili şöyle der: *"Andolsun, Allah'ın Resulünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."*⁷ Evet, kesinlikle annesi ağlamış, üzülmüş, çile çekmiş ve yıllarca yüreğinde Yûsuf (a.s)'unun acısını hissetmişti. Ancak bu tepkilerin hepsi annelik içgüdüleri nedeniyle ile olduğu için Kur'an, muhataplarına onun üzerinden mesaj vermek istememiştir.

Musa kıssasında ise çocuğu için endişelenen, korkan, ağlayan bir anneden bahsedilmektedir. Kur'an, iman ve takvasında şüphe olmayan bu kadını model olması için anlatmamıştır. Çünkü verdiği tepkiler iman kaynaklı olmaktan daha çok, annelik içgüdüleri nedeniyle iledir. Kur'an bir ayetinde onunla ilgili şöyle der: *"Musa (a.s)'nin annesi, gönlü bomboş bir şekilde sabahladı ve oğlundan başka bir şey düşünemiyordu. Allah'ın vaadine iyice inanması için kalbini pekiştirmeseydik, neredeyse saraya alınan çocuğun kendi oğlu olduğunu açığa vuracaktı."*⁸

Kur'an, Musa (a.s)'nin babasından hiç bahsetmez. Bu yönü ile hayatta mı yoksa daha Musa (a.s) doğmadan önce ölmüş mü bilemiyoruz.⁹ Ancak yaşadığını kabul edip niçin bu gelişmelere tepki vermedi diye bir soruya şöyle cevap vermemiz mümkündür. Kur'an, bebekliğinden ölümüne kadar Musa (a.s) ile ilgili her gelişmeyi, her tepkiyi ve her sahneyi anlatmamıştır. Büyük ihtimalle babası üzülmüş, ağlamış ve ke-derlenmiştir fakat Kur'an bir hikmete binaen bunu anlatmamıştır. Yûsuf kıssasında baba üzerine yoğunlaşmış anneyi anlatmadığı gibi burada da anne üzerine yoğunlaşmış babanın tepkisinden bahsetmemiştir.

5 Bkz, Yûsuf, 12/ 18, 86, 87.

6 Kendilerine iman edilmesi hususunda peygamberler ayırt edilip biri diğerine tercih edilmez. Ancak savaşmamış, hicret etmemiş, fetihler yapmamış bir peygamberi bu konularda örnek almak imkânsızdır. Bu yönü ile gerek Yakub peygamber ve gerekse Kur'an'da bahsi geçen diğer peygamberler sadece anlatıldıkları hususlarda bu ümmetin müminlerine örnek olmaktadır. Bu ümmet için hayatın her alanında örnek alınacak tek peygamber Hz. Muhammed'dir. (sav).

7 Ahzab, 33/ 21.

8 Kasas, 28/ 10.

9 Kitap-ı Mukaddes onun yaşadığını, isminin Amram olduğunu, halası Yokabedi ile evlendiğini, bu eşinden Harun ve Musa'nın doğduğunu söylemiştir. (Çıkış, 6/ 20).

3.1.2. Kardeşler Açısından Benzer ve Farklı Yönler

Yûsuf peygamber on iki kardeşten oluşan bir ailenin çocuğudur. Bunlardan on tanesi ile sadece baba bir kardeş,¹⁰ bir tanesi ile hem anne hem baba bir kardeştir.¹¹ Her ikisi de başka anneden oldukları için diğer ağabeyleri tarafından yabancı muamelesi görmektedirler. Yaşlarının küçük olması nedeni ile babalarının onlarla ilgilenmesi diğer kardeşlerinin kendilerini kıskanmasına neden olmaktadır.¹² Kıskançlığın merkezinde Yûsuf (a.s) vardır. Küçük kardeş doğrudan değil Yûsuf (a.s) üzerinden kıskanılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes en küçük kardeşin isminin Bünyâmin olduğunu söyler.¹³

Musa (a.s), üç kardeşten oluşan bir ailenin en küçük çocuğudur. Kendisi ile birlikte Harun¹⁴ isminde erkek bir kardeşi ve Kur'an'ın isim vermeksizin bahsettiği bir kız kardeşi vardır.¹⁵

Yûsuf (a.s)'un kardeşleri onu önce öldürmek isterler. Ancak daha sonra içlerinden birisi öldürülmesine karşı çıkar, bunun yerine Yûsuf (a.s)'u kuyuya atmayı teklif eder. Sonra oradan geçecek bir kervan kendisini alıp başka yerlere götürecektir, böylece istenmeyen kardeşlerinden kurtulmuş olacaklardır.¹⁶

Yûsuf (a.s)'u öldürmek veya uzak diyarlara sürmek isteyen kardeşlerinin tersine, Musa (a.s) için hayatını kurtaran, çok zor anlarda ve ağır yükünde ona yardımcı olan kardeşleri vardır. Daha bebek iken annesi bir sal yapıp onu suya bırakmıştı. Sonra

10 Bkz. Yûsuf, 12/ 59.

11 Bkz. Yûsuf, 12/ 8, 59, 69, 70.

12 Bkz. Yûsuf, 12/ 8, 9, 95.

13 “Kur'an-ı Kerim dışındaki kaynaklarda ve özellikle Yahudi kutsal kitabında Bünyâmin hakkında ayrıntılı bilgi mevcuttur. Ahd-i Atık'te Bünyâmin Binyâmîn olarak geçmekte ve Ya'kub'un Rahel adlı karısından doğduğu belirtilmektedir (Tekvîn, 35/16). Ya'kub'un diğer çocukları o Harran'da dayısının yanında bulunduğu sırada doğmuş, Bünyâmin ise Harran'dan Ken'an'a döndükten sonra dünyaya gelmiştir. Bünyâmin'in doğumu sırasında ölen annesi ona Ben-oni (kederimin oğlu) adını koymuş, fakat babası onun adını “uğur ve bereket” anlamında Bünyâmin (sağ elin oğlu) diye değiştirmiştir (Tekvîn, 35/16-20). Bünyâmin'in babası nezdindeki değerine ve Hz. Yûsuf'un Mısır'daki ikameti esnasında diğer kardeşleriyle olan münasebetlerine dair Tevrat'ta verilen bilgiler (Tekvîn, 42-45) büyük ölçüde Kur'an'daki bilgilere uymaktadır. Bünyâmin kelimesi Ahd-i Atık'te İsrâiloğulları'nın on iki sıbtından birinin yani Bünyâmin neslinden gelenlerin de adıdır.” (Abdurrahman Küçük, **Bünyâmin, DİA**, 1992, C. VI, s. 490.)

14 Kitab-ı Mukaddes'e göre Harun Musa'dan üç yaş büyüktür. (Bkz. Tekvin, 7/ 7)

15 Kitab-ı Mukaddes, isminin Miryam olduğunu söyler. (Bkz. Çıkış, 15/ 20)

16 Bkz. Yûsuf, 12/ 8, 9.

kız kardeşine, kimseye hissettirmeden çocuğu izlemesini söylemişti. Önce bebeği uzaktan izleyen ablası, daha sonra yaşanan olaya müdahil olup, sütanne ve güzel bir bakıcı tanıdığını söyleyerek, annesinin yeniden Musa (a.s)’ya kavuşmasını sağlamıştır. Kur’an, yaşanan bu süreci şu şekil özetler: *“Annesi, Mûsâ’nın kız kardeşine, “Onu takip et” dedi. O da Mûsâ’yı, onlar farkına varmadan uzaktan gözledi. Biz, daha önce onun, sütanelerinin sütünü emmemesini sağladık. Kız kardeşi, “Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?” dedi. Böylece biz, anasının gözü aydın olsun ve üzülmesin, Allah’ın va’dinin hak olduğunu bilsin diye onu anasına geri döndürdük. Fakat onların pek çoğu bunu bilmezler.”*¹⁷ Allah’ın va’dinin gerçekleşmesinde Musa (a.s)’nın kız kardeşi büyük bir hisse almıştı.

Aynı şekilde kardeşi Hârûn, en zor gününde ve en zor anında hep Musa (a.s) ile birlikte olmuştur. İsmi Kur’an’da yirmi defa geçen Hârûn, Musa (a.s)’nın sağ koluydu.¹⁸ Musa (a.s) için en zor işlerden birisi Firavun’un karşısına çıkıp onu uyarmasıydı. Bu zor görevinde en büyük yardımcısı Harun olmuştur.¹⁹ Yine halkın gözü önünde sihirbazlarla yapılacak mücadelede en büyük destekçisi Harun olacaktı. Öyle ki bu zorlu mücadelenin sonunda sihirbazların tümü secdeye kapanıp iman etmişlerdi. Kur’an bu sahnede Hârûn’un da olduğunu hatırlatarak şöyle der : *“Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar; “Harun’un ve Musa (a.s)’nın Rabbine iman ettik” dediler.”*²⁰

Kendilerini Firavun’un zulmünden kurtardıktan kısa bir süre sonra İsrailoğulları’nın buzağıya tapması, Musa (a.s)’nın yaşadığı en ağır sınavlardan birisi olmuştu. Musa, Sînâ Dağı’nda Allah ile konuşmaya gidecekti. İsrailoğulları hassas bir süreçten geçtiği için başsız bırakılmaları doğru olmazdı. Yokluğunda, eksikliğini hissettirmeden İsrailoğulları’nı yönetecek güvenilir birisine ihtiyaç vardı. Bu, Hârûn’dan başkası olamazdı. Musa, rabbi ile buluşma hususunda biraz acele etmiş olsa da Harun’u yerine vekil tayin ettiği için gönlü rahattı.²¹ Ancak Sînâ Dağı’nda

17 Kasas, 28/ 11, 12, 13.

18 Bkz. Muhammed Fuad Abdulkaki, el-Mu‘cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Ķur’âni’l-Kerîm, s.905; **Hârûn, DİA**, XVI, 255.

19 Bkz. Kasas, 28 / 23-25, 26.

20 Tâhâ, 20/ 70.

21 Bkz. Tâhâ, 20/ 83, 84.

Rabbi ile buluşmaya gittiğinde Allah, ona; kavminin buzağıya taptığını haber verdi.²²

Büyük bir sevinçle Sînâ'ya giden Mûsâ, aldığı bu haber nedeni ile kızgın ve üzgün bir şekilde geri dönerek kavmine şöyle der: “*Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?*” (Kavminin yaptığı nankörlük onu aşırı sinirlendirdiği için) *Elindeki Tevrat levhalarını yere attı ve (bütün bu yaşananlara ses çıkarmadığını zannettiği) kardeşi (Harun'un) başını tutup kendine doğru çekmeye başladı. (Kardeşi): “Anam oğlu! Bu kavim beni cidden zayıf gördüler ve nerede ise beni öldüreceklerdi. Sen de düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim kavimle beraber tutma!” dedi.*”²³

Kur'an, Harun'un onları bu konuda uyardığını fakat kimsenin onu dinlemediğini söyler: “*Andolsun, Hârûn onlara daha önce şöyle demişti: “Ey kavmim! Siz bununla yalnızca imtihan edildiniz. Doğrusu sizin Rabbiniz ancak Rahmân'dır. Öyleyse bana uyun ve emrime itaat edin.*”²⁴ Ancak kavmi, Mûsâ gelmeden bu işten vazgeçmeyiz diyerek onu dinlemediler.²⁵

Daha sonra gelişmelerden haberdar olan ve sınırları yatışan Mûsâ, kendisi ve kardeşi için Allah'tan bağışlanma dileyerek şöyle dedi: “*Ey Rabbim, beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine kabul et. Zira sen merhametlilerin en merhametlisisin!*”²⁶

3.1.3. Peygamberlik Öncesi Açısından Benzer ve Farklı Yönler

Yûsuf, kıskançlık sonucu öz kardeşleri tarafından ortadan kaldırılmak istenmişti. Musa, henüz dünyaya gözlerini açar açmaz iktidar ve toplumsal üstünlüklerini kaybetmek istemeyen bir kesim tarafından ortadan kaldırılmak istenmişti. Yûsuf (a.s) nübüvvet evinde yetişip büyüdüğü için iman ve ahlak bakımından gerekli bilgi ve birikimi almıştı. Hem Rabbi hem de ataları İbrahim ve İshak hakkında çok şeyler öğrenmişti. Ayrıca nübüvvet evinde yetişmenin vermiş olduğu ayrıcalıkları yerinde kullandığı için daha küçük yaşta iken ana hatları ile gitmesi gereken yolu, dost ve

22 Bkz. Tâhâ, 20/ 85.

23 A'raf, 7/ 150; bkz. Tâhâ, 20/ 92, 93, 94.

24 Tâhâ, 20/ 90.

25 Bkz. Tâhâ, 20/ 91.

26 A'raf, 7/ 151.

düşmanını öğrenmişti.²⁷ Bu birikim sayesinde yaşadığı sarsıntılar kolayca atlatarak, inanç ve ahlak ve prensiplerinden hiçbir şey kaybetmemişti. Ne kuyu, ne hapis gibi olumsuzluklar, ne de elde ettiği makam ve mevki onu değiştirmemişti.

Yeni doğmuş bebek olduğu için Musa, Yûsuf (a.s)'un sahip olduğu bu imkânlardan mahrumdu. Yanlış ellere düşmesi veya yanlış yerlerde büyümesi; soyunu, dost ve düşmanını öğrenmesine engel olurdu. Bundan dolayı Yûsuf (a.s) gibi yaklaşık yirmi yıl sonra değil, hemen annesine dönmesi gerekirdi. Aksi takdirde Firavun onu kendisine benzeterek yetiştirirdi. Böylece karşımıza, mazlum bir millete öncülük eden Musa (a.s) yerine zalimlerin safında ve onlar adına mücadele eden bir Mûsâ çıkabilirdi.

İlahi irade böyle bir şeye müsaade etmediği için Mûsâ kıssasında daha fazla mucize ve daha fazla Allah'ın müdahalesine tanık olmaktayız. Çocuğu hususunda ilham yolu ile annesine teselli, bebeğin suda boğulmaması, Firavun tarafından evlatlık alınması, sütannelerin sütünü kabul etmeyip sadece annesinin sütünü içmesi bu müdahalelerden sadece bir kaçıdır. Musa (a.s)'nın hayatında ilahi müdahalenin en yoğun olduğu zaman dilemleri bebeklik dönemine denk gelmektedir. İşin içinde beşeri tedbirler ve cüz'i irade olsa da bebeklik döneminde bu tedbirleri etkisiz kılıp kesin sonuç doğuran ilahi müdahaleler belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Ancak Mûsâ büyüdükçe bu ilahi müdahaleler azalmakta veya kendisini eskisi gibi tam hissettirmeyip, müdahalelerine perdenin gerisinden devam etmektedir. Bu aşamadan sonra artık karşımızda az çok ne yaptığını bilen bir Musa (a.s) vardır. Aldığı kararları ve yaptığı müdahaleleri kendi iradesini kullanarak yapıyor ve çıkan sonuçlara katlanıyordu.²⁸

Kimseye haber vermeden kendi istek ve iradesi ile şehirde gezmeye çıkmıştı. Orada birbirleri ile kavga eden iki kişi görmüştü. Birisi kendi milletinden diğeri düşman tarafının adamlarındandı. Kendi milletinden olan kişi ondan yardım istedi. Mûsâ yine iradesini kullanarak düşmana bir yumruk attı. Yumruk adamın ölümüne neden olmuştu.²⁹ Beşer iradesi cüz'i-dir. Bu yönü ile yaptığı eylemin sonucunun ne olacağını kestiremez. İlahi irade gibi net ve kesin sonuçlar alamaz. Aslında Musa (a.s) öldürmek maksadı ile vurmamıştı fakat meydana gelen gelişme onun iradesinin sonucuydu. Bu

27 Bkz. Yûsuf, 12/ 5, 6.

28 Peygamber olduktan sonra ilahi müdahalelerde yeniden artış olmuştur. Özellikle Firavun'la mücadelesinde, sihirbazlarla karşı karşıya gelmede, Kızıl denizi geçme ve daha birçok olayda buna tanık olmaktayız.

29 Bkz. Kasas, 28/ 15.

yüzden iradesinin sonuçlarına katlanması gerekiyordu. Yûsuf (a.s) peygamberde olduğu gibi Mûsâ'da tevhit inancının hâkim olduğu bir ailede ve bu inanca yabancı olmayan bir toplumda yaşıyordu. Her kötülüğün altında insanı saptırmak isteyen azılı bir düşmanın olduğunu biliyordu. Yumruk attığı adamın öldüğünü görünce şöyle dedi: *“Bu şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır.”*³⁰

Yusuf, daha küçük yaşta iken babası ona insanın en büyük düşmanı olan şeytan ile ilgili bilgi vermişti. Ancak şeytan bizzat kendisi insanın karşısına çıkmıyordu. O, hep başkalarını veya nefsin hoşuna giden şeyleri kullanarak düşmanlığını gösteriyordu. Zaten Yakûb peygamber, şeytanın, kardeşleri üzerinden kendisine yaklaşacağı işaretini vermişti. Gördüğü rüyayı kardeşlerine anlatmamasını söyledikten sonra sözü şeytana getirmesi, şeytanın bu yönüne işaret ediyordu.³¹

Bu açıdan Yûsuf (a.s)'un durumu Mûsâ'dan farklı değildi. Belli bir yaşa kadar başına gelenlerin hiçbirisi kendi iradesi ile olmamıştı. Gördüğü rüya, kıskanılması, kuyuya atılması, kuyudan çıkartılması, Mısır'da satılması, Aziz'in onu alması, ev sahibesi olan kadının ondan meşru olmayan taleplerde bulunması gibi olaylar Yûsuf (a.s)'un iradesi ve isteği dışında gelişen olaylardı. Yûsuf (a.s)'un iradesi ilk kez ev sahibesi kadının kendisine yaptığı kötü teklif ile devreye girmişti. Artık bundan sonrası için iradesi devreye girmişti. Aldığı karar ve verdiği tepkinin sonuçlarına katlanacaktı.

3.1.3.1. Kadımla İmtihan Açısından Benzer ve Farklı Yönler

Yûsuf, İyi ile kötüyü ayırt edecek mümeyyiz bir delikanlı olmuştu. Bundan sonra her şeyime ilahi irade müdahale etsin diyemezdi. Saniyeler içinde bir şeyler yapması gerekiyordu. Ya nefis ve şehvetin hoşlandığı kadının teklifine “evet” diyecek, ya da bir an önce o ortamı terk edecekti. Daha önce yaşamış olduğu olaylarda doğrudan müdahale eden ilahi irade, şimdi perdenin gerisinde Yûsuf (a.s)'u izliyordu. Olaylara müdahale etmek için ilk adımın Yûsuf (a.s) tarafından atılmasını bekliyordu.

Yûsuf (a.s) önce sözleri ile iradesini ortaya koydu.³² Ancak kadının kararlı ve bunun için bir sürü hazırlık yaptığını görünce, sözün fayda vermeyeceğini, bir an önce

30 Kasas, 28/ 15

31 Yusuf, 12/ 5.

32 *“(Senin bu teklifini yerine getirmekten) Allah'a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler” dedi. (Yûsuf, 12/ 23).*

bu mahalden uzaklaşması gerektiğini anladı.³³ Aynı tavrını yüksek bürokrasiyi temsil eden devlet yetkililerinin kadınlarının davet edildiği toplantıda da sürdürdü. Yine aynı teklifle karşısına çıkan Aziz'in hanımı, bu sefer biraz daha kararlı ve biraz daha güçlüydü. Kadınlardan almış olduğu destek kendince onu daha güçlü ve daha haklı bir konuma çıkarmıştı. Bu iş Yûsuf (a.s)'un keyfine bırakılacak bir mesele değildi. O, hizmetçi olduğu için kendisinden isteneni yapmak zorundaydı. Emirlerine karşı gelme gibi bir delilik yapmasın diye onu hapisle tehdit etti.³⁴

İlahi kader, müdahale etmek için perdenin gerisinde Yûsuf (a.s)'un atacağı adımları bekliyordu. Yûsuf (a.s) iradesini ve tavrını şu sözlerle ortaya koydu: *“Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum!”*³⁵ Bunun üzerine ilahi kader devreye girip onun duasını kabul etti. *“Rabbi onun duasını kabul etti ve kadınların hilelerini ondan uzaklaştırdı. Çünkü O her şeyi işiten, her şeyi bilendir.”*³⁶

Yûsuf (a.s) Mısır'a, Musa (a.s) saraya girerken biri bebek, diğeri on iki yaşlarında bir çocuktur. İkisi için de hemen hemen aynı şeyler söylenmişti. Yûsuf (a.s)'u satın alan Aziz, onu evine getirince hanımına şöyle demişti: *“Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.”*³⁷ Asırlar sonra yine aynı memlekette ve aynı sarayda buna benzer bir gelişme olmuştu. Bu sefer hanımı, Firavun'a şöyle diyordu: *“Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk)! Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz.”*³⁸ Birisinin kabulünde evin reisi olan koca, ötekisinde kadın etkili olmuştu.

Sonra her ikisi büyüyüp birer delikanlı olunca Allah kendilerine ilim ve hikmet vermişti. *“(Yûsuf) ergenlik çağına erişince, ona hikmet (veya isabetle hükmetme) ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız.”*³⁹ Aynı şeyi Musa (a.s) için

33 *“İkisi de kapıya koşular. Kadın, Yûsuf'un gömleğini arkadan yırttı.”* (Yûsuf, 12/ 25).

34 *“Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak.”* (Yûsuf, 12/ 25).

35 *“Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum! dedi.”* (Yûsuf, 12/ 33).

36 Yûsuf, 12/ 34.

37 Yûsuf, 12/ 21.

38 Kasas, 28/ 9.

39 Yûsuf, 12/ 22.

söyleyen Kur'an, şöyle der: "Mûsâ, olgunluk çağına ulaşıp gelişimini tamamlayınca, biz ona ilim ve hikmet verdik. Biz, iyilik edenleri böyle mükâfatlandırırız."⁴⁰

3.1.3.2. Peygamberlik ve Sonrası Açısından Benzeyen ve Farklı Yönler

Yûsuf (a.s)'un peygamberlik hususunda ilk vahyi nerede ve nasıl aldığı Kur'an'da geçmez. Kur'an Yûsuf (a.s)'a vahiy verilmesini çocukluk dönemine götürerek bu işin kardeşleri tarafından kuyuya atıldıktan sonra olduğunu söyler.⁴¹ Ancak bu, peygamberlik görevinin verildiği vahiy değildi. Hapis hayatına baktığımızda Yûsuf (a.s)'un peygamber olduğunu anlıyoruz. Ancak Kur'an Yûsuf Sûresinde Hz. Yûsuf (a.s) için "peygamberdir" ifadesi kullanmamıştır. Evet, cümleler ve kıssanın akışı onun peygamber olduğunu söylese de Yûsuf (a.s)'un peygamber olduğunu bildiren ayetler başka surelerde geçmektedir. Çünkü bu surelerde Hz. Yusuf'un ismi diğer peygamberlerin isimleri arasında geçmektedir.⁴²

Öte yandan Musa (a.s)'nın nasıl peygamber olduğu, ilk kez vahiy ile nasıl tanıştığı, bu konuda başından geçen ilginçlikler detaylı ve tekrar edilerek Kur'an'da anlatılmıştır.

Musa dışında hiçbir peygamberin nasıl ilk kez vahiyle tanıştığı ve peygamber olduğu Kur'an'da geçmez. Hz. Muhammed'in ilk kez vahiyle tanışması, peygamber olması ve bu süreçte yaşananlar siyer kanalı ile bizlere ulaşmıştır. Kuran'da bu konu ile ilgili bir bilgi yoktur. Ayrıca diğer peygamberlerin muhatabı vahiy meleği olmuştur. Hz. Musa ise vahiy meleği olmadan doğrudan Allah'ın hitabına mazhar olmuş bir peygamberdir.

3.1.3.3. Mûcizeler Açısından Benzeyen ve Ayrışan Yönler

"Mu'cize, sözlükte "bir şeye güç yetirememek" anlamındaki acz kökünden türeyen mûcizin (âciz bırakan) isim şeklidir. Kur'an'da mûcize kelimesi yer almamakla birlikte acz kökünden fiil ve sıfat kalıpları "âciz kalmak; güçsüz bırakmak; Allah'ın âyetlerini yalanlamak amacıyla yarışmak" mânalarında yirmi bir âyette geçer... Mûcizeler amaçları bakımından da üçe ayrılmıştır. a) Hidayet Mûcizeleri.

40 Kasas, 28/ 14.

41 Bkz. Yûsuf, 12/ 15.

42 Bkz. Enam, 7/ 84; Mü'min, 40/34.

Tehaddî şartı çerçevesinde inkârcıların gözü önünde ve onları acze düşürecek şekilde zuhur eden mûcizelerdir. Bu tür mûcizeler insanların kanaatleri üzerinde etkili olup ön yargıdan uzak kimselere fayda verir. Hz. Sâlih'in devesi, Hz. Mûsâ'nın asâsı ile parıltılı eli, Hz. İsâ'nın şifa mûcizesi ve Hz. Muhammed'in Kur'an mûcizesi bunlar arasında sayılır."⁴³ Kur'an'ın mûcize kelimesi yerine, ayet veya onun çoğulu olan âyât kelimelerini kullanır.

Kur'an'da, mucizelerle anılan ve elinden çok sayıda Mu'cize gerçekleşmiş olan peygamber Hz. Musa'dır. O, peygamber olduğu ilk andan itibaren mucizelerle gündeme gelmiş birisidir. Mucizelerinin merkezinde genel olarak asâsı vardır. Bununla birlikte "beyaz el" mucizesini de sıklıkla kullanmıştır. Beyaz el mucizesini genel olarak hasımlarına karşı kullanmıştır. Ancak asâ mucizesini hem düşmanları hem de İsrailoğulları için kullanmıştır. Düşmanlarına karşı kullandığında onları ikna, İsrailoğulları için kullandığında onları krizden kurtarma ve sorunlarını giderme amaçlı kullanmıştır. Asâ sürekli Hz. Musa'nın elinde ve yanında olsa da onunla gerçekleşen mucizeler Allah'ın izin ve emrinden sonra olmuştur. Bu yönü ile Hz. Musa Allah'tan bağımsız olarak istediği anda ve yerde mucize göstermemiştir.⁴⁴ Bir ayetinde bu gerçeğe işaret eden Kur'an şöyle der: "*Hiçbir peygamber Allah'ın izni olmaksızın herhangi bir âyeti kendiliğinden getiremez.*"⁴⁵ Kur'an'a göre asâ mucizesi hasımlar açısından genel olarak yılanı dönüşmüştür. Bu dönüşüme, Hz. Musa'nın vahiyyle tanışması,⁴⁶ Firavun ve mele' takımın karşısına çıkması ve sihirbazlarla mücadele ettiği anda tanık olmaktadır. Firavun ve mele' takımı Musa'nın söylediği ve gösterdiği şeylerin gerçek olduğunu bilmelerine rağmen zulüm ve kibirlerinden dolayı kabul etmeyip bütün bunların sihirden ibaret şeyler olduğunu söylemişlerdir.⁴⁷ Sihirbazlar ise bunların hakikat olduğunu sihirle bir ilgisinin bulunmadığını anladıkları anda hemen secdeye kapanıp iman etmişlerdir.⁴⁸

Kur'an Hz. Yusuf'a ait bir mucizeden bahsetmez. Kıssa boyunca üç defa farklı nedenlerle gündeme gelen gömleği, mûcize tanımına uymamaktadır. O, davetini ve

43 Halil İbrahim Bulut, "Mu'cize" DİA, C. XXX, 2005, s., 350- 352.

44 Bkz. A'râf, 7/ 117; Tâhâ, 20/ 19; Şuara, 26/ 63.

45 Mü'min/ Gâfir, 40/ 78.

46 Tâhâ, 20/ 19, 20; Kasas, 28/ 31.

47 Bkz. Neml, 27/ 14; Tâhâ, 20/ 57-60.

48 Bkz. A'râf, 7/120-122; Tâhâ: 20/ 69,70; Şuara, 26/ 46-48.

diğer bütün başarılarını; güzel ahlakı, doğruluğu, sabrı, takvası ve Allah'ın yardımı sayesinde elde etmiştir. Bu yönü ile Hz. Musa'nın Hz. Yusuf'tan eksik bir yönü yoktu. Ancak karşısında organize olmuş şer güçleri bulunduğu için ahlakın, doğruluğun, samimiyetin onlar için bir anlamı yoktu. Yusuf dönemi insanlığın, güzel ahlakın, dürüstlüğün beğenilip takdir edildiği bir dönemdi. Bu yüzden hapisteki mahkûmlardan tutun, ülkenin başındaki krala kadar herkes ahlakından dolayı Yusuf'a saygı duyup değer vermiştir.⁴⁹ Ancak Firavun döneminde bunların hiçbir önemi yoktu. Bundan dolayı Allah Musa'ya dokuz mucize vermenin yanında kardeşi Harun'u ona destek olsun diye ikinci peygamber olarak tayin etmiştir.⁵⁰ Buna ek olarak çocukluğundan ölünceye kadar koruması altına alıp düşmanlarından muhafaza etmiştir.⁵¹

Hz. Yusuf'un rüyaları tabir etmesi, Allah'ın kendisine bahsetmiş olduğu nimetlerdendir. Ancak bu da mucize tanımının altına girmemektedir. Hayatı maceralarla, inişli çıkışlı sahnelerle dolu olan Yusuf peygamberin eli ile gerçekleşen bir mucizeye tanık olmamaktayız. Böyle bir şey onun peygamberliğine hanel getirmeyeceği gibi üstünlük ve takvasını da engel teşkil etmez. Çünkü Hz. Yusuf'un ne Firavun gibi inatçı muhatapları ne de kendisinden mucize isteyecek Havârilere gibi dostları yoktu. Bu yönü ile mûcize göstermesine gerek kalmamıştı.⁵²

3.1.3.4. Dua ve Beddua Açısından Benzeyen ve Ayrışan Yönleri

Kur'an, bütün peygamberlerin mücadelesinden bahsetmemiş, zikrolunan yirmi beş peygamberin de hayatlarını bütünüyle anlatmamıştır. Bu yönü ile bizim burada Yusuf ve Musa peygamberle ilgili yaptığımız tespit ve kıyaslamalar Kur'an'ın vermiş olduğu malumatlarla sınırlıdır. Kur'an, bir hikmete binaen Hz. Âdem ile Hz. Muhammed arasında gönderilmiş olan peygamberlerin hepsini anlatmayıp bunlardan sadece yirmi beş tanesinden bahsetmiştir. Bir ayetinde bu gerçeği dile getirerek şöyle der: “ *Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu.*”⁵³ Bir başka ayetinde peygamber kıssaları ve mu'cizeler hakkında şu bilgiyi verir: “ *And olsun ki, senden önce birçok*

49 Bkz. Yusuf, 12/ 6, 21, 22, 36, 46, 50, 51, 54, 55.

50 Bkz. Tâhâ, 20/ 29- 37.

51 Bkz. Tâhâ, 20/ 37- 41; Kasas, 28/ 6, 7- 12, 13, 14.

52 Bkz. Maide, 5/ 112-115.

53 Nisa, 4/164.

peygamberler gönderdik; sana onların kimini anlattık, kimini anlatmadık; hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan bir mucize getiremez. Allah'ın buyruğu gelince iş gerçekten biter. İşte o zaman, boşa uğraşanlar hüsranda kalırlar."⁵⁴

Yusuf ve Mûsa kıssalarına baktığımızda dua veya beddua unsuruna Mûsa peygamber de daha fazla rastlamaktayız. Kur'an Hz. Yusuf'un beddua ettiğine dair bir bilgi vermez. Ancak yaptığı dualarını anlatır. Kuran'a göre hem ev sahibesi hem de onun misafiri olan diğer kadınlar Yusuf'u kendileri ile zina etmeye zorlamışlar. Aksi takdirde hapisle tehdit etmişler. Hz. Yusuf çaresiz kaldığı bu noktada rabbine yönelip şöyle dua etmiştir: *"Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum! Eğer Rabbi onun duasını kabul etti ve onların hilesini uzaklaştırdı. Çünkü O çok iyi işiten, pekiyi bilendir."*⁵⁵ Hz. Yusuf sadece zor zamanlarda ve çaresiz kaldığı anlarda dua etmemiştir. Zirveyi yakalayıp, bütün ailesini Mısır'a getirdikten sonra da Allah'a dua etmeyi ihmal etmemiştir. Kur'an, kıssanın sonuna doğru şükür içerikli şöyle dua ettiğini anlatır: *"Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"*⁵⁶

Görüldüğü kadarı ile Hz. Musa dua ve beddua silahını yoğun bir şekilde kullanmıştır. Tahrik sonucu Kıptilerden birisine yumruk atmıştı. Ancak adam aldığı darbe ile hemen ölmüştü. Böyle bir şey hem kendisi, hem yardım ettiği adam hem de ölen kişi için sürpriz olmuştu. Allah'a karşı suçlu olmanın yanında Mısır kanunlarına göre de çok ağır suç işlemişti. O, öncelikle Allah'tan kendisini af etmesini isteyerek şöyle dua etti: *"Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim (başıma iş açtım). Beni bağışla dedi, Allah da onu bağışladı. Çünkü çok bağışlayıcı, çok esirgeyici olan ancak O'dur."*⁵⁷ Hz. Musa çok pişman olduğu için ayrıca bir daha böyle bir şeye bulaşmayacağına dair Allah'a söz verip şöyle dedi: *"Rabbim! Bana lütfettiğin nimetlere andolsun ki, artık suçlulara (ve suça itenlere) asla arka çıkmayacağım, dedi."*⁵⁸ Hakkında ölüm kararı verildiği için çaresiz bir şekilde Mısır'dan kaçıp hiçbir tanıdığıının olmadığı Medyen'e sığınması gerekiyordu.

54 Mü'min/Gâfir, 40/78.

55 Yusuf, 12/ 33, 34.

56 Yusuf, 12/ 101.

57 Kasas, 28/ 16.

58 Kasas, 28/ 17.

Öncelikle Mısır'dan sağ salim çıkması gerekiyordu. Bunun için Allah'a yönelip şöyle dedi: *"Rabbim! Beni zalimler gürubundan kurtar."*⁵⁹ Sonra, bilmediği sadece duyduğu bir coğrafya olan Medyen'e doğru hareket etti. Yine dua silahını kullandı ve Allah'tan yardım isteyerek şöyle dedi: *"Umarım, Rabbim beni doğru yola iletir."*⁶⁰ Yusuf peygamberde olduğu gibi Hz. Musa'nın yaptığı bütün dualar çok kısa süre içinde kabul edilmişti. Allah onu bağışlamış,⁶¹ zalim kavimden kurtarmış,⁶² bilmediği Medyen'e sağ salim ulaştırmış⁶³ ve yaşlı adamlarla buluşturup çaresizliğini gidermişti.⁶⁴

Kur'an, çaresiz kaldığı için beddua eden iki peygamberden bahseder. Bunlardan birisi Hz. Nuh, diğeri Hz. Musa'dır. Hz. Nuh, gece gündüz demeden yüz yıllarca kavmini hakka ve hakikate çağırmişti. Ancak inatları nedeni ile çok az kimse kendisine inanmıştı. Allah, en sonunda kavmi hakkında kendisine şu bilgiyi vermişti: *"Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme."*⁶⁵ Yola gelmeyeceklerini anlayan Nûh Allah'a yalvarıp şöyle der: *"Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; yalnız ahlâksız, nankör (insanlar) doğururlar (yetiştirirler). Rabbim! Beni, ana-babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla, zalimlerin de ancak helâkini arttır."*⁶⁶

Aynı durum Hz. Musa için de geçerliydi. Yıllardır uğraşmasına rağmen ülkenin zenginlik ve olanaklarını elinde tutan kesimler korku ve sindirme ile halkın iman etmesine engel oluyorlardı. Bu gerçeğe işaret eden Kur'an bir ayetinde şöyle der: *"Firavun ve kavminin kendilerine işkence etmesinden korkuya düştükleri için kavminden bir gurup gençten başka kimse Musa'ya iman etmedi. Çünkü Firavun yeryüzünde ululuk taslayan (bir diktatör) ve haddi aşanlardan idi."*⁶⁷ Daha önce Mûsa'ya iman eden sihirbazların başlarına neler geldiğini herkes görmüştü. Firavun,

59 Kasas, 28/ 21.

60 Kasas, 28/ 22.

61 Kasas, 28/ 16.

62 Kasas, 28/ 21.

63 Kasas, 28/ 23.

64 Kasas, 28/ 25-29.

65 Hud, 11/ 36.

66 Nûh, 71/ 26-28.

67 Yunus, 10/ 83.

onları akla hayale gelmeyen işkencelere tabi tuttuktan sonra ayrıca idam etmişti. Bununla Mûsa'ya iman etmesinler diye başkalarına mesaj veriyordu. Kur'an bu konuda şöyle der: "... Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar; "Harun'un ve Musa'nın Rabbine iman ettik" dediler.(Firavun) Şöyle dedi: Ben size izin vermeden önce ona inandınız öyle mi! Hakikat şu ki o, size büyü öğreten ulunuzdur. Şimdi elleriniz ile ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım! Böylece, hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız."⁶⁸

Ayrıca Firavun ve yanındakiler başları sıkıntıya girdiğinde krizden çıkarması için Mûsa'nın kapısını çalıyorlardı. Rabine dua et bizi bu krizden çıkarsın. Eğer bizi bu çıkarırsa söz veriyoruz sana inanacağız ve İsrailoğulları'nı seninle birlikte göndereceğiz diyorlardı. Ancak krizden çıkıp işleri yoluna girince sözünü unutup eski isyanlarına devam ediyorlardı.⁶⁹ Bütün bunlardan sonra Mûsa, kardeşi Harun'la birlikte ellerini açıp şöyle dua etti: "Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında zinet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri), insanları senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin)? Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler)."⁷⁰ Allah onların dualarını kabul ederek Firavun'u ve adamlarını suda boğdu.⁷¹

3.2. YUSUF VE MUSA KISSALARINDA GEÇEN ŞAHSİYETLER

3.2.1. Yûsuf Kıssasında Olumlu Şahsiyetler

Yûsuf kıssası, farklı şahsiyetlerin girip çıkması sonucu birbirinden farklı sahnelerden oluşan bir kıssadır. Yûsuf peygamber, baş aktör olduğu için birkaç yer hariç, kıssanın bütün sahnelerinde geçmektedir. Geçmediği sahnelerde bile gündem kendisi ile ilgili konular etrafında dönmektedir.⁷² Örneğin Yusuf kaybolduktan sonra Yâ-kub'un hemen hemen bütün konuşmaları Yusuf'la ilgilidir. Yine Kıssada geçen olumlu şahsi-yetler olduğu gibi olumsuz şahsiyetler de vardır. Farklı şahsiyet ve karakterlerin

68 Tâhâ, 20/ 70,71.

69 Bkz. A'râf, 7/ 133- 137.

70 Yûnus, 10/ 83.

71 Bkz. Yûnus, 10/ 83.

72 Bkz. Yûsuf, 9-14, 26, 27, 28, 45, 51, 52, 53, 83-87.

sureye katılması veya farklı mekânların gündeme gelmesi, sahnelerin değişmesinde önemli etken olarak görülmektedir. Ancak Yusuf'un kardeşleri⁷³ ve Aziz'in hanımı⁷⁴ başta olumsuz şahsiyet iken kıssanın sonuna doğru pişmanlıklarından dolayı birer olumlu şahsiyete dönüşmüşlerdir.

3.2.1.1. Hz. Yakub

Yûsuf kıssasının en önemli karakterlerinden birisi olan Yakup peygamberin ismi Kur'an'da on altı defa geçmektedir.⁷⁵ Genel olarak Yûsuf Sûresinde kendisinden "baba" veya "yaşlı adam" olarak bahsedilen Ya'kub peygamber, surede ismi ile geçmez.

Kur'an, sadece Yûsuf (a.s)'un babası olduğu için Ya'kub'dan bahsetmez. Eğer ondan bahsetmesinin nedeni babalık olsaydı annesinden de bahsedirdi. Kur'an, sarsılmayan çok derin ve köklü bir imanı temsil ettiği için, en zor şartlarda ve herkesin ümidini yitirdiği anlarda, Allah'a güvendiği ve hak yolda gösterdiği sebatından dolayı bu değerli şahsiyetten bahsetmiştir.⁷⁶

Onun sabır ve direnişle geçen imanlı duruşu surenin birçok sahnesinde dikkatlerden kaçmamaktadır. Sevdiği ve yanından bir anlık bile ayrılmasına razı olmadığı Yûsuf (a.s)'un kanlı gömleğini görünce, derin bir imandan çıktığından şüphe edilmeyen şu sözü söylemiştir: *"Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır."*⁷⁷ Yıllar sonra diğer çocuğu için aynı haberi alınca imanlı tavrını değiştirmeyerek şöyle demişti: *"Nefisleriniz sizi bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."*⁷⁸

73 Bkz. Yusuf,12/91- 97-98.

74 Bkz. Yusuf, 12/51.

75 Bkz. Muhammed Fuad Abdulbaki, **a.g.e.**, s. 939.

76 Bkz. Ahmet Nevfel, **Suretu Yûsuf**, Daru'l-Furkan, Amman, 2. Baskı, 1999, s. 163- 166.

77 Yûsuf, 12/ 18.

78 Yûsuf, 12/ 83.

Ya'kub peygamber surede şefkatli bir babayı temsil etmektedir.⁷⁹ Aynı zamanda sabreden, hüznünü içine atan,⁸⁰ derdini Allah'a açan,⁸¹ sebeplere sarılma ile tevekkül arasındaki hassas çizgiyi tutturana birisi olarak anlatılır.⁸² Bunun yanında sıkıntıların gitmesi için Allah'ın rahmetini bekleyen,⁸³ olumlu düşünen, hakkın batıla galip gelmesi hususunda Allah'a tam olarak güvenen kâmil bir şahsiyet, olgun bir insan, seçilmiş ve arınmış bir neslin devamı için çaba sarf eden bir peygamberdir.⁸⁴

Yûsuf Sûresini okuyanlar kendilerine hâkim olamıyor ve şu soruyu sormadan edemiyorlar: Ya'kub peygamber neden Yûsuf (a.s) üzerine bu denli titriyor, bir anlık olsa bile yanından ayrılmasına tahammül edemiyordu. Aslında Yakub peygamberin bir endişesi vardı. Dedesi İbrahim, Allah tarafından seçilmişti. Bu seçilme aynı zamanda zulme bulaşmamış temiz soyu üzerinden kıyamete kadar devam edecekti. *“Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu: “Ben seni insanlara önder yapacağım.” İbrahim de, “Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)” demişti. Bunun üzerine Rabbi, “Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz” demişti.*”⁸⁵

Yakub peygamber, Hz. İbrahim'in birinci kuşak torunu olması nedeni ile bahsini yaptığımız seçilmişlik zincirinin önemli bir halkasıydı.⁸⁶ Ancak bunun devam etmesi gerekiyordu. Çocukları bu halkayı devam ettirecek özelliklere sahip değillerdi. Bu durum onu kara kara düşündürüyordu. Sonra başka bir kadınla evlendi ve ondan Yûsuf (a.s) doğdu. Ya'kub, seçilme ile ilgili özelliklerin Yûsuf (a.s)'ta bulunduğunu fark etti. Özellikle Yûsuf (a.s)'un, henüz küçük yaşta iken gördüğü bir rüyasını ona anlatması, Ya'kub'a büyük bir sevinç yaşattığı gibi korkmasına da neden olmuştu. Çünkü şeytan

79 Bkz. Yûsuf, 12/ 5, 6, 98.

80 Bkz. Yûsuf, 12/ 84.

81 Bkz. Yûsuf, 12/ 86.

82 Bkz. Yûsuf, 12/ 66, 67, 87; ayrıca bkz. Nevfel, a.g.e., s. 168.

83 Bkz. Yûsuf, 12/ 87.

84 Bkz. Yûsuf, 12/ 6.

85 Bakara, 2/ 124.

86 Seçilme İbrahim'le başlamamıştı. Ondan önce de seçilenler olduğu gibi kendisinden sonra da seçilenler olacaktı. Bu yönü ile İbrahim, zincirin ne başı ne de sonuydu. Konu ile ilgili Kur'an şöyle der. *“Allah birbirinden gelme bir nesil olarak Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesi ile İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldı. Allah işiten ve bilendir.”* (Âl-i İmrân, 3/ 33, 34). Seçilme sadece insanlara özgü bir durum değildir. Aynı zamanda melekler için de geçerli olan bir kuraldır. Kur'an bu konuda şöyle der: *“Allah, meleklerden de resûller seçer, insanlardan da. Şüphesiz Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”* (Hac, 22/ 75).

devreye girip kardeşlerini Yûsuf (a.s.)'a karşı tuzak kurmaya yönlendirebilirdi. Bu yüzden kesinlikle rüyasını kardeşlerine anlatmamasını söyledi.⁸⁷

Ya'kub'un, bahsini yaptığımız endişesi ve tevhit dini ile ilgili hassasiyeti ölünceye kadar devam etmiştir. Ölmeden kısa bir süre önce son kez çocuklarını toplamış ve onlarla bu hassas konuyu yeniden ele almıştır. Tarihin derinliklerinde olmasına rağmen Kur'an bu toplantıyı bulup açığa çıkarmış ve konuşulanlarla ilgili şunları söylemiştir: “*Yoksa Ya 'kub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Ya 'kub) oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur, dediler.*”⁸⁸

Bu, sadece Ya'kub peygambere özgü bir durum değildir. Aynı sorun Zekeriyyâ peygamberin karşısına da çıkmıştır. Kendisinden sonra akrabalarının bu büyük davayı omuzlayacak vasıfta olmadığını, bundan dolayı davayı yüklenecek ve kendisine varis olacak bir çocuk vermesi için Allah'a dua eder. Ancak kendisinin yaşlı, hanımının da kısır olduğunu düşünerek bunun imkânsız olduğunu zanneder. Buna rağmen Allah onun bu duasını kabul eder ve Yahya isminde bir erkek çocuğu olacağı müjdesini verir.⁸⁹ Aynı zamanda bu çocuğun salihlerden olacağını söyler.⁹⁰

3.2.1.2. Aziz

Kur'an'ın anlatımlarına göre Mısır'da yüksek ve önemli bir makama sahip olan Aziz, asil ve soylu olmanın yanında aynı zamanda temiz kalpli, şefkatli, uzak görüşlü, zeki ve zengin birisidir. Sahip olduğu maddi imkânlardan dolayı hizmetçileri, köle ve cariyeleri vardır. Köle pazarında istikbal vadeden bir çocuk görmüştü. Bu çocuğu hemen satın aldı. Sonra hizmetçi, köle ve cariyelerine değil de özel olarak eşine bu çocuğa iyi bakmasını diğer, hizmetçi ve kölelerle bir tutmamasını söyledi.⁹¹ Sonra meseleyi bir adım daha ileri götürüp belki evlat ediniriz dedi.⁹²

87 Yûsuf, 12/ 5.

88 Bakara, 2/ 133.

89 “Zekeriyya'yi da (an). Hani o, Rabbine şöyle niyaz etmişti: Rabbim! Beni yalnız bırakma! Sen, vârislerin en hayırlısısın, (her şey sonunda senindir). Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahya'yi verdik; eşini de kendisi için (çocuk doğurmaya) elverişli kıldık.” (Enbiyâ, 21/ 89, 90).

90 Bkz. Meryem, 19/ 1-15.

91 Bkz. Nevfel, a.g.e., 213- 216.

92 “Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki: "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlât ediniriz.” (Yûsuf, 12/ 21).

Dengeli ve tecrübeli birisi olduğu için çocuğun istikbal vadeden durumunu görmüş ve kendisinden ümitlenmiştir.⁹³ Bundan dolayı Yûsuf (a.s.)'la ilgili kullandığı cümlelerin başına ihtimal ifade eden “belki” lafzını değil, ümit ifade eden (يَسَّرَ) edatını yerleştirmiştir. “*Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlât ediniriz.*”⁹⁴ Ayrıca onun; “evlat ediniriz” ifadesi Yûsuf (a.s.)’un evlat edilecek kadar küçük yaşta olduğunu göstermektedir.⁹⁵ Yine, eşinin ona anne olacak yaş ve kapasitede olduğunu göstermektedir.⁹⁶

Kesin olmamakla birlikte Aziz’i böyle bir şeye sevk eden neden, kısırlık nedeni ile çocuğunun olmaması ihtimalidir.. Uzun yıllardan beri evli olmasına rağmen artık çocuğunun olmayacağını anladığı için bu şekil düşünmüş olabilir.⁹⁷

Eşini kapı önünde Yûsuf (a.s) ile birlikte yakaladığında, kadın; Yûsuf (a.s.)’un kendisinden murad almak istediğini ve bu yüzden cezalandırılması gerektiğini söyler.⁹⁸ Aziz, geçirdiği şok nedeni ile sanki dili tutulmuş birisi gibi tek kelime dahi etmez.⁹⁹ Bu süreçte sadece şahidin konuştuğunu görmekteyiz.¹⁰⁰ Deliller suçlunun, Yûsuf(a.s) değil, Aziz’in eşi olduğunu ortaya çıkarınca; Aziz, eşinden sadece günahlarını bağışlaması için Allah’tan af dilemesini istemiş. Onun bu zayıf tepkisi kadını durdurmak yerine daha da iştahlandırmış ve diğer kadınların önünde Yûsuf (a.s.)’tan aynı şeyi talep etmiştir. Aksi takdirde Yûsuf (a.s.)’u hapse atacağını söylemiştir.¹⁰¹

Bir sürü olumlu yönleri olan insanlar bazen bir meselede şahsiyet zayıflığı yaşar, gerekli kararları alamaz ve atılması gereken adımları atamazlar. Muhtemelen Aziz’in eşine karşı sessizliği bu yöndeki eksikliğinden kaynaklanmaktadır.¹⁰²

93 İbn Mesud, şöyle demiştir: “İnsanların en basiretlisi şu üç kişidir: Yûsuf’u satın alıp, hanımına; *“ona değer ver ve güzel bak!”* diyen kişi. Diğeri, babasına Musa (a.s) ile ilgili; *“Baba bu adam ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, hem güçlü hem de güvenilir birisidir.”* diyen kız. Üçüncüsü ise vefatından önce Ömer’i yerine halife tayin eden Ebu Bekir’dir. (İsmail bin Kesir, Kasasu’l-Enbiya, tah. Seyyid el-Cümeyle, el-Mektebu’s-Sakafi, 1989, Kahire, s. 292.

94 Yûsuf, 12/ 21.

95 Kitab-ı Mukaddes’e göre bu sırada Yûsuf on yedi yaşında idi. Bkz. Tekvin, 37/ 3.

96 Bkz. Nevfel, **a.g.e.**, 214.

97 Bkz. Nevfel, **a.g.e.**, 214.

98 Bkz. Yûsuf, 12/ 23.

99 Belki de söylemiştir fakat Kur’an onun ne söylediğine değinmeyip sadece muhataplara fayda verecek bilgiler üzerine yoğunlaşmıştır.

100 Bkz. Yûsuf, 12/ 26, 27.

101 Bkz. Yûsuf, 12/ 32.

102 Bkz. Nevfel, **a.g.e.**, 215.

Kur'an ortak yönleri olan üç çocuktan bahseder. Bunlar, Yûsuf, Musa ve Meryem'dir. Ayrıntıda farklı olsalar da her üçünün ortak özelliği, başkaları tarafından yetiştirilmeleridir.¹⁰³ Yûsuf, Aziz tarafından, Musa, Firavun tarafından, Meryem ise Zekariyyâ tarafından eğitilip yetiştirilmiştir.¹⁰⁴

3.2.1.3. Kral

Mısır'ın en tepe yöneticisi olmasına rağmen adeta vakti gelmediği için sırasını bekleyen birisi gibi surenin ortalarında karşımıza çıkmıştır.¹⁰⁵ Onun bu durumu bulutların arkasına saklanmış güneşin çıkmasına benzemektedir. Güneşin çıkması geçici karanlığı bitirdiği gibi kralın kıssaya girişi de birtakım karanlık noktaları aydınlatacaktır.

Kur'an, insana ümit ve huzur veren aynı zamanda olumlu anlamda sürpriz yaşatan bir üslupla kral bahsine geçiş yapmıştır.¹⁰⁶ Muhataplar açısından yabancı olmasına rağmen sanki tanıdık birisiymiş gibi kıssaya ayrı bir zevk ve heyecan katmıştır. Bu yönü ile hiç kimse ondan yabancılık çekip rahatsız olmamıştır.¹⁰⁷

Ayrıca Yûsuf (a.s)'un hapiste iken baş sakiye söylediği; "*Beni efendinin yanında an, (umulur ki beni çıkarır)*" sözünün havada kalıp kalmayacağını merak ediliyordu. Çünkü şeytan ona bu meseleyi unutturmuştu.¹⁰⁸ Görüldüğü kadarı ile sarayda Hz. Yûsuf ve onun uzmanlık alanı ile ilgili bir gelişme yaşanmadan baş saki hapiste verdiği sözü hatırlamayacaktı. Gördüğü rüya ile kıssaya katılan kral, ona birkaç yıl önce hapiste büyük bir sıkıntıdan kurtulmasına vesile olan Yûsuf (a.s)'u ve ona verdiği sözü hatırlattı.¹⁰⁹

Kur'an, Mûsâ dönemindeki kral ile Yûsuf (a.s) dönemindeki kralı birbirinden ayırır. Çünkü onlar isim, vasıf ve uygulamaları ile birbirinden çok farklıdır. Birincisi

103 Bkz. Sabit, **a.g.e.**, Kahire, 2007, s. 205.

104 Bkz. Yûsuf, 12/ 21; Kasas, 28/ 7,8, 9. ;Al-i İmrân, 3/ 37.

105 Bkz. Yûsuf, 12/ 43.

106 Bkz. Nevfel, **a.g.e.**, 217- 218.

107 Bkz. Yûsuf, 12/ 43-55.

108 *Yûsuf, kurtulacağını tahmin ettiği kişiye dedi ki: Beni efendinin yanında an, (umulur ki beni çıkarır). Fakat şeytan ona, efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla (Yûsuf), birkaç sene daha zindanda kaldı.*"

109 Bkz. Yûsuf, 12/ 36- 42.

için “firavun”, ikincisi için “kral”¹¹⁰ tabirini kullanır. Kitab-ı Mukaddes aralarında ayırım yapmaz ve her ikisi için “firavun” ifadesini kullanır.¹¹¹ Kur’an’da geçen uygulamalarına baktığımızda onun adaleti seven,¹¹² halkını düşünen, onları kendisi için tehdit unsuru olarak görmeyen, liderlik ettiği toplumu kamplara bölmeyen, bilgin insanlara değer veren,¹¹³ meraklı,¹¹⁴ tevazu sahibi ve insan sarrafı birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁵

3.2.2. Yûsuf Kıssasında Olumsuz Şahsiyetler

3.2.2.1. Kardeşler

İçinde, bir ülkeyi, bir bölgeyi, bir medeniyeti belki de insanlığı sarsacak çok büyük olay ve gelişmeler yaşanmasına rağmen Kur’an, bu kıssada Yûsuf (a.s) ve kardeşlerini öne çıkararak şöyle der: “*Andolsun, Yûsuf (a.s) ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır.*”¹¹⁶ Aynı şekilde içinde Ya’kub, Kral ve Aziz gibi büyük ve önemli şahsiyetler geçmesine rağmen Kur’an, Yûsuf Kıssası’nı sadece kardeşler arasında geçmiş bir olay olarak özetlemiştir. Örneğin “Ya’kûb ve Çocukları”, “Yâkûb ve Yûsuf”, “Yûsuf (a.s) ve Aziz” veya “Yûsuf (a.s) ve Kral” gibi bir ifade kullanmayıp, kıssanın merkezine Yûsuf (a.s) ve kardeşlerini koymuştur. Kur’an, böyle demekle okuyucusunu yönlendirip Yûsuf (a.s) ile kardeşleri üzerinde yoğunlaşmalarını istemektedir.

Ayrıca ilk dönem muhataplarına şöyle bir mesaj vermek istemiş olabilir. Asıl mücadele sizinle Muhammed arasındadır. Muhammed Yûsuf (a.s)’u, sizde onun kardeşlerini temsil ediyorsunuz. Yakında Yûsuf (a.s)’un kardeşleri gibi sizde ona karşı yaptıklarınızdan pişman olacaksınız.¹¹⁷

Bir aile, bir ordu da veya bir ülkede birbirine şiddetli bir şekilde bağlanan dini, etnik ve mezhepsel unsurların, kendilerini asıl, diğerlerini yabancı ve ortadan

110 Tarihi kaynaklar bu şahsın Hiksos kralı Velit bin Reyyan olduğunu söyler.(Bkz. Muhammed Ahmed Abdullah Sabit, Kıssatı Yûsuf, Mektebe Medbuli, Kahire, 2007, s. 259.

111 Bkz. Tekvin, 41/ 1- 57.

112 Bkz. Yûsuf, 12/ 51.

113 Bkz. Yûsuf, 12/ 43, 50, 54.

114 Bkz. Yûsuf, 12/ 50, 51.

115 Bkz. Yûsuf, 12/ 43-55.

116 Yûsuf, 12/ 7.

117 Bkz. Mevdûdî, a.g.e., 407, 408.

kaldırılması gereken kesimler olarak görmesi yıkımdan başka bir sonuç doğurmaz. Eğer Yakub peygamberin sabrı ve güzel aile reisliği, Yûsuf (a.s)’un affı ve cömertliği olmasaydı bu aile paramparça olurdu ve tarih sahnesine İsrailoğulları diye bir topluluk çıkmazdı.¹¹⁸ Kardeşlerin aile içinde kendilerini merkeze koyarak Yûsuf (a.s)’a ve küçük kardeşine karşı uyguladıkları bu ayrımcılık ve dışlama, daha sonraki dönemlerde bir devlet politikası olarak firavunlar tarafından İsrailoğulları’na karşı uygulanmıştır.

Kardeşler kendilerini merkeze koyup diğer kardeşlerini dışladığı gibi Firavun’da kendi kavmini merkeze koyup Mısır halkının bir parçası olan İsrailoğulları’nı dışlamıştı.¹¹⁹ Kur’an bir ayetinde bu gerçeğe değinir ve şöyle der: “*Firavun, (Mısır) toprağında gerçekten azmış, halkını çeşitli zümrelere bölmüştü. Onlardan bir zümreyi güçsüzleştirip oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Çünkü o bozgunculardandı.*”¹²⁰ Bu yönü ile kıskançlık, kendini merkeze koyma, üstün olduğunu iddia etme, başkalarını dışlama çok kadim bir hastalık olup kökleri şeytana kadar uzamaktadır.

Varlık âleminde ilk kez kendisini merkeze koyup başkasını dışlayan İblis olmuştur. Ya’kub’un çocukları; “*Yûsuf’la kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Hâlbuki biz kalabalık bir cemaatiz. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir.*” diyerek babalarını suçlamışlardı. Aynı şekilde Âdem’e secde ile emrolunan İblis, sanki Allah yanlış yapmış veya bilmiyormuş gibi bir tavır içine girerek emrine karşı gelip şöyle demiş: “*Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın.*”¹²¹

3.2.2.2. Kafiye

Kur’an, kafiyeledeki kişilerin kim olduklarına, nereden geldiklerine dair bilgi vermez. Kitab-ı Mukaddes bu konuda kendi içinde bir biri ile çelişen tutarsız ve

118 Bkz. Yûsuf, 18, 92, 93.

119 Kur’an kardeşlerle ilgili şöyle der: “*Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü ve iş bitiren bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanlışlık içindedir.”* (Yûsuf, 12/ 8).

120 Kasas, 28/ 4.

121 Bkz. A’râf, 7; Taberî, **Camîu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l- Kur’an**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesü’r-Risale, by. 2000, C., XII, s. 324-345.

gereksiz bilgiler verir.¹²² Vasıflar üzerinden insanları değerlendiren Kur'an, dolaylı yoldan kafiledekileri eleştirir. Öncelikle kuyudan su çekmek için gelen kişi, kovasına takılan çocuğu görünce: üzülmesi, acıması ve bir küçük çocuk hakkında vicdanın devreye girmesi gerekirken, bu adamın sevinç çılgınlıkları attığını söyler. “*Müjde! İşte bir oğlan!*”¹²³ Onu böyle davranmaya iten sebep Yûsuf (a.s)’a ticari eşya gözü ile bakmasındandır. Burada yapılması gereken davranış çocuğa ailesi ile ilgili sorular sorup onu anne ve babasına iade etme çabası içine girmeleri idi. Ancak onlar kimse görmesin veya arayanlar bulmasın diye pazarda satılacak bir malmış gibi onu gizlediler. Günümüzde uluslararası kanunlara göre “insan kaçakçılığı” statüsüne giren bu eylem büyük bir suç sayılmaktadır.

Kur'an Yûsuf (a.s)’un satılması ile ilgili farklı bir ifade kullanmaktadır. “*Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar.*”¹²⁴ Burada (باعوه) yerine (شَرَوْهُ) ifadesinin kullanılması çok manidardır. Onlar Yûsuf (a.s)’u normal yoldan değil gizli ve saklı bir şekilde getirdikleri için kendilerini çocuk veya köle hırsız gibi görüyorlardı. Bu yüzden bir an önce bu ağır yükten kurtulmak istiyorlardı. Kur'an onların bu hallerini yansıtması için (باعوه) ifadesi yerine (شَرَوْهُ) ifadesini kullanmayı tercih etmiştir.¹²⁵ Bu durumda ayetin anlamı şöyle olur: “*Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme satarak bu şires ve yükten kurtuldular.*”¹²⁶ Muhtemelen bu panik havasından dolayı Yûsuf (a.s)’u gerçek değerinin çok çok altında satmışlardı.

Satıldığı fiyat, satanların Yûsuf (a.s)’un kardeşleri mi yoksa kervandakiler mi olduğuna dair İsrailiyattan gelen rivayetler tefsir kitaplarına epeyce sızmıştır.¹²⁷

3.2.2.3. Ev Sahibesi

Kardeşlerinden sonra Yûsuf (a.s)’un kendisinden en çok çektiği karakter Aziz’in hanımı, diğer bir ifade ile ev sahibesi olacak kadındır. Yûsuf kıssasında Yakub, Aziz ve kralın Yûsuf (a.s)’a babalık yaptığı gözlerden kaçmamaktadır. Bu üçünden iyilikten başka bir şey görmemiştir. Baş saki ve kardeşi Bünyâmin’i istisna edersek

122 Bkz. Tekvin, 37/ 28, 29, 39, 31.

123 Yûsuf, 12/ 19.

124 Yûsuf, 12/ 20

125 Bkz. Sabit, *Kıssatı Yûsuf*, s. 186.

126 Yûsuf, 12/ 20

127 Bkz. Taberi, **a.g.e.**, C. XV, s. 10-16. Bkz. Mevdûdî, **a.g.e.** C. II, s. 421

kıssada geçen diğer karakterlerin tümü Yûsuf (a.s)’a kötülük yapmışlardır. Ancak onlar farkına varmadan bu kötülükleri Yûsuf (a.s)’un lehine dönmüştür. Onların yapmış olduğu kötülük ve cinayetin büyüklüğüne göre ilahi kader Yûsuf (a.s)’a büyük kapılar açmıştır.

Ona en büyük kötülüğü yaparak daha çocuk yaşta evinden, ailesinden ve memleketinden ayrılmasına neden olan kardeşleri, farkında olmadan Mısır’a yerleşsin diye ona birinci adımı attırmışlardı. Onu kuyudan çıkartıp bir eşya gibi satanlar farkında olmadan saraya girmesine neden olmuşlardı. Onu hapse atan ev sahibesi ve diğer kadınlar farkında olmadan Mısır’a aziz olması için Yûsuf (a.s)’un önündeki engelleri kaldırmışlardı. Bu yönü ile yapılan her eylemin iki yüzü vardır. Bu yüzlerden birisi insan iradesi ile ilişkili, diğeri ilahi kaderle ilişkilidir. İnsanoğlu yapacağı işte ve alacağı kararlarda sadece meselenin bir yönünü görür veya tahmin edebilir. Kesin olarak sonucun ne çıkacağını bilmez. Dış görünüş güzelse meseleyi güzel, kötüyse kötü görür. Ancak ilahi kader güzelliğin altında çirkinlik olup olmadığını veya kötü görünen şeyin altında güzellik ve menfaat olup olmadığını bilir. Bu yüzden sonu hayır olduğu için dış görünüş itibarı ile kötü, zor ve zahmetli olan bazı şeyleri kullara emreder. Bazen de sonu kötü fakat dış görünüş itibarı ile güzel ve nefsin hoşuna giden şeyleri yasaklar.

Bazen insanlar iradeleri ile başkalarına zulmederler fakat ilahi kader devreye girip bunu zulme uğrayan kişi hakkında hayra çevirir. Bizim dıştan bakıp pis ve kötü dediğimiz birçok şey sonuç itibarı ile hayra dönüşebilir. Kur’an, dış görünüş itibarı ile kimsenin sevmediği savaş gerçeği üzerinden bahsini yaptığımız konu hakkında genel kural koyarak şöyle der: *“Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı. Hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için daha hayırlı, hoşunuza giden bir şey sizin için kötü olabilir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”*¹²⁸

Surenin birkaç sahnesinde aralıklarla kendisini gösteren Aziz’in hanımı, duruşu, hareketleri, kötü yönde kullandığı zekâsı ile hem kendisi hakkında hem de o günkü Mısır toplumu hakkında epeyce malumat vermektedir. Kocası Yûsuf (a.s)’u satın alınca, hemen eve getirip hanımına şöyle demişti: *“Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlât ediniz.”*¹²⁹

128 Bakara, 2/ 216.

129 Yûsuf, 12/ 21.

Gerek Yusuf için ve gerekse diğer kadınlar için yapmış olduğu kusursuz hazırlık, kadının zevkine düşkün olduğunu ve bu işten anladığını göstermektedir. “Kapıları iyice kapattı” ifadesi birden fazla kapıyı kapatması anlamına gelebileceği gibi bir kapı üzerinde bulunan birden fazla kilidi kapattı anlamına da gelebilir. Ayrıca “iyice kapattı” ifadesi, işi şansa bırakmadığını göstermektedir.¹³⁰

Kur’an saray ile ilgili iki kadın karakterinden bahseder. Birisi varlık sebebi ile kendinden geçmiş, şehvet ve arzularının peşinde koşan Yusuf dönemindeki Aziz’in hanımı. Diğeri mal, mülk ve makamın kendisini esir edemediği Mûsa dönemindeki Firavun’un hanımı. Bu kadın kendisini; Firavun’dan, onun kötü amelinden ve zulmüne ortak olan kavminden kurtarması ve kendisine cennette bir ev yapması için Allah’a yalvararak şöyle demiştir: “Allah, inananlara da Firavun’un karısını misal gösterdi. O: Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap; beni Firavun’dan ve onun (kötü) işinden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar! demişti.”¹³¹

3.2.3. Musa Kıssasında Geçen Olumlu Şahsiyetler

Musa kıssası Kur’an’da en çok tekrarlanan kıssadır. Yoğun karakter değişimi, farklı sahneler ve farklı mekânlar sureye canlılık ve hareket katmaktadır. Bundan dolayı Musa kıssasındaki iyi ve kötü karakterler Yûsuf Sûresinde geçen iyi ve kötü karakterlerden daha fazladır. Ayrıca Kur’an’ın Yûsuf (a.s) döneminde iken olumlu olarak bahsettiği bazı kurumsallaşmış kişilikler Musa döneminde olumsuz karakter özelliğini almışlardır. Bu yönü ile Yûsuf (a.s) ve Musa kıssalarında değişmeyen tek unsurun Mısır olduğunu söylersek mübalağa olmaz. Mısır’ın tarih sahnesine çıkıp medeniyete beşiklik etmesinin en büyük sebebi nil nehridir. Bu yönü ile Mısır halkı tarımla uğraşan bir toplumdur. Yûsuf (a.s) döneminde de Musa döneminde de bu topraklara hayat veren tek şey su ve elverişli tarım arazileriydi. Bundan dolayı Firavun halkına hitap ederken elinde bulundurduğu bu iki unsuru öne çıkararak bir taraftan Musa (a.s)’yı küçümsüyor, diğer yandan halkı tehdit ediyordu. “Firavun, kavmine seslenerek dedi ki: “Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de benim altımdan akıyor (değil mi?) Hâlâ görmüyor musunuz? Yoksa ben, şu zavallı,

130 Bkz. Sabit, a.g.e., s. 218.

131 Tahrim, 69/ 11.

nerede ise maksadını anlatamayacak durumda olan bu adamdan daha hayırlı değil miyim?”¹³²

Bu yönü ile Mısır’ın erken dönemde tarih sahnesine çıkmasının en büyük nedeni tarıma elverişli arazi ve buralara hayat taşıyan Nil nehri ve kolları olmuştur. Kur’an’a göre her canlı sudan yaratıldığı gibi hayatın merkezinde de su vardır.¹³³ Suyun olmadığı topraklarda yaşam olmayacağına göre medeniyet hiç olmaz.

3.2.3.1. Musa Kıssasında Kadınlar

Musa kıssasının ilk kahramanı Musa (a.s)’nın annesidir. Sancı çekerek dokuz ay karnında taşıdığı bebeğini nihayet doğurmuştu. Fakat şimdi bebeğinin elinden alınıp öldürülme tehlikesi vardı. Şu an yaşadığı korkular ona hamile iken çektiği sancılardan daha ağır ve daha acı geliyordu. Bu kadın, Allah’ın vadinin kısa sürede gerçekleşmesi hususunda gördükleri, duydukları ve yaşadıkları nedeni ile hiç kimseye nasip olmayacak gelişmelere şahit olmuş birisiydi.¹³⁴ O’da Meryem gibi doğuracağı çocuğun peygamber olacağını şimdiden öğrenmişti.¹³⁵

Kur’an, Musa kıssasında geçen bütün kadınlardan olumlu yönden bahseder. Bunların başında annesi gelir. Daha sonra sanduka içinde Nil nehrine bırakıldığında kimseye hissettirmeden uzaktan kendisini izleyen kız kardeşinden kısa ama hayırla bahseder.¹³⁶ Yine saraya girmesinde etkili olan Firavun’un hanımından birkaç cümle ile bahseder.¹³⁷ Musa kıssasında geçen kadınlardan birisi de Medyen’e gittiğinde hayvanlarını sulamada kendilerine yardımcı olduğu iki kızdır. Kur’an bunlardan olumlu anlamda bahseder. Özellikle birisini ahlak ve hayâ yönünden över.¹³⁸ Muhtemelen daha sonra Musa (a.s)’nın, kendisi ile evlendiği kız budur.

Musa kıssasında çok kadın kahraman geçmiş ve hepsi bir şekilde Musa (a.s)’ya

132 Zuhruf, 43/ 51, 52.

133 *“İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?”* (Enbiya, 21/ 30).

134 Bkz. Kasas, 28/ 13.

135 Bkz. Kasas, 28/ 7; Meryem, 19/ 30-33.

136 Kitab-ı Mukaddes, isminin Miryam olduğunu söyler. (Bkz. Çıkış, 15/ 20)

137 *“Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk)! Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniz.”* (Kasas, 28/ 9)

138 *“Kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, “Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor” dedi.”* (Kasas, 28/ 25).

yardım etmiştir. Bunlardan bazıları onun hayatını kurtarmıştır. Annesi ve kız kardeşi bunların başında gelmektedir. Aynı şekilde Firavun'un hanımı da Musa (a.s)'nın hayatını kurtarmıştır. Çünkü ayetten anlaşıldığına göre Firavun ilk önce Mûsâ'yı öldürmek istemiş. Ancak eşi onu ikna ederek bu fikrinden vaz geçirmiş.¹³⁹

Yûsuf kıssasında olumlu kadın faktörü Musa kıssasına nazaran çok azdır. Annesine bile surenin sonlarında çok kısa bir şekilde değinilir. Bunun dışında Aziz'in hanımı ve diğer üst bürokratların eşlerine olumsuz yönde değinilir. Mûsâ kıssasında kendilerinden bahsedilen kadınlar, yaşasın, kurtulsun diye çaba harcarken, Yûsuf kıssasında geçen kadınlar hapse girsin, zelil olsun diye çaba içinde olmuşlardır.¹⁴⁰

3.2.3.2. Hârûn

Adeta Hz. Mûsâ'nın "sağ kolu" olan Hârûn, aynı zamanda peygamberdir.¹⁴¹ İsmi Kur'an'da yirmi defa geçmektedir.¹⁴² Kardeşi Mûsâ risâlet görevini alınca yükünün ağırlığı nedeni ile Allah'tan kendisine bir yardımcı vermesini ister. Daha sonra isim vererek bu yardımcının kardeşi Hârûn olmasını ister.¹⁴³ Musa (a.s)'nın, Harun isminde bir kardeşinin olduğunu ilk kez Medyen dönüşünde duyuyoruz. Yaşça kendisinden büyük bir kız kardeşinin olduğunu daha önce duymuştuk.¹⁴⁴

Normal durumlarda peygamber Allah tarafından seçilir. Bu iş bir başkasının istemesi ile olmaz. Ayrıca aynı anda aynı görev için iki peygamberin görevlendirilmesine ilk kez tanık olmaktayız.¹⁴⁵ Yükünün ağırlığı, karşı tarafın acımasız olması, Musa (a.s)'nın dilindeki sorun ve ısrarlı talebi sonucu Allah, Hârûn'u ona yardımcı olarak vermiştir.¹⁴⁶ Bu yönü ile Hârûn asıl değil tabii olandır. Bazı istisnalar hariç Kur'an'da genel olarak Hârûn ismi Mûsâ isminden sonra geçer.¹⁴⁷ Bazen kendisinden kardeş olarak bahsedilir. "*Sen ve kardeşin birlikte âyetlerimi götürün. Beni anmayı ihmal*

139 Bkz. Kasas, 28/9.

140 Bkz. Yûsuf, 12/ 23.

141 Bkz. Harman, "**Harûn**", **DİA**, C. XVI, s. 254-256.

142 Bkz. Muhammed Fuad Abdulbaki, **a.g.e.**, s. 905.

143 Bkz. Taha, 20/ 29- 36; Kasas, 28/ 34.

144 Bkz. Kasas, 28/ 11-12,

145 Bkz. Abbas, **a.g.e.**, s. 144.

146 Bir başka ayette konu ile ilgili şöyle der: "Rahmetimizin bir sonucu olarak ona kardeşi Harun'u bir peygamber olarak armağan ettik." (Meryem, 19/ 53.)

147 Bkz, Nisa, 4/ 163.

etmeyin.”¹⁴⁸ Kur’an, Harun’un müstakil vahiy aldığı ve hidayete erdirildiğini de söyler.¹⁴⁹

Hârûn, ölünceye kadar hep Mûsâ’nın yanında durmuştur. Firavun’un sarayına gidip onu uyarırken,¹⁵⁰ meydanda sihirbazlarla mücadele ederken,¹⁵¹ Sina Dağı’nda rabbi ile buluşmaya giderken,¹⁵² İsrailoğulları’nı Mısır’dan çıkarırken en büyük yardımcısı ve güvendiği kişi kardeşi Hârûn olmuştur.

Mûsâ ve kardeşleri arasında bu kadar büyük dayanışma ve ölümüne birbirini savunma varken, Yûsuf (a.s) ve kardeşleri arasında bu düşmanlık ve kıskançlığın sebebi neydi. Bizce Mûsâ ve kardeşleri arasındaki bu dayanışma ve yardım sadece bu aileye özgü bir durum değildir. Bu durum Mısır’da yaşamının getirmiş olduğu bir zorunluluktur. Mısır’dan kastımız kesinlikle Yûsuf (a.s) dönemindeki Mısır değildir. Bizim kastımız firavunların kendi halkını kamplara bölerek yönettiği dönemdeki Mısır’dır. Kur’an bu dönemi Mısır tarihi açısından ayrı değerlendirerek şöyle der: *“Firavun, (Mısır) toprağında gerçekten azmış, halkını çeşitli zümrelere bölmüştü. Onlardan bir zümreyi güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Çünkü o bozgunculardandı.”*¹⁵³ İsrailoğulları bu süreçte tehlikeli görüldüğü için devlet eli ile haksızlığa uğratılan kesimlerin en başında geliyorlardı. Yaşanan bu mağdurluk kendi ülkelerinde azınlık hayatı yaşamalarına neden olmuştu. Öyle ki Musa bile bu kamplaşmadan nasibini almıştı. Bu duruma işaret eden Kur’an bir ayetinde şöyle der: *“Mûsâ, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından, diğeri düşmanı tarafından; kavga eden iki adam gördü. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Mûsâ da ona bir yumruk indirip onu öldürdü. Mûsâ, “Bu şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır dedi.”*¹⁵⁴

Kamplaşmanın olduğu bir ülkede herkes rakibini veya düşmanını tanır. Kesinlikle kendi dindaşına, mezhebine, ırkına ve ailesine mensup olana yardım etmek zorundadır.

148 Taha, 20/ 42.

149 Bkz. 4/ 163; En’am, 6/ 84

150 Bkz. Tâhâ, 20/ 42- 48.

151 Bkz. Tâhâ, 20/ 62- 64.

152 Bkz. Tâhâ, 20/ 83, 84.

153 Kasas, 28/ 4.

154 Kasas,28/ 15.

Bahsini yaptığımız toplumlarda bu durum bireylerin ruhuna işler. Mûsâ kavgayı gördüğünde kendi adamının veya karşı tarafın haksız olup olmamasına bakmaksızın müdahale etmiştir. Öldürmek kastı ile vurmasa da, attığı yumruk adamın ölümüne neden olmuştu. Musa başına büyük iş açmıştı. Çünkü ülkeyi yöneten Kıpti'lerden birisini öldürmüştü. Sarayda yetiştiği için bunun ne demek olduğunu biliyordu. Neyse ki karşı taraftan hiç kimse bu olaya şahit olmamıştı. Eğer kavganın taraflarından olan adam konuşmazsa olay faili meçhul bir suç olarak kayıtlara geçecekti. Ama yine de yaptığı yanlıştı ve bunun için Allah'tan af diledi. Bu durum Kur'an'da şöyle anlatılır: *“Musa: Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim (başıma iş açtım). Beni bağışla dedi, Allah da onu bağışladı. Çünkü çok bağışlayıcı, çok esirgeyici olan ancak O'dur.”*¹⁵⁵

Musa bununla da yetinmeyip Allah'a bir söz verdi. Kur'an verdiği sözü şöyle anlatır. *“Musa: Rabbim! Bana lütfettiğin nimetlere andolsun ki, artık suçlulara (ve suçta itenlere) asla arka çıkmayacağım, dedi.”*¹⁵⁶ Musa, başına gelen bu beklenmedik bela karşısında sabaha kadar büyük bir tedirginlik ve korku yaşadı. Sonra dünkü adamın yine bir başkası ile kavga ettiğini gördü. Adam yine kendisinden yardım istiyordu. Kur'an yaşanan bu gelişmeyi şöyle anlatmıştır: *“Korkarak, etrafı gözetleyerek şehirde sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen adam, yine feryat ederek ondan yardım istiyordu. Mûsâ da ona, “Belli ki sen azgın bir kimsesin” dedi.”*¹⁵⁷ Bu adam hem cahil hem de azgın olduğu için sır saklayamaz her an her şey yapabiliyordu. Mûsâ tekrar ikisinin de düşmanı olan adamı tutmak istedi. Ancak kendi kavminden olan adam Mûsâ'nın, kendisini dövmeye geldiğini zannederek korktu.¹⁵⁸ Sonra herkes duyacak şekilde gür bir sesle bağırp şöyle dedi: *“Ey Musa! Dün bir cana kıydığın gibi, benim canıma da mı kıymak istiyorsun? Demek, düzelticilerden olmak istemiyor da, bu yerde ille yaman bir zorba olmayı arzuluyorsun sen!”*¹⁵⁹ Bu arada Kıptilerden orada bulunanlardan birisi adamın söylediklerini duyunca hemen ailesine veya yetkililere haber verdi.¹⁶⁰ Bu olay Musa (a.s)'nın Mısır'dan kaçmasına ve uzun bir süre Medyen'de kalmasına neden oldu.

155 Kasas, 28/ 16.

156 Kasas, 28/ 17.

157 Kasas, 28/ 18

158 Bkz. Taberi, **a.g.e.**, C. 19, s. 540-546.

159 Kasas, 28/ 19.

160 Bkz. Taberi, **a.g.e.**, C. 19, s. 540-546.

Meseleye bu açıdan bakılırsa şunu söylemek mümkün olabilir. Eğer Yûsuf (a.s) ve ailesi Musa gibi Mısır'da yaşasaydı kardeşleri onu kıskanmaz ve kuyuya atmazlardı. Aksine yaşaması ve yanlarında kalması için her türlü çabayı gösterirlerdi. Azınlıkta kalma, haksızlığa uğrama, ayrımcılık ve ırkçılık mağduru olmak, anlayış ve davranışlar üzerinde etkili olup onu değiştirebilmektedir. Bir toplumdaki siyasi anlayış veya ülkeyi yöneten kişinin adil olup olmaması, toplumu oluşturan fertlerin davranışını etkilemektedir. Bu açıdan Yusuf, firavunlar döneminde yaşasaydı babasının ve kardeşlerinin söylem ve eylemleri farklı olacaktı. Mûsa peygamber Yusuf dönemindeki Mısır'da yaşasaydı onu şimdikinden daha farklı eylem ve söylemlerle tanımış olurduk.

Dün İsrailoğulları'nın Mısır'a girmesi için Yûsuf (a.s) çok ağır bedeller öderken, bugün onları Mısır'dan çıkartmak için Allah, çok sayıda mucizelerle desteklediği iki peygamber göndermişti. Dün Yûsuf (a.s) dönemindeki Mısır ile bugün Mûsâ dönemindeki Mısır arasında en belirgin fark yöneticiler ve onların uyguladığı adil ve adil olmayan uygulamalardır. Kur'an'ın anlattıklarına göre Yûsuf (a.s) döneminde beyin göçü olan bir Mısır varken, Mûsâ döneminde beyin göçü veren, akıllı insanların hapse tıkandığı bir Mısır tablosu ile karşı karşıya geliyoruz.

Hârûn peygamber yaşça Musa (a.s)'dan daha büyük olmasına rağmen onu korumayı, kollamayı, davasına sahip çıkmayı ihmal etmemiştir. Yeri gelmiş Musa (a.s)'dan fırça yemiş, yeri gelmiş Mûsâ sinirinden dolayı onun saçını ve sakalını çekmiş¹⁶¹ fakat Hârûn hiçbir zaman ona saygıda kusur etmeyip görevini hakkı ile yerine getirmiştir.

Öbür taraftan evin büyük çocukları oldukları için Yûsuf (a.s)'un bakımını ve korumasına sağlamaları gereken kardeşleri onu ortadan kaldırmak için öldürme, uzaklaştırma, yalan ve iftira dâhil her yola başvurmuşlardır.¹⁶² Musa, kardeşleri açısından kolay bir sınav verirken Yûsuf (a.s) kardeşleri açısından çok zor sınavlardan geçmiştir.

3.2.3.3. Medyendeki Adam

Yetkililer katilin kim olduğunu öğrenince hemen toplantı yapıp öldürülmesi yönünde karar almışlardı. Güvenilir bir kaynak, şehrin öbür ucundan nefes nefese

161 Bkz. Tâhâ, 20/ 92- 94.

162 Bkz. Yûsuf, 15- 19.

kalmış bir şekilde gelip Musa (a.s.)'ya, hakkında alınan kararın haberini verdi.¹⁶³ Ayrıca ona, üzerine basa basa bir an önce ülkeyi terk etmesini tavsiye etti.¹⁶⁴ Musa, sarayda büyüdüğü için bu kararın ne anlama geldiğini çok iyi biliyordu. Hiç kimseye söylemeden ve hazırlık yapmadan¹⁶⁵ korku içinde Medyen'e doğru hareket etti.¹⁶⁶ Firavun'un yönettiği Mısır'da adam öldürmek, özellikle öldürülen adamın Kıpti'lerden olması af edilecek bir durum değildi.

Yaptığı dualar, olayın büyüklüğünü, Mûsâ'nın çaresizliğini ve hazırlıksız çıktığını göstermektedir. Mısır'daki çaresizliğini ve ruh halini anlatan Kur'an onunla ilgili şöyle der: "*Mûsâ, korku içinde etrafı gözetleyerek şehirden çıktı ve "Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar" dedi.*"¹⁶⁷ Rastgele bir yola koyulup Medyen'e giderken yine çaresizdi. Çünkü bu uzun yolda ne, soracağı birisi ne de rehberi vardı. Yine çaresizliğini Allah'a dua ile çözmek için şöyle dedi: "*(Şehirden çıkıp) Medyen'e doğru yöneldiğinde, "Umarım Rabbim beni doğru yola iletir" dedi.*"¹⁶⁸ Medyen'e varıp kızlara yardım ettikten sonra yine çaresizliğini Allah'a açarak ondan yardım istedi: "*Rabbim! Doğrusu bana indireceğin her hayra (lütfuna) muhtacım, dedi.*"¹⁶⁹

Uzun bir yolculuktan sonra yorgun bir şekilde Medyen'e ulaşmıştı. Ani gelişmeler sonucu çıktığı için yol ile ilgili yiyecek ve giyecek hazırlığı yapamamıştı.¹⁷⁰ Sekiz günlük yolculuk boyunca açlığını bakla ve ağaç yaprakları ile gidermeye çalışmıştı.¹⁷¹ Medyen'e vardığında ilk önce kuyu başında hayvanlarını sulayan insanlar görmüş. Ancak onlardan ayrı duran iki kız, Musa (a.s.)'nın dikkatini çekmişti.¹⁷² Onlara ne yaptıklarını sorunca, kızlar; babalarının yaşlı olduğunu, hayvan suvarma işini kendilerinin yapmak zorunda olduklarını, şu an ise çobanların gitmesini beklediklerini

163 Bkz, Ali Sayı, **Hz. Musa**, İz Yayıncılık, 4. İstanbul, 2016, s. 60-61.

164 Bkz. Kasas, 28/ 20.

165 Bkz. Nevfel, **a.g.e.**, s. 143.

166 Bkz. Kasas, 28/ 21, 22.

167 Kasas, 28/ 21.

168 Kasas, 28/ 22.

169 Bkz. Kasas, 28/ 24.

170 Kutsal Kitap, Medyen'e kaçma olayı ile ilgili şöyle der: "Ve Firavun bu işi işitince, Musayı öldürmek için aradı. Fakat Musa (a.s) Firavnun yüzünden kaçtı ve Midyan diyarında kaldı ve bir kuyunun başında oturdu." (Çıkış, 2/ 15.)

171 Bkz. Ebu'l-Fida İsmail ed-Dımaşkî, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, th.Sami b. Muhammed Selame, y.y. Darut'Taybe, 1999, C. VI, s.227.

172 Kutsal Kitap, kızların sayısını yedi olarak vermektedir. Bkz. Çıkış, 3/ 16.

söylediler. Musa durumu öğrenince onlara yardım edip hayvanlarını suladı.¹⁷³ Sonra bir gölgeye geçip Allah'a şöyle dua etti: “*Rabbim! Doğrusu bana indireceğin her hayra (lütfuna) muhtacım, dedi.*”¹⁷⁴ Aradan çok kısa bir süre geçtikten sonra utangaç yürüyüşü ve ses tonu ile kızlardan¹⁷⁵ birisi gelip Musa (a.s)’ya şöyle dedi: “*Babam, bizim yerimize (hayvanları) sulamanın karşılığını ödemek için seni çağırıyor.*”¹⁷⁶

Kuyu hadisesi hem Yûsuf (a.s) hem de Musa açısından hayatlarının önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur. Yûsuf (a.s) kuyu hadisesi ile Mısır’da Aziz’in evine yerleşmiş, Musa ise Mısır’dan ilişkisini kesip Medyen’e yerleşmiştir. Yûsuf (a.s)’un peygamberlik ve Mısır’a aziz olması için zindan süzgecinden geçmesi Musa (a.s)’nın on yıl bu topraklarda çalışması gerekiyordu.

Musa (a.s)’ kıssasında geçen kadınlar hep olumlu karakterleri ile Musa (a.s)’ya yardımcı olmuşlardır. Annesi,¹⁷⁷ kız kardeşi,¹⁷⁸ Firavun’un hanımı¹⁷⁹ ve son olarak bu kızlar.¹⁸⁰ Yûsuf, kıssada geçen kadınlar açısından çok büyük sorunlar yaşamıştır. Ev sahibesi olan Aziz’in hanımı, ona çok acılar çektirmiştir. Yine bu kadının peşine takılıp ondan murad almak isteyen diğer kadınlar da içinde yaşadığı sarayı Yûsuf (a.s) için zindana çevirmişlerdi. Bundan dolayı gerçek zindana gitmeyi Yûsuf (a.s)’un bizzat kendisi istemişti.¹⁸¹

Musa, yaşlı adamın¹⁸² yanına gelip başından geçenleri anlatınca, bu adam bir baba gibi onu teselli ederek şöyle dedi: “*Korkma o, zalim kavimden kurtuldun.*”¹⁸³ Bu adam ister Şuayb¹⁸⁴ peygamber olsun isterse sıradan bir mümin kul olsun, konuşması, davranışları ve karşısındakine yaptığı muamele onun iyi bir insan sarrafı olduğunu

173 Bkz. Kasas, 28/ 21, 22.

174 Bkz. Kasas, 28/ 24.

175 Bkz. Taberi, **a.g.e.**, C.XIX, s. 557, 558; Kurtubi, **a.g.e.**, c. XIII, s.179.

176 Bkz. Kasas, 28/ 25.

177 Bkz. Kasas, 28/ 7, 10.

178 Bkz. Kasas, 28/ 11.

179 Bkz. Kasas, 28/ 9.

180 Bkz. Kasas, 28/ 25, 26.

181 Bkz. Yûsuf, 12/ 23- 35.

182 Yaşlı adamın Şuayb olup olmadığı hususunda müfessirler farklı şeyler söylemişlerdir. Bkz. Taberi, **a.g.e.**, c. XIX, s. 557, 558; Kurtubi, **a.g.e.**, c. XIII, s.179-181.

183 Kasas, 28/ 25.

184 Bkz. Mehmet Ümit, “Şuayb”, **DiA**, C. XXXIX, 2010, s. 222, 223.

göstermektedir.¹⁸⁵ Kitab-ı Mukaddes, yaşlı adamın isminin “Yetro” olduğunu söyler.¹⁸⁶

Yûsuf (a.s) satın alınarak Aziz’in evine girmişti. Aziz, adeta babalık yaparak kendi çocuğu gibi yetişmesini sağlamıştı. Zaten daha eve getirir getirmez içinde bu yönde istek olduğunu hanımına bildirmişti.¹⁸⁷ Devletin maliyesine baktığı için Yûsuf (a.s) ondan çok şeyler öğrenmişti. Ondan öğrendikleri sayesinde ve büyük bir özgüvenle krala şu teklifi yapacaktı: “*Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim.*”¹⁸⁸ Bu, içi boş ve sadece kuru bir iddiadan ibaret olan söylem değildi. Vakti ile Aziz’in yanında stajerlik yaptığı için bu görevin üstesinden geleceğini biliyordu. Ayrıca zekâsı, doğruluğu ve şahsi tecrübeleri onu bu konuda daha da uzmanlaştırmıştı.

Musa, sarayda bir prens gibi yetiştirilmişti. “Yahudi geleneğine ve Kitab-ı Mukaddes’e göre Musa, aristokratlara has bir eğitim almış, dönemin en kültürlü halkı olan Mısırlıların bütün ilimlerinde yetiştirilmiş, gerek sözlerinde gerekse işlerinde kudretli bir kimse olmuştur.”¹⁸⁹ Mısır’ın yönetimini özellikle Firavun ve yönetim takımının İsrailoğulları’na karşı ne kadar acımasız olduğunu çok iyi biliyordu. Hakkında alınan ölüm kararını duyar duymaz ülkeden çıkmaktan başka çaresinin olmadığını anlamıştı. Kendisine haber getiren kişi de devletin işleyişini çok iyi bildiği için tavsiyesi bu yönde olmuştu. Medyen’e geldiğinde yaşlı adamla tanışmıştı. Bu adam Musa (a.s)’nın arandığını, kaçak birisi olduğunu bildiği halde kendisine sahip çıkmış, anlaşma yaparak kızlarından birisi ile evlendirmiş sonra sürülerini ona teslim etmişti. Aziz’in çocuk hasreti, yaşlı adamın hayvanlarına bakacak güvenilir birisine duyduğu ihtiyaç, Yûsuf (a.s) ve Mûsâ için birer fırsat olmuştu.

Yaşlı adam kızlarının erkenden sürüyü getirdiğini görünce sebebini sordu. Kızları, yabancı bir adamın gelip kendilerine yardımcı olduğunu söyledi. Bu iyiliği yapan kişiye iyilikle karşılık vermek gerekiyordu. Kendisi yaşlı olduğu için Musa (a.s)’yı çağırısın diye kızını gönderdi. Bize göre basit olabilir fakat Kur’an önemli gördüğü bu ufacık sahne ile ilgili şöyle der: “*Nihayet kızlardan biri utana utana yürüyerek ona*

185 Bkz. Sayı, a.g.e., 63.

186 “*Ve Musa, kaynatası Midyan kâhini Yetronun sürüsünü güdüyordu...*” (Bkz. Çıkış, 3/ 1.)

187 Bkz. Yûsuf, 12/ 21.

188 Bkz. Yûsuf, 12/ 55.

189 Ömer Faruk Harman, a.g.e., Musa maddesi, XXXI, s, 208, Bkz. a.g.e., Resullerin İşleri, 7/ 22, s.126

gelip, “Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor” dedi. Mûsâ, onun (Şu’ayb’ın) yanına gelip başından geçenleri ona anlatınca Şu’ayb, “Korkma, o zalim kavimden kurtuldun” dedi.”¹⁹⁰

Büyük ihtimalle yaşlı adamın güven veren duruşu, samimi konuşması, Musa (a.s)’nın, gizli ve özel olmasına rağmen başından geçenleri ona anlatmasına neden olmuştur. Ayrıca bu yaşlı adam Firavun’un etkinliğinin sadece Mısır için geçerli olduğunu, Medyen’de hiçbir etkisinin olmayacağını çok iyi bildiği için Musa (a.s)’ya kurtulduğunu söylemiştir. Burada geçen “kurtuldun” ifadesi, içinde çok anlamlar barındırmaktadır. Öncelikle Mısır’da kalsaydın kurtulamazdın, çünkü Firavun’un çok güçlü istihbarat ve haber alma ağı vardı. İlerde farklı şehirlerden sihirbaz toplarken bu gücünü devreye sokacaktır.¹⁹¹ Yine İsrailoğulları Mısır’dan çıktıklarında Firavun şehirlerden asker toplamak için aynı yönteme başvuracaktır.¹⁹² Aynı şekilde Medyen’de olması da kurtulmasında önemli rol oynamıştır. Çünkü Firavun’un gücü sadece Mısır sınırları içinde geçerliydi. Bu yönü ile etkisi Medyen sınırına gelince duruyor, öbür tarafa geçemiyordu. Zaten Kur’an’ın anlatmış olduğu Firavun’un en büyük özelliği kendi halkını sindirmesi ve ezmesidir.¹⁹³ Onların kendi halkına zulmü meşhur ve herkes tarafından bilindiği için yaşlı adam (Şu’ayb) Musa (a.s)’ya; “Korkma, o zalim kavimden kurtuldun” dedi.”¹⁹⁴

Bu yaşlı adam ister Şuayb peygamber olsun isterse başka birisi olsun. Önemli olan her iki tarafın karşısındakine güven vermesi ve birbirlerine ihtiyaç duymalarıydı. Yaşlı adamın, evinin işlerini idare edecek Musa gibi güçlü ve güvenilir birisine ihtiyacı vardı. Yaşlı adam onu ailenin bir ferdi yapmayı düşünüyordu. Çünkü sonuçta yabancıydı ve evde kızları vardı. Mûsa’nın da karnını doyuracağı, yiyip içeceği ve Firavun’un kendisine ulaşamayacağı bir ortama ihtiyacı vardı. Herkes birbirine muhtaç ve herkes birbirine güvendiği için kendi aralarında bir anlaşma yaptılar.¹⁹⁵ Musa sekiz yıl yaşlı adama çalışacak, aynı zamanda iki kızından birisi ile evlenecekti. Musa isterse sekiz yılın üzerine iki yıl ekleyip süreyi on yıla çıkartabilirdi. Ancak bu, zorun-

190 Kasas, 28/ 25.

191 Bkz. A’râf, 7/ 111: Şuara, 26/ 36, 37.

192 Bkz. Şuara, 26/ 53.

193 Bkz. Kasas, 28/ 4.

194 Kasas, 28/ 25.

195 Musa’nın yaşlı adama daha çok muhtaç olduğunu unutmamak gerekir.

lu olmayıp gönlüne kalmış bir şeydi.¹⁹⁶ Hem işveren hem de ev sahibi olması nedeni ile konum olarak güçlü durumda olan bu yaşlı adam Musa (a.s.)'nın içine doğabilecek bazı yanlış anlamalara engel olmak için şöyle dedi: *“Yapacağın iş konusunda sana ağırlık vermek istemem. İnşallah beni iyi kimselerden (işverenlerden) bulacaksın.”*¹⁹⁷ Musa anlaşmayı kabul edip şöyle dedi: *“Bu, şahidi olmayan ve sadece benimle senin aranda geçen bir anlaşmadır. Belirttiğimiz çalışma yıllarından hangisini tamamlarsam tamamlayayım bana karşı bir husumet olmayacaktır. Allah söylediklerimize vekildir.”*¹⁹⁸

Kur'an bu on yıllık sürede neler yaşandığına dair bir açıklama yapmadan yeni bir sahneye geçer. Bu sahnede hem Musa hem de yaşlı adam anlaşmanın şartlarını yerine getirmiş görünüyorlar. Yine Musa evlenmiş, eşini, çocuklarını ve hizmetçilerini yanına alarak Kudüs veya Mısır'a gidiyor. Muhtemelen mevsim kış, hava soğuk idi. Ayrıca eşinin hamile olduğu ve Musa (a.s.)'nin yolunu kaybettiği söylenmiştir.¹⁹⁹

3.2.3.4. HIZIR

Musa kıssasının Yusuf kıssasından ayrıldığı sahnelerden biriside Hızır karakterinin ortaya çıktığı sahnedir.²⁰⁰ Aslında bu sahne sadece Yusuf kıssasından değil, aynı zamanda Kur'an'ın çizmiş olduğu genel anlamdaki Mûsa kıssasından da farklıdır.²⁰¹ Hızır'ın geçtiği sahneler Kur'an'ın müteşabihlerine benzemektedir. Çünkü Hızır'ın melek mi, salih kul mu, yoksa peygamber mi olduğuna dair kesin bir delil yoktur. Ayrıca Hızır'ın, bindikleri gemiyi delmesi, masum bir çocuğu öldürmesi, dayanak ve meşruiyet açısından tartışma konusu olmuştur. Kıssa bu yönü ile ilginç ve gizemlidir.²⁰² Musa Hızır kıssasının geçtiği sure olan Kehf suresi, aynı zamanda en çok kıssa barındıran surelerdendir. Bunlar; Ashâb-ı Kehf²⁰³, Zülkarneyn²⁰⁴ ve

196 Kasas, 28/ 27.

197 Kasas, 28/27.

198 Bkz. Kasas, 28/ 28.

199 Bkz. Kasas, Elmalılı, a.g.e., C. VI, s. 203.

200 Bkz. Sayı, a.g.e., 273-284

201 Bkz. İlyas Çelebi, **Hızır, DİA**, C. XVII, 1988, s. 406-409.

202 Bkz. Ay, a.g.e., s., 197, 198.

203 Bkz. Kehf, 18/ 9- 22.

204 Bkz. Kehf, 18/ 83-99.

Bahçe Sahibi²⁰⁵ kıssalarıdır. Bunlar, Mûsa- Hızır kıssası gibi olmasa da yine de içinde ilginçlikler barındıran kıssalardandır.

Özet olarak kıssa şu şekildedir. Musa, kendi alanında uzman olan bir kişiden istifade etmek ister. Yaşadığı bazı ilginç olaylardan sonra iki denizin birleştiği bir noktada onunla karşılaşır. Musa ona şu şekil bir teklifte bulunur: *“Sana öğretilenden, bana, doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tâbi olayım mı?”*²⁰⁶ Bilgin kul bu isteğine karşılık ona şöyle der: *“Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin. (İç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin?”*²⁰⁷ Ancak Musa ısrar edip şöyle der: *“İnşaallah, sen beni sabreder bulacaksın. Senin emrine de karşı gelmem.”*²⁰⁸ Hızır, onun bu isteğini şartlı kabul ederek şöyle dedi: *“Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma! dedi.”*²⁰⁹ Musa şartlarını kabul etti ve birlikte hareket ettiler. Sonra bir gemiye bindiler. Hızır gemiyi deldi. Yaptığı işi yanlış gören Musa dayanamayıp şöyle dedi: *“İçindekileri boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen (ziyanı) büyük bir iş yaptın!”*²¹⁰ Bunun üzerine Hızır, dönüp Musa’ya şu hatırlatmayı yaptı: *“Ben sana, benimle beraberliğe sabredemezsin, demedim mi?”*²¹¹

Mûsa özür dileyerek ona şöyle der: *“Unuttuğum şeyden dolayı beni muaheze etme; işimde bana güçlük çıkarma.”*²¹² Sonra yürürken yolda erkek bir çocuk gördüler. Hızır hemen çocuğu öldürdü. Musa cinayete tanık olduğu için Hızır’ı kınayıp şöyle dedi: *“Tertemiz (masum) bir canı, bir can karşılığı olmaksızın (kimseyi öldürmediği halde) katlettin ha! Gerçekten sen fena bir şey yaptın!”*²¹³ Hızır tekrar ona en başta koştuğu şartını hatırlatarak şöyle dedi: *“Ben sana, benimle beraber (olacaklara) sabredemezsin, demedim mi? dedi.”*²¹⁴ Bunun üzerine Mûsa ondan, kendisine son bir şans vermesini isteyerek şöyle dedi: *“Eğer, dedi, bundan sonra sana bir şey sorarsam*

205 Bkz. Kehf, 18/ 32-43.

206 Bkz. Kehf, 18/ 66.

207 Bkz. Kehf, 18/ 67, 68.

208 Bkz. Kehf, 18/ 69.

209 Bkz. Kehf, 18/ 70.

210 Bkz. Kehf, 18/ 70.

211 Bkz. Kehf, 18/ 72.

212 Bkz. Kehf, 18/ 73.

213 Bkz. Kehf, 18/ 74.

214 Bkz. Kehf, 18/ 75.

artık bana arkadaşlık etme. Hakikaten benim tarafımdan (ileri sürebilecek) mazeretin sonuna ulaştın."²¹⁵ Sonra aç ve yorgun olarak bir köye geldiler. Halktan yiyecek bir şey istediler fakat köy halkından hiç kimse onları misafir etmedi. Köyün içinden geçerken yıkılmak üzere olan bir duvar gördüler. Hızır hemen müdahale edip duvarı düzeltti. Mûsa itiraz ederek şöyle dedi: *"Dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın."*²¹⁶ Bu müdahale üzerine Hızır aralarındaki anlaşmayı bitirerek, yaptığı şeylerin hikmetini ve açıklamasını Mûsa'ya anlattı: *Bu son itirazın ayrılmamıza neden oldu. Şimdi sana, sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim. Gemi var ya, o, denizde çalışan yoksul kimselerindi. Onu kusurlu kılmak istedim. (Çünkü) onların arkasında, her (sağlam) gemiyi gasp eden bir kral vardı. Erkek çocuğa gelince, onun ana-babası, mümin kimselerdi. Bunun için (çocuğun) onları azgınlık ve nankörlüğe boğmasından korktuk. "Böylece istedik ki, Rableri onun yerine kendilerine, ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin. Duvara gelince, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir hazine vardı; babaları ise iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarınsınlar. Ben bunu da kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur."*²¹⁷

3.2.4. Musa Kıssasında Geçen Olumsuz Şahsiyetler

3.2.4.1. Firavun

Önceleri saray anlamında kullanılan firavun kelimesi daha sonraki dönemlerde Mısır krallarının lakabı olarak kullanılmıştır. Bu yönü ile özel isim olmayıp, Mısır'da başa geçen her kral için kullanılan ortak bir tabirdir.²¹⁸ Kur'an'da firavun tabiri yetmiş dört defa geçmektedir. Bakara, Âl-i İmrân, Enfal, ve Tahrim Sûresi hariç, Mekke'de inen yirmi yedi surede Firavun'a değinilmiştir.²¹⁹

Kur'an daha ilk nazil olduğu anda, insanın haddini aşan, zorba ve despotluk yönüne vurgu yapar ve onu tehdit eder. *"Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeterli görerek azar."*²²⁰ Allah insanı yaratmadan önce Meleklerle bu konudaki düşüncelerini

215 Bkz. Kehf, 18/ 76.

216 Bkz. Kehf, 18/ 77.

217 Bkz. Kehf, 18/ 78- 82.

218 Bkz. Harman, **"Firavun"**, DİA, C. XIII, 1996, s. 118-121; Nevfel, **a.g.e.**, s. 148.

219 Bkz. Nevfel, **a.g.e.**, s. 147.

220 A'lak, 96/ 6,7.

sormuştu. Melekler insanın, azgın, haddini aşan, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran ve kan döken yönünü görünce şaşırılmışlar ve buna bir anlam veremeyip şöyle demişlerdi: “*Orada bozgunculuk yapacak, kan dökcek birini mi yaratacaksın? Oysa biz daima seni hamdinle tesbih ve takdis ediyoruz.*”²²¹

Varlık âleminde ilk kibirlenen İblis olmuştur. Bu yönü ile O, bütün kibirlilerin başı ve önderidir. Kibir, insanın kendisini büyük görmesidir. Böyle bir ahlak doğal olarak başkalarını küçük görüp basite almasına neden olur. Kur’an İblis ile başlayan bu sapmayı şöyle anlatır: “*Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın.*”²²²

Firavun bu ayetlerin tasvir ettiği vasıfları şahsında toplamış birisidir. Bu hastalıklı bünyede psikolojik rahatsızlığa ek olarak, akli dengesizlik, ahlaki sorun ve cinnet derecesine ulaşmış delilik, vardır.²²³ Yoksa normal bir insan kalkıp kendisi gibi insanların üzerinde ilahlık taslamaz.²²⁴ Kur’an bir taraftan insanın olumsuz yönlerine vurgu yaparken diğer taraftan bu karakterleri taşıyan örneklerden bahsederek onların taraftarı veya onlar gibi olmaktan kaçınmayı tavsiye eder. Bu karakterlerin en büyüğü ve en tehlikelisi firavunlaşmaktır. Özellikle bu zihniyete sahip insanlara nasihatın fayda vermediğini²²⁵, yönetime geldiklerinde nesli ve ekini bozacaklarını haber vermiştir.²²⁶

Kur’an iki tür kötü yöneticiden bahseder. Bunlardan birisi Nemrud, diğeri Firavun’dur. Azgınlık, ilahlık, zulüm ve isyanda Nemrud ile Firavun arasında fark yoktur. Ancak Nemrud despot ve diktatördür. Halkına ilahlık tasalar, dilediğini öldürür dilediğini af eder. Onun oturmuş bir kurumu, yerleşik bir sistemi ve karar almada danışmanları yoktur. Bu tür yöneticiler öldüklerinde ülkeleri de kendileri ile birlikte çöker veya yerine gelen yeni yönetici devlete ait bütün uygulamaları değiştirebilir.

221 Bkz. Bakara, 2/30.

222 Bkz. A’raf, 7; Sad, 38/ 76; Taberî, Camiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l- Kur’an, c. XXII, s. 324-345.

223 Sihirbazlar yenilip Musa’ya iman ettiklerinde; benden izin almadan nasıl böyle bir şey yaparsınız diyen bu hastalıklı ruh, cinnet geçirip onlara şöyle demiştir: “*Şimdi ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım! Böylece, hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız.*” (Tâhâ, 20/ 71).

224 Bkz. Nevfel, a.g.e., s. 147.

225 “Onlara: Yeryüzünde fesat çıkarmayın, denildiği zaman, "Biz ancak ıslah edicileriz" derler. Şunu bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir, lâkin anlamazlar.” (Bakara, 2/ 11, 12)

226 *Böyleleri idareye geçtiğinde yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır.*” (Bakara, 2/ 205.)

Ancak firavunlarda durum farklıdır. Onların oturmuş bir sistemleri, ordu yargı, maliye gibi kurumları, danışmanlar ve karar alma mercileri vardır. Bazı kararları Firavun alırken, bazısını mele takımı verir. Bazen ikisi birlikte karar alırlar. Bazen Firavun onlara danışır veya bazı konularda izin alırken,²²⁷ bazen onlar Firavun'a danışırlar. Bu tür yapılarda Firavun'un ölmesi ile ufak tefek şeyler hariç devletin asli yapısında ve işleyişinde herhangi bir değişiklik olmaz.

Allah'ın kendisine vermiş olduğu imkânlardan dolayı azıp ilahlık taslayan Nemrud'la ilgili Kur'an şöyle der: *“Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şumararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya giren (Nemrud'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrahim: Rabbim hayat veren ve öldüren, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrahim: Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez.”*²²⁸

Rivayetler ayette bahsi geçen kişinin Nemrud isminde bir kral olduğunu söylemektedir.²²⁹ Bu adam da meleklerin korktuğu insan tiplemesine giren bir anlayışa sahiptir. Çünkü kan akıtan, bozgunculuk çıkartan, ilahlık taslayan ve zalim birisidir. Ancak yine de firavunlar gibi olamaz. Çünkü bu adamın zulmü, ilahlık iddiası ve bozgunculuğu kurumsallaşmamış, sadece şahsı ile ilgili bir durumdur.

Firavun düşmanına değil kendi halkına her türlü zulmü reva gören sapkın bir kişiliktir. Kur'an onu; katil,²³⁰ işkenceci,²³¹ kavmini sindiren,²³² saptıran,²³³ cehenneme girmede onlara öncülük eden²³⁴ birisi olarak tanıtır. Aynı zamanda onu; ilahlık

227 Bkz. Mü'min, 40/ 26.

228 Bakara, 2/ 258.

229 Bkz. Taberi, **a.g.e.**, C. V, s. 431-433.

230 Bkz. Kasas, 28/ 4.

231 Bkz. Tâhâ, 20/ 71: A'raf, 7/124.

232 Bkz. Zuhuf, 43/ 54.

233 Bkz. Tâhâ, 20/ 79.

234 Bkz. Hud, 11/98.

taslayan,²³⁵ müsrif,²³⁶ bozguncu,²³⁷ müstekbir,²³⁸ zalim,²³⁹ lanetli,²⁴⁰ dayatmacı,²⁴¹ bölücü²⁴² ve bile bile gerçekleri kabul etmeyen birisi olarak gösterir.²⁴³ Kur'an'ın bu adamı bu kadar tehlikeli göstermesi onun sadece bireysel yönü ile ilgili bir mesele değildir. Evet, Firavun sonuç olarak bir yönü ile insandır. Ancak bir başka açıdan siyaset yargı, ordu ve ekonomi gibi devletin işleyişini sağlayan her türlü imkânı elinde bulunduran sembol bir kişiliğe sahiptir. Kur'an ondan bahsederken daha çok bu yönüne yüklenerek onu kötüler. Firavun, kendisine yakın kimselerden seçtiği kadrolar eli ile yaptığını yapıyordu. Yoksa bütün bunlar tek kişinin üstesinden gelebileceği şeyler değildir. Bundan dolayı Kur'an yapılanlar hususunda sorumluluğu ve vebali sadece firavunlara yüklemez. Kur'an nazarında; Kârûn, Hâmân, ordu ve diğer sorumlular en az firavun kadar suçludur. Bu yönü ile Kur'an, yaptıkları yıkım ve tahribat nedeni ile firavunları insanlık tarihi açısından öncü olarak tanıtmıştır: *“Onları, sonradan gelecek ve aynı yolu izleyecekler için öncü ve ibretlik örnek kıldık.”*²⁴⁴

Allah defalarca Firavun ve kavminin zalim olduğunu söylemiştir.²⁴⁵ Bunun yanında üç farklı kişinin ağzından Firavun ve kavminin zalim olduğunu nakletmiştir. Bunların başında büyük mağduriyetler yaşamış olan Musa gelir. Hakkında ölüm kararı alındığını duyan Musa, Allah'a sığınıp şöyle demiştir: *“Rabbim beni bu zalim kavimden kurtar.”*²⁴⁶ Sonra Medyen'de karşılaştığı yaşlı adam ona şöyle demiştir: *“Korkma zalim kavimden kurtuldun.”*²⁴⁷ Sarayda ve Firavun gibi ülkenin en tepe yöneticisinin eşi olmasına rağmen bir mümine kadın, hem kocası Firavun'dan hem de ona uyan zalim kavimden Allah'a sığınarak şöyle demiştir: *“Allah, inananlara da Firavun'un karısını misal gösterdi. O: Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap;*

235 Bkz. Kasas, 28/ 38.

236 Bkz. Yunus, 10/ 85.

237 Bkz. Yunus, 10/ 91.

238 Bkz. Kasas, 28/ 39; Mümin, 40/ 47.

239 Bkz. Kasas, 28/ 40.

240 Hud, 11/ 99.

241 Mümin, 40/ 29.

242 Bkz. Kasas, 28/ 4.

243 Bkz. Neml, 27/ 14.

244 Zuhruf, 43/ 56.

245 Bkz. Şuara, 26/ 10; A'raf, 7/ 150.

246 Kasas, 28/21.

247 Bkz. Kasas, 28/ 25.

beni Firavun'dan ve onun (kötü) işinden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar! demişti."²⁴⁸ Allah'tan, cennette kendisi için bir ev istemesi, sarayda huzursuz olduğunu göstermektedir.

3.2.4.2. Mûsâ Firavun'u Uyarıyor

Nereye gittiğini tam olarak bilmesek de Musa, ailesi ile birlikte Medyen'den ayrılmış, muhtemelen giderken yolunu kaybetmiş. Uzakta bir ateşin yandığını fark ediyor. Hem yolu sormak hem de ısınmak için oradan bir parça köz alırım niyeti ile ateşin olduğu tarafa gidiyor. Ateşin yandığı yere gelince ilahi hitaba mazhar oluyor ve kendisine peygamberlik ile birlikte âsâ ve el mucizesi verilip, gidip Firavun'u ve mele' takımını uyarması isteniyor.²⁴⁹ Mûsâ, onlardan bir kişiyi öldürdüğünü, ceza olarak kendisini öldürmelerinden korktuğunu, güzel hitabeti olan kardeşi Harun'u da kendisine destek vermesi için görevlendirmesini ister.²⁵⁰ Allah onun bu talebini kabul eder. Ayrıca kimsenin kendisine bir şey yapamayacağını, mücadelenin sonunda kendilerinin ve peşlerinden gelen müminlerin galip olacağı müjdesini verir.²⁵¹

Musa, sarayda mele takımının hazır olduğu bir sırada Firavun'un karşısına çıkar. Onlara mucizeler gösterir fakat hepsi bir ağızdan bunun bir sihir olduğunu, böyle bir şeyi atalardan duymadıklarını söylerler. Bu arada Firavun mele takımına dönüp şöyle der: "*Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilâh tanımıyorum. Ey Hâmân! Haydi, benim için çamur üzerine ateş yak (ve tuğla imal et), bana bir kule yap ki Musa (a.s)'nın tanrısına çıkayım; ama sanıyorum, o mutlaka yalan söyleyenlerdendir.*"²⁵² Bir başka yerde yine Musa ve Harun'u sihirbaz olmakla suçlayıp bu sihirle kendilerini memleketten çıkartmayı sonra da en ideal olan hayat tarzlarını değiştirmeyi amaçladıklarını söylemişlerdir.²⁵³

Firavun'un azmasında birçok etken vardır fakat bunların en başında sahip olduğu ordusu gelmektedir. Kur'an, ilk inen ayetinde insanın azmasının temelinde Allah'a ihtiyaç duymama ve kendini kendine yeterli görme anlayışının yattığını

248 Tahrim, 66/ 11.

249 Bkz. Kasas, 28/ 29, 30, 31.

250 Bkz. Kasas, 28/ 33, 34.

251 Bkz. Kasas, 28/ 35.

252 Kasas, 28/ 38.

253 Bkz. Tâhâ, 20/ 63

söyler.²⁵⁴ Kur'an bu anlayışın yanlış olduğunu belirterek olması gereken anlayışı şu şekilde özetler: *“Ey insanlar! Siz Allah’a muhtaçsınız, Allah ise hiçbir şeye ve hiçbir kimseye muhtaç değildir. Allah övülmeğe layık olandır. Dilerse sizi yok eder, yeniden başkalarını yaratır. Bu, Allah’a göre zor değildir.”*²⁵⁵ Bu yönü ile Firavun ve onunla hareket eden; mele takımı, ordu ve diğer unsurların temel özelliği Allah’ı ve ahireti inkâr etmeleriydi.²⁵⁶ Bundan dolayı Firavun tarafından öldürüleceğine dair haber alan Musa, Allah’a sığınırken onların inkârcı ve kibirli yönlerine vurgu yaparak şöyle demişti: *“Mûsâ da, “Ben, hesap gününe inanmayan her kibirliden, benim de Rabbin sizin de Rabbiniz olan Allah’a sığınırım.”*²⁵⁷

Firavun halkını kamplara bölmüş ve ülkesinde korku imparatorluğu oluşturmuş birisiydi. Halkını sindirdiği için birçok kimse haklı olduğunu bildiği halde Musa (a.s)’ya iman edip onun tarafına geçemiyordu. Kur’an onun bu yönü hakkında şöyle der: *“Firavun, kavmini küçük düşürdü (ezdi). Onlar da kendisine itaat ettiler. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplumdur.”*²⁵⁸ Bir başka yerde niçin Musa (a.s)’ya iman etmediklerini açıklayarak şöyle der: *“Firavun ve ileri gelenlerinin kötülük yapmaları korkusu ile kavminin küçük bir bölümünden başkası Mûsâ’ya iman etmedi.”*²⁵⁹ *Çünkü Firavun, o yerde zorba bir kişi idi. O, gerçekten aşırı gidenlerdendi.”*²⁶⁰

Sihirbazlar gerçeği görüp Mûsâ’nın yaptığı şeyin sihir değil mucize olduğunu fark edince secdeye kapanarak Musa (a.s)’ya ve Harun’a iman ettiler. Musa (a.s)’ya karşı yenildiği için öfkesinden patlayacak hale gelen Firavun, izinsiz iman etmeleri nedeni ile onları cezalandırmak ister. Önce Musa ile birleşip kendisine komplo kurduklarını söyler.

3.2.4.3. Mele Takımı

Devlet işlerini yöneten en tepe isimler mele’ sınıfını oluşturmaktadırlar. Sözlükte bir görüş üzerinde birleşen; dünyalık, güzellik, makam ve şahsiyet olarak

254 Bkz. Alak, 96/ 6, 7.

255 Fatır,35/ 15, 16, 17.

256 Kasas, 28/ 39

257 Mümin, 40/ 27.

258 Zuhruf, 43/ 54.

259 Bkz. Taberi, a.g.e., c. XV, s. 163-168; Bkz. Kutub, a.g.e., C. III, s. 1815.

260 Yunus, 10/ 83.

karşı tarafın gözünü dolduran, onları kendilerini gıpta etmeye sevk eden kimselere mele' denir.²⁶¹

Her toplumun mele' takımı olduğu gibi Firavun'un da danıştığı, birlikte karar aldığı, iş yaptırdığı ve devleti yönetmede destek ve görüşlerini aldığı kişiler vardı. Ancak Musa ve Firavun kıssasındaki mele' tabiri ile Süleyman kıssasında ve Yemen kraliçesinin kıssasında geçen mele' ifadesi bir değildir. Süleyman²⁶² ve Yemen kraliçesinin²⁶³ kıssasında geçenler gerçek anlamda onların danışmanlardır. Ancak Mûsâ ve Firavun kıssasında geçen mele'lerin danışmanlıkla ilgisi yoktur. Görüntü itibarı ile devletin tepesinde Firavun vardı ve mele' takımı ona danışmanlık yapıyordu. Ancak gerçekte, etrafındaki mele' takımı bizzat Firavun'la birlikte ülkeyi yönetmekteydi.²⁶⁴ Bundan dolayı Allah, Musa (a.s)'yı sadece Firavun'a değil aynı zamanda mele' takımına da göndermişti. Bir ayetinde Kur'an şöyle der: *“And olsun ki Musa (a.s)'yı, mucizelerimiz ve apaçık delillerle Firavun, Haman ve Karun'a göndermişizdir. Onlar: “Bu, yalancı sihirbazın biridir” demişlerdi.”*²⁶⁵

Yûsuf (a.s) dönemindeki mele' takımı Musa dönemindeki mele' takımı gibi değildi. Onlar gerçekten kralın danışmanlarıydı. Kral onlardan istediğini atabilir, istediği kişiyi danışman olarak aralarında katabilirdi. Yûsuf, rüyasını tabir ettiğinde onun bilgin birisi olduğunu anlamış ve hemen hapisten çıkartılmasını istemişti. Ancak Yûsuf (a.s) bu şekli ile teklifini kabul etmemiş, bir soruşturma yapmasını istemişti. Yûsuf (a.s)'un suçsuz olduğunu anlayan kral ilk önce onu kendisine danışman yapmak istemişti. Ancak daha sonra fikrini değiştirip Mısır'da kendisinden sonra en yetkili devlet sorumlusu yapmıştı.²⁶⁶ Firavun'un mele'takımı, danışmandan çok ülkeyi yönetmede onun ortağı gibiydiler. Gerektiğinde ölüm kararı alabiliyorlardı. Mûs'nın ölüm kararı mele' tarafından alınmıştı.²⁶⁷ Onlar her adımında Musa (a.s)'yı izliyor,

261 el-İsfahânî, a.g.e., 492.

262 *“Süleyman, etrafındaki danışmanlara şöyle demişti: “Ey ileri gelenler! Onlar bana teslim olmadan önce hanginiz bana onun (kraliçenin) tahtını getirebilir?”* (Neml, 27/ 38)

263 *“Ey ileri gelenler! Vereceğim karar hakkında bana fikrinizi söyleyin; siz benim yanımda bulunmadıkça, bir iş hakkında kesin bir hüküm vermem” dedi. Onlar, şu cevabı verdiler: Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbabıyız; buyruk ise senindir; artık ne buyuracağımı sen düşün.* (Neml, 27/ 32, 33).

264 Bkz. Nevfel, a.g.e., s. 140.

265 Mü'min, 40/ 23, 24.

266 Bkz. Yûsuf, 12/ 54.

267 Bkz. Kasas, 28/ 20.

karşısına çıkıp onunla mücadele ediyorlardı. Yûsuf (a.s) dönemindeki mele' takımı kendilerine soru sorulunca danışmanlık yaparlardı. Ancak Firavun'un mele' takımı kendilerine soru sorulmasını beklemeden onu tedbir almaya ve harekete geçmeye çağırırlardı. Bir ayetinde bu gerçeğe işaret eden Kur'an şöyle der: *"Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: Musa (a.s)'yı ve kavmini, seni ve tanrılarını bırakıp ülkede bozgunculuk çıkarsınlar diye mi bırakacaksınız? (Firavun): "Biz onların oğullarını öldürüp, kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz" dedi.*"²⁶⁸

3.2.4.4. Kârûn

Mele' takımının en ileri gelenlerinden belki de Firavun'un sağ kolu konumunda olan birisidir. Zenginliği ile meşhur ve devletin (Firavun'un) hazinesinden sorumludur. Kur'an'da ismi dört defa geçmektedir. Rivayetlere göre hazinelerini sakladığı depoların anahtarını ancak 300 katır taşıyabiliyordu. Bu müthiş servetin verdiği gurur onun felaketine sebep olmuştur.²⁶⁹

Firavun siyasi güç açısından azgınlığı temsil ettiği gibi, Kârûn'da mal ve servet açısından haddi aşma ve azgınlığı temsil ediyor.²⁷⁰ Kur'an onu tanıtırken şöyle der: *"Karun, Musa (a.s)'nın milletindendi; ama onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını güçlü bir topluluğun zor taşıdığı hazineler vermiştik. Milleti ona: "Böbürlenme, Allah şüphesiz ki böbürleneni sevmez. Allah'ın sana verdiği şeylerde, ahiret yurdunu gözet, dünyadaki payını da unutma; Allah'ın sana yaptığı iyilik gibi, sen de iyilik yap; yeryüzünde bozgunculuk isteme; doğrusu Allah bozguncuları sevmez" demişlerdi.*"²⁷¹

Burada geçen; *"ama onlara karşı azgınlık etti"* cümlesinden maksat, düşman tarafına geçip kendi kavmine hıyanet etmesidir.²⁷² Bu onun, inancını ve davasını para karşılığı satan kişiliksiz birisi olduğunu göstermektedir. Zaten İsrailoğulları'na düşman olanlar bu kadar büyük servete sahip birisinin, milleti ile barışık olmasına müsaade etmezler. Kur'an, bu şahsın sadece tahrip edici yönüne değinip, Musa ile ne tür bir

268 A'raf, 7/

269 Bkz. Harman, **Kârûn, DİA**, C. XXIV, 2001, s. 519, 520.

270 Bkz.Nevfel, **a.g.e.**, s. 132.

271 Kasas, 28/ 76, 77.

272 Bkz.Nevfel, **a.g.e.**, s. 132.

akrabalık bağı var konusuna girmemiştir. Onlar sadece aynı milletin çocukları. Ancak mücadele verdikleri alan ve cephele birbirine çok ters. Firavun'un en büyük destekçisi olduğu için Kur'an'ın Firavun için kullanmış olduğu bütün olumsuz vasıflara Kârûn'u da katmıştır.

Karun gösterişi seven, başkalarının kendisinden övgü ile bahsetmesini arzulayan birisidir. Cadde, çarşı ve sokaklar onun gösteri alanlarıdır.²⁷³ Özellikle cahil kesim ve sıradan insanlar onu görünce çok şanslı ve Allah'ın kendisini sevdiği için bu kadar malı ona verdiğini sanıyorlardı.²⁷⁴ Bu cahiliyeye ait bir anlayıştır. Kur'an inanç haline gelmiş bu anlayışın yanlış olduğunu söyler: *“İnsan var ya, Rabbi kendisini imtihan edip de ikramda bulunduğu ve bol nimet verdiğiinde “Rabbim bana ikram etti” der. Onu imtihan edip rızkını daralttığıında ise “Rabbim beni önemsemedi” der.”*²⁷⁵ Bu, mal ve mülk konusunda çarpık anlayışa sahip herkes için geçerlidir. Ancak Kârûn'un mülk konusundaki anlayışı bu ayette anlatılardan çok farklıydı. O, kazanımlarını Allah'tan değil akıl ve becerisinin getirisi olarak görüyordu. Kavmi ile arasında geçen konuşmayı nakleden Kur'an şöyle der: *“Karun, Musa (a.s)'nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiğiinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez. Karun ise: O (servet) bana ancak kendimdeki bilgi sayesinde verildi, demişti. Bilmiyor muydu ki Allah, kendinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü, ondan daha çok taraftarı olan kimseleri helâk etmişti. Günahkârlardan günahları sorulmaz (Allah onların hepsini bilir).”*²⁷⁶

Çarşıda bineği, elbiseleri ve adamları ile gösterişli bir şekilde yürüdüğünde, sıradan insanlar kendisine gıpta ile bakıyor, onu şanslı ve Allah'ın sevgili kulu zannederek keşke bize de aynısı verilse diye temennide bulunuyorlardı. Ancak ilim sahipleri onlara bunun aldatmadan ibaret bir şey olduğunu, yanlış düşündüklerini

273 Bkz. Kasas, 28/ 78.

274 Bkz. Kasas, 28/ 78

275 Fecr, 89/ 15, 16.

276 Kasas, 28/ 76- 78.

hatırlatıyordu. Kur'an, yaşanan bu gelişmeyi şöyle anlatmıştır: “*Derken, Karun, ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar: Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı! dediler. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle dediler: Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlara göre Allah'ın mükâfatı daha üstündür. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.*”²⁷⁷

Kur'an, bir ayetinde Karun'u suçları nedeni ile helak olanların en başına eklemiştir. İçinde başka isimlerin de geçtiği bu liste ile ilgili şöyle der: “*Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helâk ettik). Andolsun ki, Musa onlara apaçık deliller getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Hâlbuki (azabımızı aşıp) geçebilecek değillerdi. Nitekim, onlardan her birini günahı sebebiyle cezalandırdık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı.*”²⁷⁸

Yûsuf (a.s) dönemindeki kral Firavun misali “diktatör kral” olmadığı gibi ülkenin kaymağını yiyen, serveti tek elde toplayan özel, tüzel ve devlet adamı kişiliğine sahip Karûn gibi birisi de yoktu. Yûsuf (a.s) peygamber hem kriz döneminde hem de diğer dönemlerde ülkenin mali işlerini düzene soktu. Fakat ne şahsı ne de kral için servet biriktirmedi. Ancak Tekvin'in anlatımları Yûsuf peygamberi sanki bir Kârûn'muş gibi tasvir etmektedir. Güya ekmek karşılığında önce halkın paralarını, sonra hayvanlarını ve en sonunda tarlalarını ellerinden almış. Sonra toprak çöl olmasın diye tohum Firavun'dan olmak şartı ile onları bu tarlalarda çalışan köleler yapmış. Herkes elde ettiği ürünün beşte birini Firavun'a vermiş.²⁷⁹

3.2.4.5. Hâmân

Hâmân ismi Kur'an'da altı ayette Firavun'la birlikte geçmektedir.²⁸⁰ Kitab-ı Mukaddes'te geçen Hâmân ile Kur'an'da geçen Hâmân arasında sadece isim benzerliği vardır. “Firavun” özel isim olmayıp unvan olduğu gibi, “Hâmân” da şahıs

277 Kasas, 28/ 79, 80.

278 Ankebut, 29/ 39, 40

279 Bkz. Tekvin, 47/ 13- 26.

280 Kasas, 28/ 6, 8, 38; Ankebut, 29/ 39; Gafir, 40/ 24, 36.

ismi olmaktan çok, Amon kültü rahiplerine verilen bir unvan olması muhtemeldir. Bu yönü ile inşaat işlerinden sorumlu en üst düzeydeki yetkili kişiyi ifade eder.²⁸¹

Görevi ne olursa olsun Hâmân Firavun için çok önemli birisiydi. Çünkü binlerce yıllık geçmişe sahip olan pramitler Hâmân'ın kontrolünde inşa edilmişti. Kur'an onun inşaat işleri ile uğraşan ve Firavun'a çok yakın birisi olduğunu söyler.

Mûsa ile savaşında Firavun dört temel unsuru öne çıkarmıştır. Kârun, Hâmân, sihirbazlar ve ordu. Mali işlerde, Kârun'u, inşaat işlerinde Hâmân'ı, reklam ve propaganda işlerinde sihirbazları, savaş konusunda ordusunu öne sürmüştür. Kuran, Musa dönemdeki orduyu Firavun ve Hâmân'a nispet etmektedir. *“Şüphesiz Firavun ile Hâmân ve askerleri yanlış yolda idiler.”*²⁸² Bu durum, Hâmân'ın inşaat işleri haricinde başka önemli görevler de icra ettiğini göstermektedir.

Hâmân'da; Firavun, Kârun ve Firavun'un ordu gibi suçüstü yakalanıp helak olanlardandır. Bir ayetinde Kuran şöyle der: *“Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helâk ettik). Andolsun ki, Musa onlara apaçık deliller getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Halbuki (azabımızı aşip) geçebilecek değillerdi. Nitekim, onlardan her birini günahı sebebiyle cezalandırdık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlardı.”*²⁸³

Hâmân'ın ne kadar önemli olduğunu gösteren bir diğer husus ise isminin sürekli Firavun veya ordu ile birlikte yan yana geçmesidir.²⁸⁴ Bu yönü ile Kârun'la kıyasladığımızda Firavun'a daha yakın durmaktadır.²⁸⁵ Firavun'un almış olduğu

281 Bkz. Şaban Kuzgun, **Hâmân, DİA**, 1997, C., XV, s. 436-437.

282 Kasas, 28/ 8.

283 Ankebut, 29/39,40.

284 Bkz. Kasas, 28/ 6, 8; Ankebut, 29/ 39.

285 Mısır'daki hiyerarşik yapıyı en güzel ifade eden ayet Gafır/Mü'min suresinin 24. ayetidir. Bu ayetteki sıralamada birincilik Firavun'a, ikincilik Hâmân'a, üçüncülük Kârun'a verilmiştir. Bu üç isim Ankebut suresinde yine yan yana gelmiştir. Tek fark Kârun'un en başta gelmesidir. Buradaki incelik Firavun'un Kârun ile Hâmân'ın arasında kalmasıdır. Bu durum hiyerarşik yapıyı değil, Firavun gerçeğini gözler önüne sermektedir. Yani ekonomik ayağı temsil eden Kârun ile bürokrasi ve kurumları temsil eden Hâmân olmazsa Mısır'da en yüksek siyasi gücü temsil eden Firavun zayıf ve etkisiz kalır. Kasas suresinde ise sadece iki isim yan yana geçmektedir. Bunlar Firavun ve Hâmân'dır. Burada ek olarak ordu ismi geçmektedir.

bütün kararların altında Hâmân'ın imzası vardır. Musa ilk kez davet için Firavun'un karşısına çıktığında Hâmân oradaydı. Aslında Musa'nın anlattıkları doğru, gösterdiği mucizeler hak idi. Ancak onlar zulüm ve kibirlerinden dolayı bu gerçeği kabul etmediler. Kur'an konu ile ilgili şöyle der: *"Kendileri de bunlara yakînen inandıkları halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nice olduğuna bir bak!"* İnanmayışlarının gerekçesini bütün bunların sihirden ibaret şeyler olduğunu söyleyerek meşrulaştırmaya çalıştılar. Kur'an bu konuda şöyle der: *"Andolsun ki biz Musa'yı mucizelerimiz ve apaçık hüccetle, gönderdik. Firavun'a, Hâmân'a ve Karun'a da onlar: "Bu, çok yalancı bir sihirbazdır! "dediler."286* Daveti engellemek için sihirbazları ileri sürdüler. Ancak onlar da yenilince hepten kaybedip küçük düşmüşlerdi.²⁸⁷ Daveti susturma konusunda yapacak bir şeyleri kalmadığı için en son şu kararı aldılar: *"Mûsa ile birlikte beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınları sağ bırakın! dediler. Ama kâfirlerin tuzağı elbette boşa çıkar."288*

Mısır'daki hiyerarşik yapıyı en güzel ifade eden ayet Gafir/Mü'min suresinin 24. ayetidir. Bu ayetteki sıralamada birincilik Firavun'a, ikincilik Hâmân'a, üçüncülük Kârûn'a verilmiştir. Bu üç isim Ankebut suresinde yine yan yana gelmiştir. Tek fark Kârûn'un en başta gelmesidir. Buradaki incelik Firavun'un Kârûn ile Hâmân'ın arasında kalmasıdır. Bu durum hiyerarşik yapıyı değil, Firavun gerçeğini gözler önüne sermektedir. Yani ekonomik ayağı temsil eden Kârûn ile bürokrasi ve kurumları temsil eden Hâmân olmazsa Mısır'da en yüksek siyasi gücü temsil eden Firavun zayıf ve etkisiz kalır. Kasas suresinde ise sadece iki isim yan yana geçmektedir. Bunlar Firavun ve Hâmân'dır. Burada ek olarak ordu ismi geçmektedir.

286 Gafir, 40/ 23,24.

287 Bkz.A'raf,7/ 119.

288 Gafir, 40/ 25.

SONUÇ

Kur'an kıssaları tarihin belli bir döneminde yaşanmış ve içindeki kahramanlar ölmüş olsa da verdiği mesajlar her zaman günceldir ve bu durum kıyamete kadar devam edecektir. Bu yönü ile kıssalar bizzat yaşanmış gerçeklerdir. Kur'an, muhatabından kıssada geçen iyi ve kötü karakterler üzerinden safını seçmesini istediği gibi etrafındaki insanlardan kimin hangi konumda olduğunu anlama imkânı da verir. Böylece mümin kul hem gittiği yolu hem de yoldaki dost ile düşmanını tanımış olur.

Kıssalar Kur'an'da hacim olarak önemli bir yer tutar. Bu yönü ile Kur'an'dan ayrı olmayıp bizzat Kur'an'ın kendisidir. Kıssalar hakkında olumsuz söylem Kur'an hakkında olumsuz söylemdir. Görüntü itibarı ile Kur'an kıssalarına itirazlar yakın tarihte müsteşrikler eli ile yapılmış olsa da, bu durum köken olarak Kur'an'ın indiği ilk döneme kadar gitmektedir.

Kur'an kıssaları Kitab-ı Mukaddes'ten alınmıştır iddiası, temelsiz ve delilsizdir. Aynı şekilde mitolojiden alınmıştır iddiası da delilden yoksun temelsiz bir iddiadır. Bu tür iddiaları dillendirenler Kur'an'ı Allah'ın vahyi olarak değil, Muhammed'in eseri olarak görüyorlar.

Kur'an'da geçen kıssalardan bazıları defalarca tekrarlanmıştır. Bu anlamsız ve rastgele yapılmış bir durum değildir. Kur'an bazı önemli hakikatlerin kalplerde oturması için aynı cümleleri, aynı kıssaları veya kıssalardan bir kesiti tekrarlar. Örneğin insanın ezeli ve ebedi düşmanı olan şeytanın ne kadar tehlikeli olduğunu göstermek için Âdem kıssasını farklı surelerde defalarca tekrarlamıştır.

Kur'an'ın kıssalar üzerinden farklı kesimlere mesajlar verir. Öncelikle iyilere ve kötülere model olacak karakterleri ön plana çıkarır. Olumlu karakterler üzerinden iyileri motive edip sabretmelerini, Allah'a yönelmelerini, inandıkları dinin emirlerini yerine getirmelerini, gerektiğinde canlarını ve mallarını inandıkları hakikat uğruna feda etmelerini telkin eder. Aynı zamanda kötü şahsiyetler üzerinden mesaj vererek konumu ve durumu ne olursa olsun peygamber aleyhine mücadele eden kesimleri tehdit eder. Bu yönü ile kıssalarda geçen büyük şahsiyetlerin rol model olmasını hedeflerken, kötü şahsiyetleri tespit edip onlardan tiksинmeyi ve nefreti ön plana çıkarmaktadır.

İnsan akli soyuttan çok, elle tutulan, gözle görülen müşahhas kişi ve olayları anlamaya meyillidir. İnsanın bu özelliğini bilen Kur'an, kıssalarda farklı karakterlere yer verir. Bununla herkesin Allah katında neye tekabül ettiğini görmesini sağlar.

Yusuf ve Musa kıssaları çok sayıda benzerlikleri olan iki suredir. Kıssaların geçtiği coğrafya ve ülke Mısır'dır. Her iki kıssanın önemli konularından birisi İsrailoğulları'dır. Yusuf peygamber sayesinde Mısır'a giren Yakub ve oğulları birkaç asır sonra Musa'nın eli ile oradan çıkartılmışlardır. Yusuf Kıssası Tekvin'de de geçer fakat aralarında çok fark vardır. Kur'an; hikmet, fayda, tecrübe, ahlak ve doğruluk süzgeçlerinden geçirerek kıssayı anlatırken, Tekvin bunların hiç birisine dikkat etmeyip faydalı mı değil mi ayrımı yapmaksızın her türlü bilgiyi muhatabın önüne dökmektedir. Kitab-ı Mukaddes ile ilgili söylediğimiz olumsuz şeyler bu kitabın aslı ile ilgili değildir. Bizim eleştirdiğimiz nokta ekleme ve çıkartma yaparak onu değiştiren veya tahrif edenlerdir.

Kur'an'da geçen Yusuf kıssası, tek seferde anlatılan en uzun suredir. Kur'an'da en çok tekrarlanan kıssa Musa kıssasıdır. Bu kıssa adeta Kur'an surelerinin yarısına yakınına serpiştirilmiştir. Yoğun bir şekilde karakterlerin değişimi, peş peşe gelen farklı sahneler ve farklı mekânlar sureye canlılık ve hareket katmaktadır. Bundan dolayı Musa kıssasındaki iyi ve kötü karakterler Yusuf suresinde geçen iyi ve kötü karakterlerden daha fazladır. Yine değişen mekânlar sahneler Yusuf kıssasında geçenlerden çoktur.

Yusuf suresindeki şahsiyetlerin kaybedeni yok, kazananı çoktur. Musa kıssasında hem kazananlar hem de kaybedenlerde çoktur. Genel anlamda Musa ve İsrailoğulları kazandı, Firavun, Karun ve Haman kaybetti. Allah bu üçünü suçüstü yakalayıp helak etti.

Yusuf peygamberin kadınlarla imtihanı hep olumsuz anlamda olmuştur. Musa peygamber kadınlar açısından olumlu imtihan yaşamıştır. Kıssada geçen Annesi, kız kardeşi, Firavun'un eşi ve Medyen'deki kızlar hep ona olumlu açıdan yardımcı olmuşlardır. Musa peygamberin yükü ağır olduğu için Allah, kardeşi Hârûn'u kendisine yardımcı peygamber vermiştir. Yardımcı peygamber hususu sadece Hz. Musa'ya ait bir özelliktir.

Yusuf kıssası hayâ yönünden sorunlu kadınlara ait kesitleri öne çıkarırken, Musa kıssası hayâ ve daha başka yönlerden takdir edilecek özelliklere sahip kadınlardan bahseder.

Yusuf dönemindeki kral ile Musa dönemindeki kral arasında çok büyük farklar vardır. Birincisi adaletli ve etrafında bilginlerin olmasını sevmektedir. İkincisi hastalıklı bir kişiliğe sahiptir. Tekvin her iki yönetici için firavun tabirini kullanır. Kur'an aynı olmadıklarını belirterek onları birbirinden ayırır. Birincisine kral, ikincisine firavun der. Aynı şekilde Yusuf dönemindeki mele' takımı ile Musa döneminde ülkenin ileri geleni olan mele' takımı arasında ayırım yapar. Yusuf dönemindekiler sadece birer danışman iken Musa dönemindekiler Firavun ile birlikte ülkeyi yöneten bir sınıf olmuştur.

Yusuf kıssası Allah Resulüne teselli veriyordu. Burada Yusuf peygamber Hz. Muhammed'i, Yusuf'un kardeşleri Mekkelileri, Mısır ise Medine'de tesis edilecek olan İslam iktidarını temsil ediyordu. Kardeşleri kıssanın sonunda Yusuf'un değerini ve Allah tarafından seçildiğini anlayıp ondan kendilerini af etmesini istedikleri gibi, Mekkeliler de fetihten sonra Hz. Muhammed'in seçilmişliğini kabul edip ondan özür dilemişler ve kendilerini af etmesini istemişlerdir. Yusuf, kardeşlerini af ettiği gibi Hz. Muhammed de birkaç istisna dışında Mekkelileri af etmiştir.

Musa kıssası özü itibarı Hz. Muhammed ve ümmetine teselli verip, kızırlardan çıkış imkânları sunmaktadır. Musa, Hz Muhammed'i, Firavun ve mele takımı, peygambere zulmeden Kureyş'in ileri gelenlerini temsil ediyordu.

Kur'an, Musa (a.s)'nın babasından hiç bahsetmez. Bu yönü ile hayatta mı yoksa daha Musa (a.s) doğmadan önce ölmüş mü bilemiyoruz. Ancak yaşadığını kabul edip niçin bu gelişmelere tepki vermedi diye bir soruya şöyle cevap vermemiz mümkündür. Kur'an, bebekliğinden ölümüne kadar Musa (a.s) ile ilgili her gelişmeyi, her tepkiyi ve her sahneyi anlatmamıştır. Büyük ihtimalle babası üzülmüş, ağlamış ve kederlenmiştir fakat Kur'an bir hikmete binaen bunu anlatmamıştır. Yûsuf kıssasında baba üzerine yoğunlaşp anneyi anlatmadığı gibi burada da anne üzerine yoğunlaşp babanın tepkisin-den bahsetmemiştir.

Kitab-ı Mukaddes'te geçen kıssalar ile Kur'an'da geçen kıssalar arasında benzerlik olması normaldir. Çünkü her iki kitap temel olarak vahiy kaynaklıdır. Kitab-ı Mukaddes'e müdahale yapıldığı için ilk günkü özelliğini kaybetmiştir. Bu yüzden her iki kitabın yerleştirmek istediği inanç ve değerler sistemi birbirinden farklıdır. Bu yönü ile eleştiriler, hatalar ve yanlışlıklar vahiyle gelmiş olan Kitab-ı Mukaddes'e değil, aksine farklı süreçlerde çeşitli müdahalelere maruz kalarak değişmiş olan Kitab-ı Mukaddes'e yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abay, Muhammed: **Kur'an Kıssaları**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Abbas, Fadıl Hasan: **Kasasu'l-Kur'ani'l-Kerim**, Darun'Nefais, Ürdün, 2009.
- Abdulgani, Muhammed Fuâd: **el-Mu'cemu'l-müfreh li elfâz'l-Kur'ani'l-Kerim**, Kahire, 1988.
- Ay, Mahmut: **Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak**, Ensar, 2017
- Arpağuş, Hatice "Mitoloji ve Geleneksel Kültür Kaynaklarımız", **Türkiye 1. dini yayınlar kongresi, DİB. Yayınları, 31 EKİM - 02 KASIM 2003, ANKARA.**
- Bulut, Halil İbrahim: "Mu'cize" **DİA**, C. XXX, 2005.
- Çelebi, İlyas: "Hızır" **DİA**, C. XVII, 1988.
- Demir, Şehmus: **Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik**, Beyan Yayınları, İstanbul, ty.
- Beğavi, Ebu Muhammed el-Hüseyin b. Mesu'd, el-Ferra: **Me'limu't-Tenzil**, Daru'l-Kutubi'l- İlmîyye, Beyrut, 2010.
- Halidi, Salah Abdulfettah: **Me' Kasasu's-Sabikin Fi'l-Kur'an**, Dimeşk, Daru'l-Kalem, 2007
- İsfahânî, Râğıb: **Mu'cemu Müfredi Elfazi'l-Kur'an**, Daru'l-Fiker, Tahkik. Nedim Mara'slı Beyrut, t.y.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekir Şemsüddîn; **el-Câmi' li-âhkâmi'l-Kur'an**, Tahk.:Salim mustafa el-Bedri, Dâru'l-kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, 2000.
- Elmalılı, Hamdi Yazır: **Hak Dini Kur'an Dili**, YENDA, İstanbul, 1999.
- Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd: **Medârikü't-tenzîl ve hakaiku't-te'v'il**, Tahk.: Abdulmecid et-Tu'me Halebi, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2000.
- Suyuti, Celalettin: **el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an**, el-Kutubu's-Sakafiyye, Beyrut, 1996.

Zemahşeri, Mahmud b. Ömer: **el-Keşşâf ‘an hağâ’ıki ğavâmizi’t-tenzîl ve ‘uyûni’l-eğâvîl fî vüçûhi’t-Te’vîl** , nşr. Adil Ahmed Abdu’l-Mevcud, Mektebetü Ubeykan, Riyad, 1988.

Fîrûzâbâdî: **el-Kamusü’l-Muhît**, Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 1987.

Halefullah, Muhammed Ahmed: **Kur’an’da Anlatım Sanatı el-Fennu’l-Kasasî**, trc. Şaban Karataş, Ankara Okulu Yayınları, 2012.

-----: **Kur’an’da Analtım Sanatı, el-Fennu’l-Kasasî** (Çev.Şaban Karataş), Ankara Okulu yayınları, Ankara, 2012.

Harman, Ömer Faruk: “**Harûn**”, **DİA**, C. XVI, 2001.

-----, “**Karun**”, **DİA**, C. XXIV, 2001.

-----, “**Musa**”, **DİA**, XXXI, 2001.

İbn ‘Atıyye, Ebû Muhammed Abdü’l-Hak b. Ğâlib: **el-Muaharreru’l-vecîz fî tefsîri’l-Kitâbi’l’Azîz**, Tahk.: Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Dâru’l-Kütubi’l-İlmiyye, I. Basım, Beyrut-2007.

Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2015.

Komisyon: **Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meali**, TDV Yayınları, 2003.

Kutub, Seyyid: **Fî Zılâli’l-Kur’an**, Dâru’ş-Şurûk, Kahire, 2008.

Kuzgun, Şaban: “**Haman**” **DİA**, XV, 1997.

Malik b. Nebi: **ez-Zahiretu’l-Kur’aniyye**, Daru’l-Fikr el-Muasıra, Lübnan, 1992

Ümit, Mehmet: “**Şuayb**”, **DİA**, C. XXXIX, 2010.

Mevdudi: Ebu’l A’lâ; **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı**, Pınar Yayınları, 2017.

-----: **Tefhimu’l-Kur’an**, İnsan Yayınları, 1988

Nevfel. Ahmet: **Suretu Yusuf**, Daru’l-Furkan, Amman, 1999.

-----: **Tefsir Suretu’l-Kasas**, Cemi’yyetu’l-Muhafazati’l-Kur’an, 2015.

Okuyan, Mehmet: **H. Nuh**, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2018.

-----, **Kur’an’da Yusuf Kıssası**, Üniversite Yayınları, Samsun, 2018.

Örs, Hayrullah: **Musa ve Yahudilik**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966.

Sabit, Ahmed Abdullah: **Kıssatu Yusuf**, Mektebe Medbuli, Kahire, 2007.

Sayı, Ali: **Hz. Musa Firavun, Haman ve Karun Karşısında**, İz Yayıncılık, 4. İstanbul, 2016.

Şengül, İdris: **Kur'an Kıssaları Üzerine**, Işık Yayınları, İzmir, 1994.

Şimşek, M.Said: **Kur'an Kıssalarına Giriş**, Kardelen Yay. İstanbul, 2013.

Taberî, İbn Cerir el-Bağdâdî: **Camiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l- Kur'an**, (thk. Ahmed Muhammed Şakir), Müessesetü'r-Risale, 2000

Ünver, Mustafa: **“Yûsuf kıssası Açısından Ahd-i Atik ve Kur'an-ı Kerim'e Karşılaştırmalı Bir Bakış”**, Diyanet İlmî Dergisi, Cilt, 37, sayı: 2 Nisan-Mayıs- Haziran 2001.

Zeydan, Abdulkerim: **el-Mustefad min Kasasi'l-Kur'an**, Müesseseti'r-Risale, 1997.